

Irodalmi tükör / szépirodalom

Utassy József: Szótlan levelek, Miként a fák, gondosan fölneveljük, A csönd száműzött világa, Svetla Kjoszeva: Körforgás (ford. Utassy József)	3-4
Péntek Imre: Gyásszal árnyékolt születésnap (Utassy József 70. évére)	5
Lángi Péter: Verseid tüzenél	7
Nagy Gábor: „Keresztfá vagyok, eleven keresztfa”, avagy Utassy József öt sebe	8
Legény Péter: Összetartó gondolatok	12
Jász Attila: Arc-haikus vidéki anizxok, Csokits Jánost hallgatja vezetékes telefonon, Oto Horvathnak sms-ezik Firenzébe	17-19
Papp Tibor: hómaró hőmérő, karddal, ekével, médeia, üvegtulipán	20-23
Kilián László: A nimfák orra hegye II. (A mitográfus feljegyzései)	24
Turczi István: Borges felől, Borges felé, Cogito úr bölint, tehát vagyok (Remake: Zbigniew Herbert), A saját név	26-28
Asperján György: Mesék nagymamának (Regény-részletek)	29
Cséby Géza: Csú Fu nézi, Csú Fu visszanéz	33
Farkas Balázs: A cseresznye	34

Tanulmány - kritika

Szepes Erika: „az önarckép egyben világértelmezés” - Orbán Ottó modern személyisége (Gondolatok a paradigmaváltásról, VI. II. rész)	37
Sulyok Bernadett: Világra vetett női tekintet (Nő, tükör, írás: Értelmezések a 20. század első felének női irodalmáról)	44
Káplán Géza: Alapító érzelem (Jász Attila: Alvó szalmakutyák)	48
Péntek Imre: Egy „korszerűtlen” költő lázadása (Szálinger Balázs: M1/M7)	51
Márfai Molnár László: Határokon át, határokon túl (Szilárdi Béla: Határtalan zsongásban)	54
Szemes Péter: Gyermeki kisvilág (Markó Béla Balázs kertje című könyvéről)	56
Somogyi Zoltán: Az egyetlen kiút (Lackner László Vonzalmak és tisztások című kötetéről)	58

Képző-/ Színházművészet

Boncz Barnabás: Az akvarell újkori magyar mestere BORDI ANDRÁS (1905-1989) kamarakiállítása a Hevesi Sándor Színház Galériájában	61
Péntek Imre: <i>Tárlat-néző</i> • Két generáció találkozási pontja-Ludvig Dániel és Horváth László kiállítása a Göcseji Múzeumban • Cuba si – Kuba, igen... • Oroszy Csaba vizuális felfedezőútja a valóságban és a legendákban Cuba – kiállítás a zalaegerszegi Városi Kiállítóteremben • Az intim szféra hősei és áldozatai-Tóth József grafikai és festményei a Hevesi Sándor Színház galériájában • „Utazások” az amerikai Naconxypanban Gábor József képei az Izsák ÁMK Dús Galériájában	63
Martos Gábor: A természet és a lélek jelbeszéde Gergác Berta és Kovács-Gombos Dávid kiállítása a zalaegerszegi Városi Kiállítóteremben	66
Losonczy István: (Megnyitó szöveg Böszörményi István kiállításához (PBMT Tűztorony Galéria Pécs, 2011 január 18.)	69
Turbuly Lilla:Félúti Ház - Minden jót, Elling! Bemutató a Hevesi Sándor Színházban - Zalaegerszeg, 2010. november	70
Utassy Józsefre emlékeztünk, 2011. március 23-án lett volna 70 éves Karáth Anita és Péntek Imre felolvasása az Írószövetségben	72
	74
	76
	78
	79
	80

Szerzőinkről

A folyóirat archívum a www.pannontukor.hu weblapon elérhető.
Ugyanitt információ a folyóiratról és a Pannon Tükör könyvsorozatáról.

IMPRESSZUM

Alapító főszerkesztő: Pék Pál

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök: Balogh László-Nagykanizsa

Cséby Géza - Keszthely, Hévíz
Gyutai Csaba - Zalaegerszeg
Kiss Gábor - Zalaegerszeg
Papp Ferenc - Nagykanizsa

SZERKESZTŐSÉG

Péntek Imre - főszerkesztő
Szemes Péter - főszerkesztő-helyettes
Bence Lajos (Lendva) - főmunkatárs
Kabdebó Tamás (Newcastle, Írország) -
főmunkatárs
Kardos Ferenc (Nagykanizsa) - munkatárs

ROVATVEZETŐK

Tóth Imre - vers
Péntek Imre - próza
Szemes Péter - tanulmány, kritika
Horváth M. Zoltán - képzőművészet
Király László - zene
Ferencz e. Győző - helytörténet
Kaj Ádám - fiatalok, pályakezdek

Készült Zala megye,
Zalaegerszeg, Nagykanizsa,
Lenti, Hévíz önkormányzatának,
a Nemzeti Kulturális Alapprogram és
a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
támogatásával.

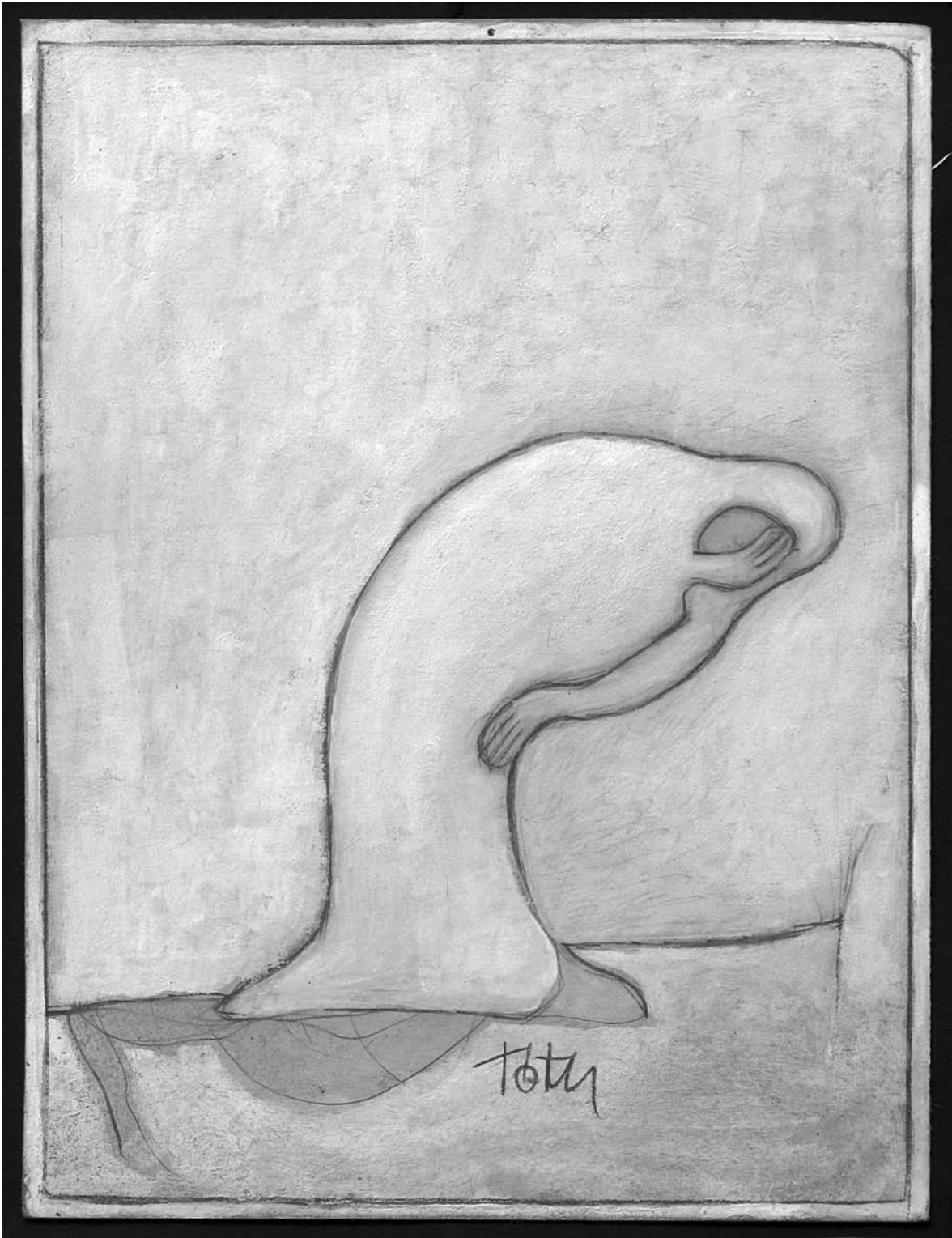

Szerkesztőségi cím:
Pannon Tükör Szerkesztősége, 8900
Zalaegerszeg, Landorhegyi út 21.
E-mail: pannonfold@gmail.com
Telefon: 92/598-070
Kiadja a Pannon Írók Társasága
Kiadóvezető: Péntek Imre elnök
Előfizethető csekken vagy számlázással,
mely a szerkesztőség címén igényelhető.
Számolászám:
Zalavölgye Takarékszövetkezet,
Zalaegerszeg 75500258-10809415
Az egyes számok ára: 600 Ft.
Előfizetési díj egy évre: 1200 Ft.

ISSN 1219-6886
Előkészítés:
Náspáng Grafika
hmz@t-online.hu
Nyomdai munkák:
Göcsej Nyomda
8900 Zalaegerszeg,
Bajcsy-Zsilinszky tér 2.
E-mail: info@gocsejnyomda.hu

További támogatóink:

NB FORSZ
Szolgáltató és Tanácsadó Kft
Könyvvezetés - Könyvvizsgálat
Tel: 92-510005, Fax - 92-510006

Tóth József: Sirató

Utassy József

Szótlan levelek

a macskakövön,
tiszták, melegek,
dől a fényözön;
hevítik hajam,
vállam remeg, süt,
ragyog nyakamban
vértelen testük.
Foglyok az őszben –
végzetes napok –
dal, eltűnőben,
gyanakvás vacog,
felhők menekülnek,
aszaló nyár van,
madárnép ül szent
várakozásban.

Miként a fák, gondosan fölneveljük

a virágtól gyümölcsig duzzadt érzéseket:
a gyűlöletet, szeretetet, vágyat és esztelenséget.

Fölneveljük. Gömbölyödnek lassan.
Telítődnek fanyar édességgel, midőn
félíg aléltan sietnek már a föld felé.

A fák megfeszítik ágaikat,
s a levelek hullnak, hullanak
menthetetlenül...

A csönd száműzött világa,

a jelenlétekkkel zsúfolt
(arcunkon átsuhannak –
hívatlanok),
öleli át gyorsuló napunkat.
A pohár mélyén kialszik
a tiszavirágok
félbemaradt évszázada.
Túlharsogja a tücsök a sötétséget,
amely megüledett
kiszáradt torkunkban.
A szakadékból, hol a
csillagok élnek,
az örökkévalóság nyelvét öltögeti.

Szvetla Kjoszeva

Körforgás

Elsápadnak a színek sorra,
lassan megcsöndesül az őszi világ.

Arcom szél paskolja pirosra,
a reggel a hűvöst felölti már.

Nem dől össze, nem a világ, nem,
vágyak, bosszúk tábortüze se gyúl,

Íme, a levelek a fűben
Hallgatják a földet és alkonyul.

A csönd tonnái alatt nyögve
köröz, köröz az üres ég

madarak nélkül; mert örökre
elsuhogtak múltjuk fölét.

(Utassy József fordítása)

Szigliget, 2000 decemberében

Péntek Imre

Gyással árnyékolt születésnap Utassy József 70. évére

Furcsa évforduló ez. Születésnap, gyással beárnyékolva. Jókedvű gratuláció helyett – emlékidzés. Nélküle, és mégis vele. Végül is, mi az a hetven év? Pályatársak, nála idősebbek, többet megértek. (S reméljük, megérnek.) Neki nem sikerült. A 2010-es év benyújtotta a számlákat. S mindazt visszavette, amit a gondos ápolás és a szakszerű orvosi kezelés 2005-től elhódított a betegségtől. A „ragyogató kórtól”. Pedig a rédicsi magány akár jót is tehetett volna. Túl a súlyos kríziseken. Távol Budapesttől, ahol már nem érezte jól magát, a szépen berendezett új otthonban. A barátok, író –és költőtársak, szerkesztők figyelmét azért magán érezve. S ő is mindent megtett, hogy túlságosan ki ne essék – a gyűlölt-szeretett közegből, amit irodalmi életnek nevezünk. A Digitális Irodalmi Akadémia tagjaként áradtak hozzá a folyóiratok, könyvek. S elég volt egy pillantást a lapokra vetnie – nevetet olvasnia – tudta, ki hol tart, mire készül, milyen súllyal publikál. Szellemi frissességét óvta, őrizte. Karban tartotta. Kívülről mondta ifjúkori verseit. Ugyanúgy élt benne a múlt, mint verseiben. Még ekkor is a pontosság mániákusa volt. Az írásjelek megszállottja. S jaj volt annak a szerkesztőnek, aki elvétette... Ha hibádzott, rossz helyen volt egy gondolatjel, vessző, felkiáltójel. Őrizte, mint a jó pásztor, a szavaival kirakott rendet. Ritmust. Hangzást. De olykor már fáradt, belátta: ez már a végső küzdelem. Mégis, fokozatosan vonult vissza, nem adta fel könnyen a terepet. Új feladatot talált, miközben a gondosan dossziékba rendezett kéziratokat lapozgatta. (Ezek a fotók számomra a legmeghatóbbak.) Verseinek dialógusokká való rendezése – mélységesen elfoglalta. Szeretettel és odaadással végezte ezt a munkát. Drámai formációk alakultak ki összeállításai nyomán, amit a lenti versmondó kör (azóta Utassy József versmondó kör) több helyütt elő is adott. Versszínházról álmódott. Hogy minél hatásosabban szóljon meg az ő üzenete.

Hisz ifjabb korában maga is kiváló előadónak bizonyult. Volt ehhez érzéke, tehetsége. Ha megnyerő orgánumán búgott a verse – nem lehetett nem odafigyelni rá. A „szép elmúlás” azonban ezen a téren sem kímélte.

Pedig mi az a hetven év? Csak egy állomás a sok közül. Túl a kései Kossuth-díj okozta megrendülésen. Félt tőle, de várta is. Készült rá. (Ahogy mi is.) Olyan életmű ez, aminek megvan a maga méltósága, súlya, jelentősége. Azt hitte, barátaival, tisztelőivel, családjával együtt, van idő. Ezt erősítette a Bethlen-díja átadásán való részvétele, a budapesti Uránia moziban, 2009 decemberében. Majd az emlékezetes Költészet Napi találkozók, közös fellépés költő barátaival, a Kilenec tagjaival, a zalaegerszegi Városi Hangverseny-és Kiállítóteremben. (Ki gondolta volna, hogy ez lesz utolsó nyilvános szereplése?) Aztán, 2010 elején, valami azt súghatta neki, hogy az Ezüst rablánc című, utolsó kötetét, amit még ő rakott össze, ő foglalt meglehetősen eredeti, az időrendet felforgató ciklusokba, megjelenését fel kell gyorsítania. S ebben partner volt a Napkút Kiadó szerkesztője, Szondi György. A munkákat február folyamán gyorsan és eredményesen elvégezték. A kötet még teljes egészében az ő szellemi védjegyét viseli. A 2010-es könyvhétre megjelent, de az ünneplés, a bemutatás, a dedikálás elmaradt. A költő már mással volt elfoglalva. Maradék életerejével a kórházban küzdött a felépülésért. A gyógyulásért. S azért, ebben a nehéz időszakban is, találkoztunk. Várta ezeket a találkozásokat. Számított rájuk. Számon kérte őket, ha elmaradtunk. Láttuk, hogy gyöngye, pihenésre szorul. Hogy kifárasztja a figyelmet. Mégsem panaszkodott. Nem terhelt betegségének nyűgeivel. Teljes szellemi jelenétével ránk, vendégeire koncentrált. Az életre figyelt, nem arra –ami azon túl van...

Pedig fiatalon megkezdte küzdelmét az idővel.

Kezdetben nem a valós idő foglalkoztatta – inkább a halhatatlanság eszményi dimenziója. Az utókor megfellebbezhetetlen ítélete, amely elégtételt szolgáltat a korai hányattatásokért.

„Ítélni engem eljön az Idő!” – írja a Mert nagyon sújt és szeret című versében. S eljön az „Égig-Emelő Daru, s fölmarkol majd a sírgödörből.” Ekkor még így fogalmazott: „Szép elmúlás, gyönyörű enyészet/ mért nem tudsz megvigasztalni engem?”

Ez az idilli viszony azonban drámaian megváltozott a hetvenes évek végén. A Halál úr többször is kopogtatott az ajtón. A Ragadozó föld-ben már ez a valós idő válik főszereplővé. Ahogy írja az Öregedő című versében:

Negyven évgyűrű
Fénybilincseiben
Dideregsz álmodban,
Vacogsz ébren.

A kegyetlen felismerés: „nem tűnődheted /porrá az időt – egyre inkább elhatalmasodik tudatában. Szebbnél szebb versek születnek ennek viaskodásnak jegyében. Egyik utolsó verse, a Fáj az idő. Ebben olvasható: „Törvény, amit világra jött, /el kell múlnia lassan...„ Talán így lehetett volna... Lassan, nyugalomban, végighaladva a békés öregség stációján. Megérve a hetven évet. Megérve a köszöntéseket, a virágcsokrokat, az elcsukló mondatokat, a bensőséges laudációkat. A média (eddig szűken mért) figyelmét. Amikor az emberi és költői sors összeforr. Ahogy neki fáj az idő, nekünk is, felelősségtől görnyedőknek – fáj, hogy nem így történt. Hogy a hatvankilences szám – a beteljesületlenség szimbóluma – az, ami neki és nekünk kijutott. S ezzel a sajtó hiánnyal kell beérnünk... Hát ez maradt. Feladat, kötelesség, a művek feldolgozása – amit az életmű joggal várhat el. Ez az a teljesség, ami feledtetheti az elmaradt kerekded évforduló örömet. Ez az, ami az emlékezésnél is súlyosabb örökségünk. (A közölt "szigligeti" versek kéziratrendezés közben kerültek elő, még a költő életében.)

Lángi Péter

Verseid tüzésél

Utassy József 70. születésnapján

Apa és fiú és csillagok árvája,
költőm, Utassy Dzsó!
Elárvult a haza, világ világa,
jutott a drága szerelem mély gyászra,
s szép metaforád, az Isten is árva:
elapadt szádon a szó.

70 éve – csupán csillagszösszenet –
érted kiáltozott
aranyeső bokra sárga híreket,
robbantak rügyekből pöttöm levelek,
és a suhogó, gyönyörű kikelet
világra hozott.

Hozott s lerakott – legyen itt a hazád –
e nyárson forgó Földre:
hajszolj csodaszarvast, bujdosó igazát,
tündéri szabadság jogait elkiáltsd,
s egünket valahány csillagpánt
szorítja, te törd le.

Bükkből az Alpokig vártak rád, vártak.
Pokolból jövet
iszonyat árnyát cipelte vállad,
kísértett félelem: álltad, leráztad,
s magány markába gyűrve is halálnak
sziszegtél nemet.

Talán egy csillagon írod most versed,
dűnnyögi, tutulja szél.
Hallani vélem, a tollad serceg.
Én már mint halhatatlant ünnepelek,
s lobogó tüzésél verseidnek
mormolom utánad, hogy van remény.

Nagy Gábor

„Keresztfa vagyok, eleven keresztfa” avagy Utassy József öt sebe

„dalba fog az ember, // ha már fáj a sorsa: /
nagyon szépen fájjon” (Kálvária-ének)

A líra – minden időszakos kitérő, lelkes avantgárdizmus, zárkózott tárgyiaság vagy dadogó dadaizmus ellenére – elsősorban a személyiség legbensőbb hangjainak megszólaltatója. Feltehetőleg már a kezdetekkor erre lett kitalálva: eldalolni, kidalolni, ami legbelül feszíti az embert.

Nem arról van szó, hogy a lírai személyiség valami zárványként kerül elénk, akinek nincsen kapcsolódása az őt körülvevő világhoz. A lélek legbensőbb rétegeiben sem azok az érzelmek és gondolatok lakoznak csupán – hiába sugallja ezt manapság a tömegkultúra elszánt barbársággal –, amelyeket feltárni ízlésromboló vagy szeméremsertő. Legbelül minden gondolkodó és érző lény a sorsával vet számot, a sorsával viaskodik. E sors benső fájdalmi ezer szállal kapcsolódnak a külsőnek tekintett szférához: a hazától, nemzettől a nemzedéki kapcsolatokon át az egyén szűkebb viszonyrendszereihez. A lírai személyesség tehát mindig identitásproblémát visz színre, akár inkább közösségi, akár inkább személyes érdekű.

Utassy József költészetében mindkét változatra jócskán találni példát. A Zúg Március vagy Potomság című verseitől egészen a Csáky szalmájáig számtalan változatban szól olyan társadalmi ügyekről, amelyek az ő verseiben mindig a személyesség szűrőjén át válnak láthatóvá, értelmezhetővé. (Nincs ebben semmi új, korunk furcsasága, hogy ezt újra meg újra hangsúlyozni kell. Hiszen már Petőfi is végletes személyességgel volt közéleti költő.) Ez a szál azonban fokozatosan elvékonyodott Utassy lírájában, egyre inkább a szűkebb környezetet pásztázta szigorú – s magával szemben is kérlelhetetlen – tekintete. Fölerősödik az önazonosságot meghatározó szűkebb, elsősorban családi, másodsorban nemzedéki, baráti kapcsolatok szerepe.

A nemzeti és kisebb közösségi viszonylatok szétválasztása persze részben mesterséges. Utassy első meghatározó versélménye az Apa figurája: a Donnál elhunyt, alig-felnőtt, a kor parancsa szerint szégyellni, takargatni, letagadni való Apáé, akinek a létezését – legalábbis az ő emlékezetében való elevenességét – csak annál nagyobb daccal és erővel mondja ki: „Anyámnak hősi halott a párja, / méhe a szerelem hullaháza. // S hogy beléfojtsák a szót a gyávák, / ajkát iszonyú csókra zárták” – kezdi Kit koldus hazámnak hívok című versét, ahol az Apára való emlékezés kettőssége páratlan lírai tömörségben nyilvánul meg: az ugyanis, hogy a költő árvasága összefonódik az Anya özvegységével és a haza gyávaságával és családságával. Miközben az Apa „patron pro patria”, azonközben „Istenre esküszik, / s Pilátus piacán / harmincezüstködik / rongy bajtársad: Hazám!” (Ismeretlen katona). A döbbenetes zárlatában „a Don” ötszöri ismétlésével a gyász fájdalmát, a fegyverek ropogását, a koporsóra hulló rögök dobaját idéző vers, a Szoknyát küldtél 3–4. sora is a múltat elsikkasztó, parancsra-felejtető rákosista-kádárista rend ellen lázad: „Apám tagadjam meg?! Te Rongy Akarnok!! / Ringyó Magyarország! Szégyentelen!” S az áruló haza ellenképeként növeszti föl az Anya eszményített alakját: „Sírhat, akit a gyász / öltöztet föl, sírhat! // Ki zuborgatja szép / arca tengerszemét / özvegy Kiss Margitnak?” (Akit a gyász felöltöztet). (Hogy eszményítésről van szó, akárcsak az ismeretlen Apa esetében, azt Utassy néhány tabudöntőgető anya-verse mutatja, mint pl. A kofa.)

Apa (így, nagy betűvel), haza (így, kis betűvel) és Anya (szintén nagy betűvel): az Utassy-líra mágikus háromszöge. Ezt tárja, mint három sebet, a számon kért, kérdőre vont, káromolt isten (így, kis betűvel) szemé elé. Ritkább, de – fájó feltételes módjában – szintúgy megrázó, amikor szelíd, elégikus hangon idézi meg az Apa alakját, mint a Diófa szent szertartássá emelt látomásában („Ünnep van, szerszám- / szentséges ünnep! / Apám a kertben / diófát ültet”), vagy a Papa! nyolc sorában:

Eljönnek újra
a téli esték,
te pipád,
szemüveged keresnéd,

s a világ dolgát
meghányva-vetve:
néznék, csak néznék
hosszan, kezedre.

Az Apa hiánya azonban – talán a kikerülhetetlen fiúi lázadásnak találva irányt – a minduntalan megszólított, tagadott, gyalázott Isten ellen fordítja a költőt: „mert nekem nincs kihez bújnom e világban, / nincs kihez röpülnöm, / nincs kire ragyogjak, / megleng a nagyharang égbolt is fölöttem, / fölriasztom hát / a templomban a csöndet: / Isten, / Isten, / ha vagy: / dögölj meg, / dögölj meg! (Éjféli násznép).

A negyedik seb: ő maga, az árva fiú (így, kis betűvel). Apjához szólva írja *Ahogy telnek* című versében: „sétáló sírköved vagyok”. S Anyjához kiáltva: „hozzádsötétülök, mama! // Várj rám.” (Naplemente) Az idő múlásának elvontságához kapcsolva önmegszólító formában: „Hol ifjúságod tűnt el, / fekszel hanyatt a fűben. // Hatalmas fellegárnyban, / heversz az elmúlásban.” (Hol ifjúságod tűnt el) A Kálvária-ének profán haláltáncában: „Engedjete! / Le akarok szállni!! / Ne vigyetek engem a Don- / kanyarhoz!!!”

S az ötödik seb a Fiú (így, nagy betűvel). Akinek jöttét egy kis négy sorosban ünnepli meg: „Íme, U. J. pólyás fia! / Azt csak sejti még a zene: / kis xilofon bordáira / mit is ütöget a szíve.” (Rédicsi aprószent). S egyéni kálváriája, a költői pályát is majdnem kettéroppantó cezúra után a Szarkóma nyitja meg a Fiú-síratók sorát: „Még kértem fiamat: / egyezze bele, hogy / jobb lábát levágják. // (...) Mintha kértem volna: / taszítsa tengerbe / a dög Himaláját!”. A döbbenetes – s ez Utassy József költészetének egyik titka –, hogy a leghátborzongatóbb látomás is a dal hajlékony látszat-könnyedségével csalja meg az olvasót, mint e vers is, hogy aztán egy-egy váratlan földközeli, súlyos kép billentse ki az olvasót a versdallam, a ritmus ringatásából: „jön a fiam: hóna / alatt arany mankó, / s elém dobja lábát.”

Ekkor erősödik föl végletesen – s válik a személyiség kálváriája ontológiai drámává is – az Istennel szembeni indulat. Egyrészt az isten-sóvárgás esengésével: „Kínjaim ege istenért kiált, / szétjajdul a fájdalom bennem: / apa vagyok, ki temeti fiát, / só, sókristály izzik szememben.” Másrészt a vád, a szembefordulás dacával: „Szemöldököm, te pusztai nagy sas, / emeld égre tekintetemet: / Isten! honnan a jogod, hogy zaklass? / Ütöttem rajtad én sebeket?!” (Aki temeti fiát). Ahogy egy kései számvetésben fogalmaz: „Nem lelem apámat, / fiamat, anyámat: / csoda-e, ha tollam / trónod ellen lázad?!” (Isten!).

Olykor az Apa-síratókban is, most pedig mind gyakrabban szólal meg a tűnődő, gyengéd, elégikus fájdalom hangján. Mint amikor halott fia szobájának csendjét figyel (A magány markában):

Kihallgatom néha,
ámulom szobádat:
magukban beszélnek,
motyognak a tárgyak.

Csöndnek csöndje ágyad,
csöndé már a széked,
asztalod is csöndé,
csöndé a fényképed.

Jaj, valami nagy-nagy
halhatatlan bánat
sötétíti elmém,
hogy halnék utánad.

A természeti képek hideg részvétlensége társul a Fiú síratásával. „Mord az ég, márvány, / hideg és precíz” – lajstromoz a Fiam él c. versben. Odafönn csak az biztos: „repülőgép húzkod ezüst / szalagot”. A halott Fiú odafönti sorsa viszont csak feltételes módban válhat valamennyire is megnyugtatóvá: „Fiam halott. Ha van Isten: / véle van.” (Napáldozat)

Gyengéd, már-már idilli képpel indít a Pillangóballada: „Futkos egy kisfiú a réten / esetlenül, sután, / meg-megbotlik, de fut serényen / három lepke után.” Hogy aztán a zárlat a ballada sejtelmes tragikumával, végzetfeketeségével fesse át a képet: „Hazafelé, ahogy a rétet / a harmat megeste, / a kisfiú kezére száll: egy / halálfejes lepke.” A „fiam van itt, harsány / kedvem ellen lázad!” lelki-furdalása hívja elő a Bezörgetet a bánat elégikus hangját.

Az a lelki-furdalás, amely Az első gól után groteszk képei láttán (futballpályára menet a kislány egy kutyacsontvázra lel, s erről apja jut eszébe) így fogalmazódik meg: „a túlélők hálátlanok. // Lehet, / hogy az első gól után / én is megfeledekzem rólad.”

A kálváriás sors, a halmozódó veszteségek mind gyakrabban hívják elő a költőben a Krisztus-képzetet. Persze nem a térdet hajtó, alázatos hit gesztusaival – Utassy József ennél lázadóbb, dacosabb és tragikusabb alkotó. S nem is Krisztust magát vagy Krisztus szerepét vállalja egyszerre emberi és isteni mivoltában (illetve ahol igen: a Fölfelől a Koponyák Hegyére Jézus-szerepversében, ott is istenkáromlóan), hanem profán módon sírkeresztté meg keresztfává tárgyiasítja önmagát. Akit már „a halál is untat”, abban testetlenné és lelketlenné stilizálódik a szenvedés:

Eleddig én apám sírkeresztje voltam,
veled most jövőmet temetem el végleg.

De a Nagy kék szemeidet örökre lehunyta zárlat a még férfias szembeszegüléssel mondja ki a fájdalmat:

Kell az Istennek egy ember, aki árván,
őszén, kiraboltnak: a Napba néz érted.

Az Őszök ősze is profanizálja Krisztust, rendhagyó neologizmusokkal az alkotáshoz, a vershez kapcsolva alakját: „frissíts föl, te örök ritmus, / krisztusnál krisztusabb Krisztus”. E vers indító képe („Az idő partján hinta leng, / én ülök rajta meg a csend”) bepillantást enged Utassy alkotásmódjába. A csend hintája strófáiból került ide ez a József Attila-i „semmi ágán”-hoz fogható magány-metafora, ám ott még konkrétabb biografikus vonatkozással szerepelt: „Kijárok a játszótérre. / Szeptember van, még zöld a csend, / Isten őszi remeklése. / Magányosan egy hinta leng.” Fia hiányát a „drága Senki” groteszk rajzával érzékelteti, aki „nem beszél csak senkiül”, s akitől így is könnyörögne „senkiül egy hangot”.

A veszteség-tudattal számot vető, a veszteség-tudattal birkózó költő hol a blaszfém istentagadásba, a rút dáridójába menekíti önmagát („Nincs isten, sem ördög, sem angyal, / csak bűz van és tízezer féreg. / Vénséges vartyogó varangy ül / a szívemen. És pislog. És les.” – Faggatom fiamat), hol az öntudatát megvalló, felnövesztő költő dacával száll szembe az Úrral: „Jóskám, vágd az Úr szemébe: / én egy költő fia voltam, / ki nem trónusod cselédje, / de testvér a csillagokkal!” – 1989.

Erőt már csak az isteni teremtéshez mért alkotásból meríthet. Ezt is a hit hiábavalóságával, a hitbuzgósággal állítja kontrasztba: „Én nem élek ostyán, / keneten, misén: / de föltámasztalak! / Hogyan? Tudomiséni.” – ígéri az Én édes derengőmben, ahol eljut – hisz az istenhiány talán a legnagyobb, végső vesztesége – a számára egyedül üdvözítő hithez: „rádöbbszemem, / hogy Isten költemény! // Ó a legelső vers, / ő az első dallam: / félelmek fókusza / a növekvő agyban.” A költő gyászja több gyászmunkánál – isteni igényű, isteni léptékű újratemtés:

Hiányod fagyától
a bazalt reped meg!
Végzem fényes munkám:
betűkbe temetek.

Ám az alkotóerőbe vetett hite is minduntalan meginog: „Harminc esztendeje írok, / hullasárgák a papírok, / és nem tudom kimondani / halálotat, Jóskám!” (Nem tudom kimondani) A „Mert sem ígém, se metaforám” kétségbeesése váltakozik az önbiztatással: „rengesd fiad emlékét úgy, / miként bölcsőjét ringattad!” (Utad végén).

Másutt, a Fiam él zárlatában, a pusztá kimondás erejére bízva e Teremtést: „Bánat-szép madár! / Ím, hozzád jövök. / Kiáltsd világgá: / fiam él! Örök.” A Zengi és gyalázza Istent az alkotó öntudatával mondja ki: megveti Isten világát, e „kontár munkát, e fércművet! / Ha van dilettáns, akkor az te vagy.”

Sokarcú az az Istennel viaskodás, amely áthatja Utassy József költészetének utolsó három évtizedét. Egy versben fér meg a már-már infantilisen csúfondáros hang az ironikus hitvallással: „Te otromba, bumburnyák Isten! / Te, a kozmosz böhöm-nagy ökre! / Halálom után majd számolunk! / Hiszen te élsz, élsz mindörökre.” (Majd számolunk) S megfér egy versben először a vádló számonkérés, apjáért és fiáért: „Uram, te láttad apámat! / Agyamon derengés fut át: / valahol Minszkben kaparták el, / mint a kutyát. // Fiam szélfútt zsendülő ág. / Örök barbár: letörted őt. / Hizlalod vele a rédcisi köztemetőt.”; majd a fölényérzetből fakadó szájalom: „Számomra mit eszeltél ki?! / Miféle döghalált, Uram? / Búzlók, de mégis téged szánlak / szomorúan.”; végül, bármily ironikus mázba rejtve, mégis valamiféle gyermeki ragaszkodás:

Mert nincs esély, Uramisten,
föltámadásra nincs esély!
Gyere, ültess föl térdeidre,
s hazudj, mesélj.

A Szeptember elején kozmikus apokalipszis-sugallatából („Fel-felnyög egy jegenye: korhan. / Arcán rémület, vád, iszony van”) nő ki az Utassy-líra talán legkülönösebb, kétarcú sorspárja. A krisztusi szeretetparancsot és emberi szeretet-igényt vonatkoztatja tárgyiasított (és e tárgyat e jelzővel újra áttelekítő) önmagára:

Lüktet, minden sejtem sajog: szeress ma.
Keresztfa vagyok, eleven keresztfa.

Későbbi, a veszteség-tudatot, áldozat-szerepet szintén krisztusi attribútummal felnövesztő vers a Már csak az álmok. Az önmegszólító vers önportréja a veszteségek metaforikus síkjára vetíti a költői ént: „Minszktől Rédcisig leszegett fővel / bukdácsolsz, ödöngsz a temetőben.” Az igék sugallta elesettsé-érzés, a versben többféleképp megfogalmazott magány ellenpontja az önmegtartó rítusként is értelmezhető szuggesztív a vers zárlatában:

Tőled Isten is félve fél, reszket:
négy égtáj nyögi tölgyfakeresztet.

A Nagy éjszaka az Utassynál ritkább szabadverses kompozícióban kapcsolja össze Apa, Anya és Fiú alakját. Az Apa az „Apám katona volt” háromszori ismétlésével kiemelt tárgyilagosságától a „levegő / nekem ő, // levegőm” kétségbeesett fiú felkiáltásáig jelenítődik meg – a képzeletben. Az Anya jelenvalóságában is mitizálódik a „magány nagyasszonyá”-vá, „álomi asszony”-nyá. A Fiú „a föld alól kiált ránk”, a zárlatban: elvesztésének fájdalma, hiánya ettől kapja meg súlyát. A „ránk” a Fiát elvesztő párra utal: a költőre és Feleségére.

Több Utassy-versben is a Feleség az az utolsó menedék, megtartó erő, akihez menekülni tud végső kétségbeesettségében. „Köszönöm, / hogy élsz, / hogy létezel, / megköszönöm, / hogy együtt / félsz velem” – zsoltárolja a Ketten maradtunk. Az Ő örök voltát is kiénekleli Isten kitüntetés című versében, a hála tárgyilagossá fogott szavaival rajzolva meg szerepét: „Aki e drámát retteggi régen: / az feleségem. // Ő nem sír-rí, őt rengeti a gyász. / Mindenegy mozdulatomra vigyáz.” Ő a „Gyász asszonya, / kedves, / áldott / fekete hölgy” (Feleségemhez). E krisztusi áldozatos, veszteséges ember-sorsban ő, a Feleség egyszerre Mária Magdolna és Szűz Mária. Akiről szólván még Istenről is megbocsájtóbb hangon szól: „Isten is nekem szemelte ki tán! (Az én asszonyom).

*

A földi sorsában haláláig öt sebből vérző költő, Utassy József 1972-ben még jóslatszerűen rajzolta meg Az én keresztm-en jövőjét: IRNI. Élete vége felé ennek visszatekintő summázatát írta meg Teremtő nélkül című versében:

Van egy szent fogadalmam:
a vérengző vadállatot
legyűröm önmagamban.

Van hitem. Van hatalmam.
Én a Teremtő nélkül is
feltámadok a dalban:

föltámadok a dalban!

Legény Péter

Összetartó gondolatok

Posztmodern korunkból szinte teljesen hiányzik a hősiesség, aki áldozatot hoz a közösségért, pedig tudja, hogy elbukik.

(Jegyzetlapok)

Az igazi kérdés nem az, hogy mit és miért alkottak a művészek ötszáz vagy ezer éve, hanem az, hogy miként magyarázzuk a mű építő elemeit? Az igazi kérdés az, hogy mennyiben vagyunk jogosultak újabb és újabb értelmet tulajdonítani az alapelemeknek és a kompozíciónak? Például gondolhatjuk-e a barokk átlós irányáról, a diagonálisan szervezett kompozícióról, hogy az a legnagyobb mélységbe, a végtelen térbe kitáruló emberi törekvést fejezi ki? Ha vélt vagy valós ok miatt ragaszkodnunk kell a művészek eredeti szándékához – már amennyiben ismerjük azt –, amikor egy formaelemet vagy színterületet igyekszünk megérteni, akkor sok esetben az értetlenséget és a magyarázhatatlanságot kell tolmácsolnunk. Vagy esetleg arra hivatkozhatunk, hogy a művészek sokszor spontán módon alkottak, ahogy jött, ahogy vérmérsékletük és szocializációjuk lehetővé tette, avagy a megrendelő(k) olykor logikátlanul tűnő akarata-elvárása szerint. Persze hivatkozhatunk arra is, ha a művészek szabadon értelmezhetik és alkalmazhatják a formákat, színeket és kompozíciós megoldásokat, akkor mi miért ne tehetnénk ugyanazt?

Angliában a 13. század második felében már a barokkot megidéző görbék és számárhátívek sokasága épült – a görbe forma tehát nem a barokk lényege, sokkal inkább az átló, a végtelen és mindent magába foglaló tér szimbóluma. A terek egybenyitása az építészeti módszerek fejlődésének eredményeként már a 12. század végén megkezdődött, de ennek modern elméleti és gyakorlati jelentősége csak a 17. századtól lesz nyilvánvalóvá, a barokk egyetlen tér-időbe komponáló művészetében.

...

A római birodalom a világot egyesítő politikai utópia rabja volt – mai megfelelői: globalizáció, amerikanizmus. A római művészet kezdetben az etruszk, majd a görög kultúra adoptálása után egészen „populáris” szintre ereszkedett le, naturalista lett, mert az érzéletes világ pontos másolásával, a formák, a színek, a tömegek, az arányok és viszonyok természetű visszaadásával minden római polgár számára egyértelművé vált az ábrázolt (utópikus) valóság dologi, tényszerű, és normatív eszközrendszere. Az utópikus valóság szemléletet jól mutatják a falfestészeti megoldások, a császárszobrok, a monumentális építmények, s a városépítészeti törekvései. A külsőségek száraz tolmácsolása, a történelmi elbeszélésnek a líra elé tolnakodása, az akkor ismert világon elterjesztett, görög alapokon nyugvó művészet – ami akadálya lett a még ősi kultúrákban élő népek művészetének kifejlődésének és érett korszakba jutásának –, mind az utópia megvalósításának eszközei voltak.

Az utópiával az a baj, hogy akár egy személy, akár a magát demokratikusnak nevező csoport akarja megvalósítani, gyakorlatilag messze túlhalad a lírai szenvedélyen, megszállott örültségként igyekszik ráerőltetni elképzelését a világra, mert a legfőbb igazság és jószág letéteményesének hiszi magát. Az utópia mindig nagy áldozatokat követel, embertelen és irreális, soha el nem érhető, be nem teljesező valóságot igyekszik létrehozni, pontosabban: illúziót kerget, melyet el nem érhet, s a történelmi tapasztalatok szerint örületében fékezhetetlen.

A modernitás bűvöletében mindent egységesítő utópiák korszakát barokknak nevezzük (kb. 1600-tól napjainkig). Az összes bölcséleti tudományt az észben, a létezését egyetlen tér-időben igyekezett egységesíteni, a társadalmi megosztottságot a felvilágosult polgár liberalizmusával kívánta orvosolni. A test és a lélek egységét az anyagban (fiziológiai lélek) vélte megtalálni, később az üresnek tétélezett jelenségre (fenomenológia) hivatkozva tagadta bármiféle bensőség létezését. A „művelt” tömeget előbb a szentimentalizmusba, később (a kívülről bevitt öntudat segítségével) az osztályharcba kergették. A szabadság, egyenlőség, testvériség jelszavával nivelláló tudatállapotot

vittek a társadalomba, a freudi pszichoanalízis feltalálásával pedig hamis tudatalattit programoztak az emberekbe. Mint azt sokan megjegyzik, a barokkban egyetlen mozgalmas látvánnyá állnak össze a kupolák, a mennyezetek, föloldva vagy egészen eltüntetve azok épített mivoltát – és ehhez hasonlóan a tudatos gondolkodást, a tudatalattit, az érzéseket, ösztönöket, akaratot és emlékezetet egyetlen mozgalmas pszichévé gyúrták össze a mindenféle rendű és rangú szakemberek. A barokkban az ábrázolt alakok egyszerre individuumok és típusok is, a festő sem igazi egyéniség, megoldásait zömében a kor divatja szüli, nem a zsenialitás, miként a sok egyforma illuzórikus templom- és palotabelsőn, a sok egyforma zsánerképen és avantgardista csinálmányon látszik. Ha létezik egyáltalán olyan, hogy barokk realizmus, az csak ideológiailag motivált realizmus lehet (miként a szocialista realizmus).

A manierizmus a mindig győzedelmeskedő „jó” modor, a koncepció, a szubjektív hősiesség (reformáció) és a bonyolult szövevények, a megfeythetetlenül titokzatos keveredések, az okkultista spekulációk és a materialista teológia (panteizmus) kibontakozásának korszaka volt.

A racionalizmus az első olyan filozófiai rendszer, amely csak az emberi tudásra épített (tapasztalat: tudás). Az újkori filozófiai rendszerek elvetik a metafizikát. Legfőbb problémájuk, hogy az ítélő erőt nem tudják kielégítően magyarázni (logikusan megokolni), a jövő tudományos eredményeitől (ma már: mesterséges intelligencia) várják a magyarázathoz szükséges tényeket. S ez nagy baj, mert ha az értelem működésének legmagasabb szintjével, az ítélő erő (tudat?) magyarázatával-mibenlétével adós marad a tudomány, akkor reális világmagyarázatot nem adhat – hiszen azt éppen az ítélő erőnek (a tudatnak) kellene megfogalmaznia. Általában is elmondható, hogy a modern rendszerek legfőbb gyengesége az, hogy alapeszméik nem vonatkoztathatók önmagukra (dialektika, megmaradási törvény stb.), mintha mégis csak transzcendens alapon nyugvó rendszerek lennének, amit persze maguk a rendszerek már létükkel is tagadnak. Ha nincs a rendszeren túl valamiféle transzcendens alap, akkor minden emberi tapasztalás (miként maga az emberi lét is!) csupán a rendszer korábbi akciójának reakciójaként értelmezhető, de ez a reakció – az akcióval szemben – tudattal bír, így végül mégis csak tételeznünk kell, hogy az akció is tudatos volt. Mert a nem tudatos, mondjuk egy véletlen akciónak nem lehet tudatos reakciója, hiszen a véletlen azzal éppen önmagát zárna ki a létezésből.

A történelmi korok, a kulturális irányzatok, mind megannyi utópia, megvalósíthatatlan eszme – és épp a divatos utópia a kor ismérve. Érzékletesen mutatja az utópia lényegét egy-egy korszaknak a múlttól és a jövőről alkotott mitologikus (fantasztikus) elképzelése, mert az, hogy mit tartanak lehetségesnek és mit lehetetlennek: az utópikus eszmében implikált fantazmagória.

A valóság mindenkor személyre szabott! A közös világ nem egyéb, mint örökös haladás valamely utópia felé.

Mivel a valóság nem tud igazán érvényre jutni az utópiában, ezért nem történhetnek csodák, illetve amilyen mértékben érvényesül a valóság, olyan mértékű csodák is léteznek. A közvélekedéssel ellentétben nem maga a jelenség a csoda (ami bekövetkezik), hanem az, hogy a jelenségben a valóság érvényre jut, maga a valóság a csoda.

Nem az értékek változnak, hanem azok a dolgok és tények, amelyek az eszmének megfelelnek.

M. C. Escher és Kovács Attila logikai bakugrással kötik össze az elemeket (emeleteket, vonatkoztatási rendszereket). Ha egy rendszerben logikai hiba van, akkor az egész logikátlan, hiába tartalmaz egyes szakaszaiban következetes logikát – mintha kitérő egyenesekből akarnánk síkot vagy testet alkotni. Tapasztaljuk, hogy a logikus rendszerek, bármilyen következetesek is, egyszer csak véget érnek, és más logikus rendszerekhez csak logikátlanul (bakugrással) köthetők. A sokféle logikus sorozatot egyetlen egységbe foglaló, összekötő logikus kapcsolatot mind a mai napig nem tudtuk fölfedezni. Ebből következtetnek sokan arra, hogy nem lehetséges egyetlen logikus rendszerbe foglalni a világot (posztmodern); ellenben a bakugrásnak sokféle nevet adtunk a történelem során: adekvát, mennyiség

átcsapása minőségbe, illúzió, csak, véletlen, megézés, erő, energia, anyag, szellem, és sajnos maga a logika is ilyen igazi bakugrás, ami az elemeknek – a megfigyelés alapján tételezett – ésszerű kapcsolata (e kapcsolat neve).

...

Az a bizonyos grand art, amit valamikor – a tanultak közül is csak a legkiválóbbak! – műveltek, ma már több okból sem folytatható. Egyrészt, mert régisége miatt maníros, vagy annyira populáris, hogy messze alatta marad a grand art esztétikai értékeinek. Ha azt hiszi valaki, hogy a régi, magasztos eszmék változatlan formákban megőrizhetők, és épp egy olyan világban, ahol az olvasni és rajzolni tudó tömegek nem értik a szöveg vagy a kép tartalmát, ahol az írott vagy festett alkotás csak minimális információ közlésére alkalmas, nos, ilyen körülmények között minden kicsit is emelkedett célkitűzés: tévedés.

...

Ha egy mai művész nem akar avított lenni, vagy a populáris szappanoperák világába süppedni, nem akar posztmodern giccsot gyártani, akkor csak abszurd lehet, mert az kortalan és legalább erkölcsileg nem romboló. De vigyázzunk! Jól meg kell különböztetnünk az abszurdot a dadaistától és a szürrealistától.

...

A középkori szobrászatban elterjedt sokféle szörnyalak és fantasztikus állatábrázolás (az egy fejű-két testű és a két fejű-egy testű stb.) csak úgy értelmezhető, ha nagy számú ember, klerikusok és laikusok közös meggyőződése volt, hogy ezek is az Istent szolgáló sokaság részei – mert a szörnyek rettentő szerepe, a bűn titkos szerepe tulajdonképpen az, hogy Istenhez irányítsák az emberiséget. Nem annyira az egyént – mert az egyes ember megtérítésébe nem fektettek volna annyi erőforrást –, mint inkább az állandóan úton lévő nagy számú zarándokközösség megtérítését és a hittartalmak megerősítését hivatottak szolgálni.

...

Minél nagyobb számú egy közösség, annál utópisztikusabb a konszenzus tartalma.

...

A középkor utópiája nem a keresztény vallási eszmékben való hit volt, hanem az, hogy az üdvösségre tömegesen, azaz osztársadalmi szinten is eljuthat az emberiség. A közösségi üdvösséget nem ígérte, nem tanította Jézus, bár a földi élet során a közösségben való imádkozást és az erkölcsi parancsokból következő minden szintű együttműködést helyeselte. A középkori utópia megvalósításának látványos példáit a román kori bazilikákban fedezhetjük föl, Focillon szavai szerint, azok hatalmas, mindenki számára nyitott ereklyetartók, amelyek a szentek sírhelyeivel, testi maradványaival vonzották a tömegeket. A csodák és kegyes történetek rengeteg embert indítottak útnak, s az együttes zarándoklat, a közös ima és hitvallás alapján talán jogosan feltételezték a nagy közösségben való üdvözülést is. Mintha az egyén lelkén esett kisebb csorbákat, a gyarlóságból eredő hiányosságokat, a megbocsátható erkölcsi botlásokat jótékonyan eltakarná a közösség, mintha együtt könnyebb lenne besurranni a mennyországba, mint külön-külön. És mintha a földi létben, a társadalomban is működne a hitbeli konszenzus megszépítő-javító ereje. Mintha a sok közösen végzett kegyes cselekedet szép hófehér leplet vonna a kétségtelenül meglévő bűnökre, mintha a sok egyéni rossz együttesen jónak látszana – hiszen beleolvadva a tömegbe, a társadalom szövetébe, igazán föl sem tűnik egy csekélyke önzés vagy hazugság, parányi képmutatás, kevéske lopás. Mert a bűnökre ezernyi felmentő ok, számtalan enyhítő körülmény szolgál, s a nagy közösségi programban való konszenzusos részvétel üdvösségre vezető ereje a legfőbb biztosíték.

...

A gótikus nagy tér a fénynek adott helyet, az eltűnt karzat emeletes ablakok sorát tette lehetővé. A színes üvegtáblákon beáradó fény játékának misztikus hangulata uralta a templombelsőket. És természetesen a templomba sereglő embertömeget is ugyanezen fénymisztika bűvkörébe vonta. A középkori utópia a 13. században teljesedett be és jutott el kifinomultságának veszélyes végletéig. Éppen akkor keletkeztek a skolasztika nagy összefoglaló művei, melyek az egész emberi nemre kiterjedő metafizikai tanítást konkretizálták. Összességében tehát a középkori utópiáról kissé humorosan azt mondhatjuk, hogy a szociális alapon járó üdvösség eszménye volt.

...

A középkori utópia megvalósíthatatlansága, a rendszerben lévő ellentmondások sokasága érlelte meg a reneszánsz utópia kimunkálását. Míg a középkor a lelki mozzanatoknak alárendelt testiségről gondolkodott, s az élet minden

területén a lelkieket tartotta fontosnak, a testi valóságot inkább nyűgnek, visszahúzó erőnek tételezte, addig az 1300-as évektől kibontakozó reneszánsz szellemiség megpróbálta a lehetetlent, az összemérhetetlen tényezők egyensúlyát, ahogy mondták: harmóniáját megteremteni. A reneszánsz utópia lényege a szellemi és az anyagi, a lét és a nemlét, az egyéniség és a típus, a hit és a tudás egysége, de nem egybeolvasztása. És nem akármilyen viszonyról, hanem harmonikus egységről gondolkodtak. Mintha bármilyen módon is arányosítható lenne az anyagi hordozó és a tartalom – a lehetetlenség ellenére mind a mai napig tartja magát a normatíva: a forma és tartalom egysége. Az egységet persze nem hierarchikusan tételezték, mint a középkor, hanem egymás mellé rendelt, egymás mellett létező dolgok, tények és eszmények egységeként. Ez nagyon lényeges különbség, mely karakteresen elválasztja a reneszánsz szellemét a középkortól is és a barokk korszaktól is. A múlt és a jelen egységét mutatják például a reneszánsz ruhákba öltöztetett, reneszánsz környezetben megjelenített ó- és újszövetségi szenttérténeti jelenetek, a szereplők élő személyekről mintázott arcvonásai, a cselekmények aktuális kellékei. A társadalmi program is ezt az egymás mellé rendeltséget mutatta, az úr és a szolga, a király és a pápa, a nemesi, a papi és a paraszti osztályok egymás mellett élését deklarálta anélkül, hogy az összeolvasztásra gondoltak volna, anélkül, hogy a társadalmi osztályok közötti átjárást bárhogy elősegítették volna. A világ rendje az volt, hogy egymás mellett élnek a különböző társadalmi rétegek, összeolvadás nélkül, miként egymás mellett él az egyház és a világi hatalom, a múlt és a jelen, a test és a lélek – vagyis a forma és a tartalom, a hordozó és a hordozott. A népek, a nemzetek egymás mellett élését is ugyanígy tételezték. Miként a hit és a tudás, a dogmák és a tudományos tények békés egymás mellett élésében is sokan (egyre többen) bizakodtak.

...

A reneszánsz utópia lényege nem maga az egység – hiszen az egység nem utópikus, nem illogikus állapot –, hanem a harmónia, a keveredett elemek egymásra hatásának egységet bomlasztó ereje nélkül tételezett harmonikus viszony (az utópikus). Érzékletesen jellemezhető ez Leonardo sfumatójával, mert miként az egyik szín úgy párolog át finoman a másikba, hogy annak erejét, tónusát, semmiféle értékét nem befolyásolja, de a foltokat mégis plasztikusabbá teszi, mint az éles elhatárolás – valami ilyesmit tételezett a reneszánsz ember a társadalmi mozgásról, a közállapotokról, a művészetről is, szóval mindenről. Ha van is egymásra hatás, az inkább erősíti az egyediséget, a különöst, nem nivellálja az alkotó- elemeket.

...

A humanista műveltség egyszerre őrizte a múlt és a jelen tudását, a mitologikus elképzeléseket, a vallási tanításokat, a filozófusok eszméit, az okkultista spekulációkat, és nagy előszeretettel toldotta meg aktuális felismerésekkel (alkimista kémia, mozog a Föld, heliocentrikus világbép, panteizmus stb.), s biztos volt benne, hogy az így létrejött konglomerátum pontosabb képet ad a világról, mint a skolasztikus metafizika. A humanizmus erkölcsi tanításában a keresztény morál és a földi szükségletekből levezetett akarat egységét láthatjuk. Tetten érhető az isteni morál és a földi, emberi morál békés egymás mellett élésébe vetett feltétlen bizalom. Hogy később az emberi teljesen kiszorította az istenit, az már egy következő korszak utópiájának történetéhez tartozik.

...

Ha a közös eszmény (utópia) elkötelezett híve egyszer csak rádöbben arra, hogy egyéni normájának következetes érvényesítése szembefordítja őt a közösséggel, s ha fölállja a konfliktust – miként a tragikus hős bukását jellemének köszönheti! – akkor reálisan cselekszik, hiszen az ellentmondás éppen annak megítéléséből ered, hogy mi a valóság. Jóllehet a tény megelőzi az eszme, hogy minek kell valósággá lennie, de mert az eszme érvényre jut (az egyén cselekedete által – épp ebből ered a tragédia!), gyakorlatilag a valóság megítélése a konfliktus alapja. Ha az egyén teljes mértékben aláveti magát a konszenzus pszeudo valóságának, vagyis gépiesen szolgálja az utópiát, akkor emberi lényegről az ő esetében nem beszélhetünk. Az embert éppen a valóság megítélésének képessége teszi emberré! Minden közös eszmény egyéni valóságítéletek szövevénye, melynek elemei megegyezést kívánnak. Az általánosan elfogadott elemek csak is fiktív létezők lehetnek, mert nem egyéni valóságítéletek, hanem valamely mértékben mások valóságítéletét is tartalmazzzák – viszont az ilyen, közösen szült gyermek, maga a paradoxon, ami megvalósíthatatlan, tehát utópia.

...

Tévedés lenne azt gondolni, hogy az egyénnek nem kötelessége részt venni a közös (utópikus) valóságban, mintha az évezredekre visszatekintő emberi történelem igazi lényege az Én, a személyes valóság lenne. Az önmagát kielégítően soha meg nem értő Én, már csak azért sem lehet a végső és igazi lényeg, mert ebben az esetben a lényeg érthetetlen maradna, és éppen az előtt az emberi Én előtt maradna érthetetlen titok, aki ugyanakkor jól megérti

a világ maradékát. Az ismeretelméleti kutatások, a lételméleti vizsgálódások, de tágabban szólva: egész kultúránk, művészetünk, vallási életünk, társadalmi együttélésünk, minden azt sugallja, hogy megérthetjük a világot, amelyben élünk. A cinikusok, az agnosztikusok, és a szkeptikusok érvrendszere a közösségi dimenzió tagadására épül, mintha a világ tisztán individuális szempontból értelmezhető volna, akár kifejezetten állítják, akár csak gondolatmenetük implikációjaként tárul föl ez, mint alap. Életünk során összehasonlíthatatlanul többször megértjük egymást, mint ahányszor nem. Tudományos tény, hogy még a legelvontabb képleteket és okfejtéseket is közösen értelmezzük, illetve a levezetések helyességéről vagy helytelenségéről egyeztetünk. A folyamatos egyeztetés az emberi élet alaptevékenysége. A szeretet, ami szintén közösséget feltételez, emberi létünk alapérzelme. Az ember valójában közösségi lény, nem elszigetelt egyénként, megannyi külön világban létezik. Sőt, a kisebb-nagyobb közösségbe való tartozás tudata nélkül a világból aligha ért meg valamit az ember, tehát igazi lényegünk, ami nélkül csak levő dolgok vagyunk: a közösségi dimenzióink. De nem szabad elfelejtenünk, hogy a közösségi programok utópiák, amelyekben részt venni kötelességünk, és emiatt kompromisszumokat kell kötnünk – de sohasem elvtelen kompromisszumot! –, mert szükséges, hogy az egyén realitásérzéke folyamatosan korrigálja a közös programokat. Sajnos tudomásul kell vennünk azonban, hogy az utópiák teoretikusai ezt sehogyan sem akarják elfogadni.

Posztmodern korunkból szinte teljesen hiányzik a hősiesség jellem, aki áldozatot hoz a közösségért, pedig tudja, hogy elbukik. Tudatában vagyunk, hogy az utópikus eszmények megvalósítása során – éppen egyéni realitásérzékünk érvényesítése miatt – kudarcot vallunk, mégsem fordíthatunk hátat a közösségi eszménynek, mégsem vonhatjuk ki magunkat a megvalósítás sziszifuszi munkájából, mert csak ez a tudatosság lehet morális bázisunk.

Gergác Berta: Aluljáró

Jász Attila

ARC-HAIKUS VIDÉKI ANZIXOK

sírok közt fenyők
fenyők közt ágak ágak
közt vérzik a hold

álldogál a völgy
szélén a pára tovább
kéne már szállnia

kutya szájában
kilógó békalábak
együtt haboznak

*

levél áztatta
tótükör víz áztatta
levél itt az ős

út a fák között
semmiből valahová
földről ég felé?

vastag hóréteg
lámpák gyenge fényében
látható a csönd

*

az idő ahogy
időtlenül gyöngyözik
az anyag homlokán

ragyogni kell és
sugározni folyton a
többi nem fontos

őszai harmat mi
re fölszárad nedves lesz
a cipőd megint

CSOKITS JÁNOST HALLGATJA VEZETÉKES TELEFONON

lábnyomok a hóban
önmagamhoz vezetnek
leginkább vissza

a végén ketten
maradtak ő meg a vers
aztán egyedül

tíz másodperc a
repülés szabadsága
érintésemlék

OTO HORVATHNAK SMS-EZIK FIRENZÉBE

fák lombjaiból
nő az ősz egyre hosszabb
avarárnyékká

pillangó verdes
az ablaküvegen át
nem tud kijutni

eleven maszkom
haikuarcra cserélném
szomorú mosoly?

Papp Tibor

hómaró hőmérő

a hajnalban tornázó fényre hasonlít
 nedves völgyben a levélen ülő cseppre
 csobogó hangok között
 elárvult lelke ficáncol
 mint éhes leányé
 aki lenyelte az esthajnalcsillagot
 aki a levelet kimeri a gondot kiméri
 ó hómaró hőmérő
 bátortalan mező a hegység térde alatt
 koromfekete üres garat
 menyasszony táncol a palatáblán
 elmenekül saját lábán
 szél ha sérti fény ha bántja
 védi a hagymaeres kupolája
 a petrezselyem hűvös árnya
 piros lekvár megdrága szürke rongyok
 vicsorognak az úthenger alatt
 de ő tiszta marad mint a hold
 mint a telihold
 fényezte esti föld

karddal ekével

kattog a vasvirág
 hatküllős vask**e**rék
 repedezve az öreglá**n**y
 kivájja sz**e**mét
 kivájja sz**e**mét
 a tűzadó örökzöld
 nek és a földnek
 egy reggel júdásként
 meszet és ként
 lop a p**e**rmetezéshez
 úgy t**e**szel magad is
 a bibliából kilépve
 te szegény te
 lén a la**a**ssú évnek
 elfogynak az é**r**vek
 az ölelnivaló a**a**sszonyok
 vonalkák bo**t**ladoznak az avar alatt
 a nap fölto**r**názza magát az égre
 rop**o**gó almahéjjal körítve
 barna lesz ébredő vad lyuk

médeia

asszonyokkal összekaptam **m**
 és makogtam de elkísértek a tornáchoz
 a tűzfehér cukornád **d**
 epedő lepedőjéhez
 alsóruhájuk jelenlegi **i**
 ajzott selyemfüggönyéig

de nem volt se angyal se eunuch **h**
 a láthatáron egy se
 csak a hátborzongató szél **l**
 hóbörgött vasszögekkel
 hóbörgött mint világcsoda **a**
 tengernyi nagy matrikula
 közerkölcsi stoppolófa **a**
 tisztátalan tiszteteknek is
 orrhangan és vérest felel **l**
 a gyommal benőtt vizesárok
 mélyéből egy zsebtelefon **n**

üvegtulipán

a sötétség bundája alatt
fekete párnaoszlopok között
félrészezen piheg a gyety**á**k szava
már mögö**t**ünk az üldözés kétharmada
hálóingem kiü**r**esedőben
éretlen b**u**ja testmelegem olcsó téligyümölcs
hálósobámban a na**g**y csend életet kéreget
békém őser**d**eje lehetne ez
miközben ömlik a drága nyers**O**laj a tenger vizébe
úsznak a szótagok i**S** – megannyi mentőhajó
a rostély mögé elbúj**Ó** vitéz esdekel
horpadt edények rikác**S**oló hangján
szeretteim kö**Z**ül ha valaki néha felismer
ég és föld és t**Ű**z és zöld között
rájön hogy a**Z** életem háborús maradvány
amit most visszaálmodok
most **nekem** csenget nekem csacsog
most nekem **csicsog**
a csillagszóró üvegtulipán

Kilián László

A nimfák orra hegye A mitográfus följegyzései II.

Lenyűgöz mindhárom szeretőm. Mindegyik ámulatba ejtő ágyasom, értő ápolóm és rajongó anyám. Őrző, ölelő, ringató jelenlétük, mozdulatuk és simogatásuk magában is mesél nekem. Mesél, mert ők ezekkel kívánnak mesélni: örömszerző meséikben hol egyik, hol másik emlegeti meg a két szépséges rokont.

Az első szépséges és szerelmetes – tartja ekként a családi hagyomány – epekedő-zöldszemű éppen a veszedelmes Szeni Baliba habarodik bele az időzenit korában. Odaadná mindenét annak az alvajárónak, ki csak keresi, csak találja ténferege a világnak fájdalmait, hogy végre neki hasogassa a lelkét. Odaadná a zöldszemű-zöldszínű csacsogó-csevegő-csobogás a mindenét: mohó halovány ajkát, kerekvő és iperedő keblecskéi közül a kínálkozót és a kívánczót; oda ő darázsderékát, de gyönyörrel teli ölet csípejével, tomporával, combjával tetézve. Eloldaná testével, becéző szavával a botorkáló deli kesergőt, de az csak motoszka a szenvedésben: belekóstol zöldlányú csókjába, mentaízébe, dédelgeti kínálkozót, kívánczót, karcsúsítgatja, hasát méri, farát rázza, de csak-csak vékonyka elánnal. Főként az ácsingózó leányka hevületéhez képest.

Mire elérkezik az idő és az alkalom, hogy szeretkezésben teljesíthesse be vágyát, a kiteljesedésre hív izgalommal lubickolva saját öleiben, azzal kell találkoznia, hogy kétségbe esett: csalódik, minthogy mindent cselekszik bár Szeni Bali, de öleről a követelőn előtörő dárda helyett csak bágyadt kígyót talált a vágyban izzó, lobogó, áradozó.

Na, zöldlányú felháborodtában akkorát lök a bágyadt ölü, satnya elánún, hogy az belecsobban a lány bűbáj-forrástól táplált apró tavacskába, a lányka tavába.

Lett is nagy galiba. Elmerült a dalia. Bele a tóba az egész testével. Bele a bűbáj saját áramlásába, a lány tehetségén, tenni tudásán és akarásán kívülre. Amint kidugta a fejét az átokvízből, szétfut benne az önimádat kergető mérges. Kap világra szóló fájdalmat, sajgást sejdítve a lányka, tükörcsávát az ifjú.

De már iramodik is velem szeretőim második familiáris örökség-fabulája.

Vágtázunk magasban, gerincen, domboldalban, völgyben, síkon, ligetben: víz a mese, a példaadó fáma.

Mellettük robogunk. Kergeti ez a vágyteli istenkedő azt a viruló, kemény húsú, fehér húsú, ragyogó bőrű szüzet. Űzi fák közt, réten és gázlón, de a lányon látszik, éppoly eszes, éppoly ravasz, amilyen fűge: hol cikkcakkban, hol megiramodva hagyja ott az erőtől és üzekedhetnéktől hajtott ifiúr istent. Lehajrázza a lány az épphogy férfit tudva tudván, üldözőjéhez hasonlatosan isten ő is, ha vidéki hajtásból termetten is.

Repülünk velük. Hol lányt biztatnánk célt érni, mégis, szálltukban is szólást vagy kiáltást fog el a szájra tapasztott kézfej. Bármelyikhez is sodródna szimpátiánk, az üldöző ereje látszik messzebbre érőnek, fogy a kergetett előnye. Lám, már-már ölelőre is fordulna, kapná a lányt édesített csókjára, amikor meglepetve dermed röptébe. Ím, a fehér bőrű, tejes húsú szépség végső csele hoppon marasztja a másikat, kinek csókja csak az épp gyökeret eresztő; húsát, bőrét virító színével fabélre, kéregre cserélő, karját ágasító, lábát, törzsét törzsésítő fehérszínű orrocskájára érkezhetsz, mert a szorítás már csak a szóló babérfát foghatja be.

Miért – Miért gondolod, hogy a tied lehetnék? Azt gondolod, volna kedvem téged befogadni, ha elfutok, aztán dicsőségbe gyökeresedem, s hozzá hozom levellem?

Szóval nimfa-szépség mindahány: fámák lánya ugyanúgy, mint három szeretőm.

Mondom, ágyasom, ápolóm és anyám mindenik, de mégis ágyasnak legkülönb Vesperás Roráte. Ő, a bájos Espera az, akivel amikor enyelgünk – mert persze mindig enyelgünk – úgy kedveskedik szavával, testével, hogy közben mesél vagy énekel. Többségében énekel. Énekel és elbűvölően. Énekel vágykeltően, izgatón és felajz és szerelmeskedésre tud bírni: hergel dalával mígcsak eljuttathatom izgalmának arra a fokára, hol borzongásai, a gyönyör hullámverése aléltatja. Énekel és énekel. Mesét és csábdanát, gajdolást és balladát.

Énekétől nőnek a fák, a cserjék. Vesperás Roráte dalára fényesedik a lányok bőre. Dalaitól fényesedik lenyűgözőbbre az ő minden testtája, melynek csak másolatai a lányok, a többi nimfa dalra ragyogásai. Roráte csengő hangjára, himnuszaira fényesednek az ég vágyra hangolt aranyalmái. És Erátó kiejódáiban, bennük és csendültükkor gyönyörködttetjük egymást. Azzal, mi hallik, azzal, mi a többi érzékre hangolva Vesperásom akkor is ágyasom az alkonyban, az estben, az éjben, a hajnalban, amikor anyámként álomba ringat, mikor bajomban fájdalomtól,

émelygéstől szabadít meg búbajos-dalos főzetével, langyos gyoicsával, csendülő flastromával, orra végivel. Hiszed-e már, hogy ágyasom, ápolóm és anyám helyett anyám egytől egyig a három csodalény szerelem-nimfa. De ugyancsak mindeftett legjobban gondos ápolóm Najasznyoszolyó. Szenvedélyétől buzgó mégis frissítő forrásával itat, ha lázam kóros és zavar, hogy enyhet találjak. Kéjével is gyógyít: ha enyémmé lesz, úgy adja magát, hogy gyógyuljon, mi eggyé lett vele s az, mi rajta kívül belőlem véle eggyé válni sietett volna.

Ápol ez a vízinimfa patakjának csobogásával, emlőjének selymes bimbóudvarával, hol gyógyuló álmom időztet: nyelvem pirosítja, ujjam magasztalja, tenyerem csiklandja. Étet, itat szerelmes főzetivel, szereinek oldatjával, kásájával: valamennyi afrodiziákum nekem, annak is készíti az én szeretóm Najasznyoszolyó, ki gyógyfürdővé dagasztja bűvös hévforrását a kedvemért, hol a gőzben azért bujkál előlem, hogy végtére a szenvedélybe egészülve mindent, mi kedvemre való, megtegyen, alig várja kérésimet, hogy enyhültöm egy legyen vágyam feltámadtával.

Forrása, patakja és feredője, ha buzdul, ha cseverész, ha hulláma vettetik, ő maga, aki buzgása életre, szenvedélyre szorít magához; csacsogása kibeszéli, kiimádkozza, kiúzi ráolvasással bajom, s mindazt, mi örömnknek gátja lehet; hulláma ölelése, érintése, simítása, mert felborzolja ekként hátával, vállával, karjával, arcával, hegyes mellével, oldala völgyével-dombjával mindazt, mi kórságban szunnyadni térne. Ébren tart nappalra, vágyra: hulláma újrainja minduntalan életem és feneketlen örömkeresésem.

Ha felsülne mindezekkel együttesen, vagy rajtaveszteni látszana ezekkel bármelyikkel egyenkint, tudja, csak hozzám kell nyomnia orra hegyét és teljesült a vágyam, enyém nimfa-iramlása, enyém a gyógyulás Najasszal, Nyoszolyóval, ágyammal, medremmel, völgyemmel.

Tudod is immáron, hogy ágyasom, ápolóm és anyám mindhárom nimfám és szeretóm. Mégis anyáskodásában leginkább enyém, legfőképp andalít Menyecsmelia. Óh, mámorítón ringató Menyecsmeliám! Te, aki melleden ringatsz, öledbe veszel, dédelgetsz testeddel, dajkálsz tejdeddel és babusgató, hajladozó derekaddal, bár kettő, de ezernyi karoddal, finom levél tenyereddel.

De arany Meliám, széphajú, aki holdfehér faként fehérlesz ki az anyás szenvedélyű rézorból, mégis megteremtve nekem az igazi szerelmes kort, ahol a nimfák nimfája megmutatja a nőknek, hogyan kell nőnek lenni.

Igen, Menyecsmelia, aki társait is megtanítja, hogyan kell a fiakat igaz barátta, méltó férfivá és mintaapává tenni. Orrontsa lány és fiú, miként cicomázhatja fel a másik és a maga lelkét.

S tudd meg végtére: az a nimfa, kinek szeplő vigyorogtatja magát az ő orra hegyén. Hatra (sex-/six-re) fordul az öt (eme fent említett nimfák száma): Ciprus nimfáktól népesül be.

Ludvig Dániel: A csendes pár

Turczi István

Borges felől, Borges felé

Két öreg íróbarátom egyszer az Astoria Kávéházban arról cserélt eszmét, hogy lelki diaszpórában élünk. Hiába a barátkozás, a közös mítoszok, a szabadság derűje, szétszóródunk, mielőtt összejöttünk volna. Sokan vagyunk kevesek. Borgest hozták fel példának. *Boldogok a bátrak, akik egy lélekkel tudják fogadni a vereséget és a pálmát. Boldogok, akik emlékezetükben tartják Vergilius vagy Krisztus néhány szavát, mert ezek fénybe borítják napjaikat.* Ezek a sorok, akkor és ott, ha talán nem is pontosan idézve, elhangzottak. Ha nem így lett volna, ma nem veszem elő A homály dicséretét, hogy visszataláljak régi szavaikhoz. A múlt, amely (tudvalevőleg) a legkedvezőbb idő a halálra, megoldotta a kérdést: azóta végleg elmentek mind a ketten. Panacea, ha jól fogjuk fel. Az egyetlen méltó érintése a dolognak mégis az, ha a távlatok avulása helyett most a megkapaszkodást hozom elő.

Cogito úr bólint, tehát vagyok [Remake: Zbigniew Herbert]

Most, hogy magunkra maradtunk, végre beszélhetünk egymással mint férfi a férfival. Tudom, kifakadásom nem kíván római jellemet. Hajlamos vagyok elveszni a részletekben, és fel van jegyezve néhány más baklövés is. Így aztán egyenlőtlen a küzdelem, bár drámai epizódokban bővelkedik. Például a saját halál esete, melynek dátuma ízlésem szerint biztosan nem vonul be a történelembe. Olyannak képzelem, ahogy búcsúzaskor elmozdul a táj. Közeledik a távol, távolodik a közelség. Vonatra szállsz, és igeidőt váltanak a sínek. Amióta a tárgyak oly sötéten, gyűlölködve kerülnek, többet gondolok rá. Eldönthetetlen, álom-diktátum ez, vagy éber nézet, amely mögött valaki más már lesben áll. Rég eladtam könnyeim, kerteket sem ápolgatok fejemben, és most nem könnyű felcserélni a tápláló kint új reményre. Majd kinézek egy jó száraz helyet, és elásom utolsónak szánt szavaimat.

A saját név

Én, aki annyi ember vagyok, egyetlen név szorításában hullok ki magamból. Mindig letaglóz, amikor a saját nevemet hallom. Amikor olvasom, újságban, könyv borítóján, nagyapám fejfáján. Nem lehet megszokni. A sors, mely úgy elegye a felismerésnek és megszokásnak, ahogy ultramarin keveredik a tiszta, hűvös csempekéssel, tréfákat űz velem. Gyakran kijátssza ellenem a név betűinek számértékében elrejtett kétes bizonyosságot. A hit algebráját. Hogy amit megkaptam, el is veszítem: kitarás kérdése az egész. Önmagaimnak állhatok útjába csupán. Máskor engedi, hogy megmutatkozzék bennem a nevem. Feltáruljon a saját misztérium. Eredendő gesztussal engedi, hogy testet öltsek, vörös gyapjúsállal csuklómat hétszer körbetekerjem, és hétszer körüljárjam a nagyapám ültette szentjánoskenyérfát. Csak közben semmit se túl magasztosan.

Asperján György

MESÉK A NAGYMAMÁMNAK

(Regény-részletek)

1.

Most volt 97 éves az én nagymamám. Bármilyen messze is élek tőle, hazamentem, hogy köszöntsem, magamhoz öleljem vékonycsontú madárka-testét és összecsókoljam az arcát. Virágot is vittem neki: három szál sárga rózsát. Elpityeredett, de ő már minden elpityeredik: örömtől és bánattól egyaránt. Könnyezett akkor is, amikor a postás meghozta a nyugdíjigazgatóságtól az értesítést, hogy 61 ezer forint lett a nyugdíja. Azt mondta édesanyámnak, aki már hetven éves, hogy kislányom, mennyi is lesz a te nyugdíjad? Eddig is tudta, hogy az övé több, mert ő már közel van a százhoz, és így valami más szorzóval emelkedik a nyugdíja. Anyukám kicsit restelkedve vallotta be, hogy az övé csak 47 ezer.

Nagymamám nevetve mondta, hogy az övé bizony több. Hogy mit vagy min nevetett, nem tudom, mert nála az ilyen megnyilvánulások eléggé rejtélyesek. Tudja, hogy az ő nyugdíja mennyivel több, mégis mindig azon panaszkodik anyukámnak, hogy olyan kicsi nyugdíjból, mint az övé, nem lehet ugrálni, és ezért nem is ad bele a közösbe. Mindent anyukám fizet: az étkezést, a fűtést, a gyógyszereket, és ha valaki egy kicsit is tud számolni, rögtön rájöhet, hogy 47 ezer forint sok mindenre elég, de mindenre végképp nem. Nagymamám azért sem ad a közösbe, mert neki spórolnia kell. Hogy mire spórol, azt senki nem tudja, de valamire biztosan, mert az én nagymamámnak mindig merész és nagyra törő terve vannak.

Amikor a nagypapám meghalt, földjének a felét a nagymamám, a többi a három gyereke örökölte. Nagymamám aláírt egy ajándékozási szerződést az anyukámmal, hogy az ő, vagyis a nagymamám földrészét az élete végéig szóló ápolásért neki ajándékozza. Anyukám anélkül is ápolja, és ápolta volna, de nagymamám ragaszkodott ehhez. Mert ő nagyon szeret bizonyos dolgokhoz ragaszkodni. Nagypapám nagyon jólelkű ember volt, éppen ezért nem szólhatott bele semmibe, mert amibe beleszólt, azt nagymamám rögtön másként csinálta. Szeretett mindent másként csinálni, mint ahogy a nagypapám, vagy bármelyik családtag elképzelte.

Szóval nagymamám aláírta az ajándékozási szerződést, de azt mondta, fölösleges azt bármilyen hivatalba beadni, mert az a legjobb helyen nála van. Tényleg jó helyen volt nála, mert ő aztán gondoskodott róla, hogy soha sehova ne legyen beadva.

Aztán egyszer csak a nagymamám gondolt egyet, mindig szeretett merészet gondolni, hogy ezzel is igazolja, ő nem akárcsi, vagy csak annyit, hogy ő a másként gondolók táborába tartozik. Valaki a határban felvásárolta a földeket. Gusztusa támadt nagyapám egykori földjére is. Az én nagymamámat is felkereste, aki több alkalommal titokban tárgyalt vele a kertben. Nagymamám szinte kivirult. Ő titokban tárgyal. Már első alkalommal tudta, hogy arról a földről is nyélbe üti az üzletet, ami nem az övé, hanem a gyerekeié. De nem szólt egyiküknek sem, titokban csak tárgyalgatott. A „tárgyalás” után húsz évet fiatalodva bement a házba és azt mondta édesanyámnak: – Itt volt ez az ember, aki engem keresett és tárgyaltam vele. – És miről tetszett vele tárgyalni, anyuka? – kérdezte az anyukám, aki pontosan tudta, hogy miről. – Tudod, kislányom, vannak dolgok, amik nem tartoznak rád, és azokról én titokban szoktam tárgyalni.

Ami titok, az titok – gondolta anyukám és nem faggatta nagymamámat, aki egész éjjel alig aludt, forgolódott az ágyban attól a gondolattól, hogy ő még mindig olyan titokban tárgyalós fajta.

Aztán addig tárgyalgatott, hogy aláírta a föld eladásáról a szerződést, sőt a pénzt is átvette, és kötelezettséget vállalt, hogy az örökösök majd hozzájárulnak az eladáshoz, mert özvegyi biztosíték van úgyis azon a földön.

Nos, ekkor kezdődött az újabb titokzatos tárgyalás-sorozat. Nagymamám mindegyik gyerekét megeskette, hogy a másik kettőnek nem szól arról, hogy mit tárgyal vele. Aztán addig tárgyalgatott, hogy aláírta sorban velük: lemondanak nagymamám részére az örökség-részükről és így hozzájárulnak a föld eladásához.

Nagymamám biztos volt benne, hogy a világ legjobb üzletét kötötte, és olyan elégedetten járt-kelt a házban, mintha fiatal lány lenne és éppen a falu legmódosabb gazdájának fia kérte volna meg a kezét. A köztérből anyukámmal konyakos meggyet hozott magának, és tüntetően minden délután konyakos meggyet evett a ház végi napsütésben. Néha, mint valami fejedelmi ajándékot, adott egyet az anyukámnak meg a nagynénémnek. A nagybátyámnak nem adott, mert az ügysem szereti az ilyesmit, és aki valamit nem szeret, abba kár tömni.

Mert nagymamám ideológiát is gyártott az elképzeléseivel. Néha megkérdezte anyukámat: – Na, kislányom,

milyen volt a meggy, amit adtam? – A meggy? Az nagyon finom volt anyukám. – Valójában nem tudta anyukám, hogy milyen volt a konyakos meggy, mert amikor nagymamám aludt, visszacsempészte a celofán-zacskóba.

Szóval 97 éves lett a nagymamám, és most újabb nagy tervek foglalkoztatják. Senkinek nem beszél róla, de szeretné eladni a ház telekrészének általa megörökölt részét, és persze azokat a részeket is, amiket a gyerekei örököltek. Egész nap szervez, ügyeskedik. Persze senki nem olyan bolond, hogy megvegyen egy telekből 36 négyzetmétert, amivel nem tudna mit kezdeni. De az ilyen részletkérdések sose érdekelték a nagymamámot. Majd megoldja – ezzel kel és fekszik. És ő tényleg meg is oldja, úgy megoldja, hogy az eredményt aztán öt ügyvédnek kell kibogozni, mint ezt a földeladást. Többször kerülnek az ügyvédek, mint amennyit kapott érte. De ez nem számít. A részletek soha nem érdekelték, csak a ravasz és nagyon ügyesen átgondolt tervek. Mert azok éltették, fiatalították.

Kár, hogy a polgármester nem kéri meg, hogy a város ügyeit is vegye a kezébe, biztosan kitalálna valami olyat, amit aztán a város száz évig bogozhatna, és a nagymamámnak szobrot állíttatnának, mint a város ügyei nagy összebogozójának. De én örülnék ennek. Mert ha nagymamám megkapná a megbízást, biztosan megérné a százat vagy akár a 110 évet. Csak éppen lehet, hogy a polgármester elővigyázatosabb, mint az anyukám, a nagynéném és a nagybátyám, akiknek hármuknak a nyugdíja összesen 127 ezer forintot tesz ki és van körülbelül negyven fajta betegségük. De nem panaszkodnak. Tudják, az élet bonyolult. Még akkor is, ha a nagymamám áldott, a születésnapján összecsókolta keze nincs benne.

2.

Nagymama négy gyereket szült, illetve lehet, hogy egész pontosan ötöt. Amikor az első a világra hozta, egy fiút, és a bába megmutatta neki, úgy kacagott, hogy a bábaasszony örömeiben az égig dobta a csecsemőt. Nagymama soha nem árulta el, hogy min kacagott annyira, illetve nekem egyszer utalt rá. Talán azon, hogy a baba, Ferike, teljesen olyan volt, mint a nagyapám, csak a bajusza hiányzott.

Másodikként a nagynénémot pottyantotta a világra, mert vele aztán egyáltalán nem szenvedett, csak egy nagyot sóhajtott és Etelke máris meglett. Olyan hosszú fekete haja volt, hogy a városban az a legenda terjedt el, hogy talán nem is egy, hanem több évig hordta a nagymamám, pedig Ferike után pontosan egy évre látta meg a napvilágot. Nagymama szerint azért nőtt olyan hosszúra a haja, mert már a hasában is érezte, hogy szédíteni fogja a férfiakat. És ebben volt is valami: olyan szép lány lett belőle, hogy öreglányként éli az életét, mert nem akadt fiú az egész városban, aki ne tartott volna attól, hogy visszautasítja, s így senki nem kérte meg a kezét. Pedig Etelke már bárkihez férjhez ment volna, csak elmondhassa, hogy ő is tartozik valakihez.

Aztán kis szünet következett, mintha azon gondolkodna a létezés, hogy szaporítsa-e ezeknek a sikeres gyerekeknek a számát. Három év telt el, és nagymama érezte, hogy ismét jövevény moco-rog a szíve alatt. Nagyon megörült neki, és még Ferike születése előtt sem álmodozott annyit arról, hogy milyen lesz az újszülött, fiút küld-e isten egy lányt.

A harmadik csemete megkínozta. Talán rosszul feküdt. Talán lusta volt és nem segített eléggé saját megszületésében. Rettenetesen kimerült a nagymamám, mire Pistike a világra jött. Benne nagymama azt imádta a legjobban, hogy semmiben nem tűnt ki: csodálatosan átlagos volt. A súlya, az arca, a viselkedése. És kísértetiesen hasonlított az ő drága édesapjára, aki az első világháborúban elesett. Szinte a csodájára jártak, akik ismerték a kicsi nagyapját, hogy valaki ennyire képes a nagyapja képének hasonlatosságát örökölni. Mintha egyenesen az lett volna az apja. De nemcsak az arca, hanem a keze formája, a lábfeje, később a mozgása, a beszéde is. Mintha csak azért született volna, hogy a nagyapja, aki fiatalon halt meg, feltámadjon és tegye a dolgát a világban.

És megint eltelt két év. A gyerekek szépen növekedtek. Nagymama nem tudott betelni velük. Mindegyiknek nagy sorsot szánt. Fiatal lányként Pesten szolgált, és látta, hogyan néznek ki, milyen körülmények között élnek, akik sokra vitték: szép lakásban laktak, karácsonyra egész pulykát ettek, hétköznap pedig olykor frissen sült tepertős pogácsát, amit egyenesen nagymama sütött nekik.

Nagymamám sok mindent tudott, szinte mindenhez értett. Senki, egyetlen cselédlány sem tudott úgy szidolozni, mint a nagymama. Ragyogott is valamennyi ezüst evőeszköz, meg a nagy tálcák, amiken bevitte a teát és a süteményt a nagyságos asszony látogatóinak. De a világ legjobb tepertős pogácsáját ő sütötte. És azt akartra, hogy az ő gyerekei is ilyen nagyságosak legyenek, hogy kiszolgálják, körülugrálják őket, és minden reggel közöljék, aznap mit szeretnének ebédre.

Két év múlva megint áldás ígérkezett. Sokat mocorgott a magzat. Nagymama érezte, hogy ez ismét fiú lesz, és három fiú egy családban, az bizony már sokat jelent. Három fiú olyan sok, mint a népmesében. Három fiú egymásnak vetett vállal képes bármire, még arra is, hogy majd öreg szüléit eltartsa.

De ez egyszer nagymamát az előérzete megcsalta: kislány született, az én édesanyám. Anyukám olyan szép kisbaba volt, mintha a szemé helyén csillag érkezett volna, hogy bevilágítsa a világot. Nagymama büszkén mutogatta mindenkinek az ő kicsi Madonnáját. És amint nőtt a kislány, egyre mutatósabb lett. Szerencsére nem

annyira, mint a nővére, hanem az élethez arányosan: megvolt mindene. És ráadásul nádszál termete. Jöttek is a legények. Köztük apám, aki olyan beleváló legény volt, amelyet a sokat látott nagymama még sose látott.

A lakodalom maga volt a boldogság, és nagymama soha nem akarta észrevenni, hogy az öröm alján máris látszik az öröm.

Aztán következtek a rejtélyek: az ötödik gyermek. Hogy mi volt a neme, titok, hogy miért akart megszületni, talány, hogy miért gondolta meg magát, még nagyobb szomorúság. Szóval mocorgott nagymama szíve alatt, de egyszer csak mozdulatlaná dermedt. Állítólag a létezés órája megállt benne és ettől annyira lelassult a szíve, hogy hideg ürességgé változott.

A mindig körültekintő nagymama nem akarta elhinni, hogy vele ilyen megtörténhet. Az elhalt magzat sem megszületni, sem bent maradni nem akart. Mire nagymama orvoshoz ment, a tudós ember már csak a fejét csóválta. Nem nagyon értette, hogy történhetett mindaz, amit tapasztalt.

Nagymama egy hónapig haldoklott. Olyan parányira fogyott, hogy már csak hálni járt belé a lélek. És végül nem az orvostudomány gyógyította meg, hanem az a hite, hogy a négy édes gyermeke vár rá. Magához tért egészségileg. És a kedélye is a régi lett, de olykor olyan hirtelen meglepte a fekete szomorúság, mintha egyik percről a másikra a Nap füstölni kezdett volna.

És nagymama egyre többet gondolt erről a meg nem született gyermekről, erről a nem, arc, szív, lélek nélküli teremtményről, amely magával akarta vinni őt. Benne a túlvilág váratlanságát és szelíd örökkévalóságát látta. Egy titokzatos királyt vagy királynőt, aki maga dönti el, hogy legyen-e és miképpen, és maga határoz, kit visz magával a némaságba.

Nagymama annyira szerette ezt az örök-némán beszédes gyermeket, hogy még csak véletlenül sem beszélt róla. Ő lett a titkok titka, az a titok, amely azért keletkezik, hogy ráébredjünk, mindannyiunknak el kell menni valahova, ami talán nincs is sehol. Nagymama akkor néha még a halálra is gondolt, pedig tudta, a halál szerencsétlen lény, mindig felbotlik valakiben. Nem akar senkit bántani, csak téblábol, aztán elvágódik. És akire ráesik akár csak az árnyéka is, az már nem talál soha haza. Az már állandó sötétben keresi, hogy hol és mit rontott el.

Nagymama talán ezért szerette meg annyira ezt a benne szétszakadozott csodát, aki, vagy ami olyan szép lett, mint a legsötétebb, legcsillagtalanabb éjszaka. Nagymama mindig dajkálta ezt a gyámoltásra nem szoruló lényt. És egyszer nekem mégis beszélt róla. Azt mondta: neked tudnod kell, hogy aki nem születik meg, az mindig él, mert az az igazi ígéret. És nagymama olyan szépen sírt, hogy a gyöngyvirágok útra keltek az erdő szélén és meg sem álltak a mennyországig.

3.

Amikor kislánként lázas beteg voltam, kavargott körülöttem a világ. Elmozdult a cserép, megbillent a polc, és féloldalasan két lábán egyensúlyozott a szekrény. Még egészen kicsi voltam, amikor apám elhagyta anyámat a két lányával, a nővéremmel és velem együtt. Pedig hej, micsoda két lányt szült neki az anyám. A nővérem már kislánként is olyan szép volt, hogy a fiúk szerelmes leveleivel fűtöttünk egész télen. Amikor pedig nagyobb lett, úgy fénylett a hosszú haja, hogy nem is tudom mihez hasonlítani. És a szeme! Villogott, mint egy elveszített, rémült csillag. És a szája! És az alakja! Esténként fiatal nyírfák látogattak a ház köré, hogy megbámulják. Úgy világitott a levelük, mint az ezüst, és halkan zümmögtek, talán szerelmes éneket leheltek, hogy megnyugodjanak. Jaj, istenem, ilyen gyönyörű nővére senkinek nem volt az utcában, de talán még a városban sem, mint nekem. Apám mégsem gondolt vele.

És ott voltam én is. Olyan okos voltam, hogy a plébános bácsi gyóntatás közben megsédült, és forró szavakat suttogott, talán istent kérte, hogy mentse meg a lelkét. Mert én olyan gyönyörű bűnököt tudtam kieszelni, mint rajtam kívül talán senki más a városban vagy az egész világon. A plébános bácsi csak csóválta a fejét, bűneim garmadáját olyannyira nem értette, hogy rövidesen zokszó nélkül meg is halt.

Én nem voltam annyira szép, mint a nővérem, de a homlokom... a szemöldököm fecske íve... az eleven szám... És persze arról csodákat regéltek, hogy én matematikából is milyen jó vagyok. Matematikából az egész iskolában a legjobb voltam. Talán még a tanító néninél is jobb. Nekem soha semmit nem kellett elmagyarázni, mindent azonnal értettem, Talán már a tanulás előtt.

Különös módon, én nem féltem a betegségtől. A nővérem állandóan sírt, ha megbetegedett. Én meg mulattam azon, hogy a betegség milyen furcsa állapot. Mennyire mássá teszi az embert.

A lázat kifejezetten szerettem. Olyan manók és különös tárgyak jelentek meg előttem. És egyszer a végtelen. Soha nem tudtam elképzelni a végtelent, pedig nagyon szerettem volna látni, milyen az, amikor a végtelen véget ér, és látja az ember, hogy milyen furcsa is, amikor egyszer csak befejeződik, miközben tudja, hogy a végtelenben egyedül a végtelenség a szép. Szóval nagyon lázas voltam, égett a szemem, a homlokom és vacogtam. És akkor egészen titokzatosan kopogtattak az ajtón, mintha a végtelen végéről szólt volna az a kopogtatás. Elcsodálkoztam:

ugyan ki lehet, csak nem a végtelen, amelyet annyira szerettem, mivel nem tudtam elképzelni és így közel állt a szívemhez? Mindent nagyon szeretek, ami túl van a képzelettel befogadhatóság határán.

– Tessék – szoltam láztól elgyengült hangon, és akkor megnyílt az ajtó és belépett a végtelen. Sok érdekeset láttam lázas állapotban, de olyan érdekeset, mint a végtelen, még soha. Hogy milyen volt? Nos, ezen azóta is gondolkodom. Csak arra emlékszem, hogy még a nővéremnél is szebb volt. És végtelenül egyszerű. Soha nem hittem volna a végtelenről, amely egyébként természeténél fogva egyszerű, hogy ennyire egyszerű és ennek ellenére ilyen szép. Csillogott? Nem, erre nem emlékszem. Matt volt? Erre sem. Csak arra... tulajdonképpen mindenre emlékszem, csak szavakkal nem tudom leírni, hogy milyen volt...

Talán mégis legjobban úgy tudnám jellemezni, mint a nagymamám, aki betegségem idején akkor is az ágyamnál ült, amikor nem ült ott, és akkor sem volt ott, amikor a homlokomat csókolgatta. A nagymamám egyszerre volt mindig a minden. Lehet, hogy a nagymamának testvére a végtelen. Esetleg a lánya, vagy a fia. De hogy közeli hozzátartozója, az biztos. Néha a nagymamám lebegett a ház fölött. A kéményből szikrák csapódtak ki, de nagymamám rájuk fújt és rögtön csillagokká szelídültek...

A nagymamám soha nem jött szomorúan, mindig nevetve érkezett; kicsi, erős, forró kezébe vette a kezemet és csókolgatta. Ezzel erőt adott nekem, éreztem, amint a végtelen erő átáramlik belém.

– Beteg vagyok, nagymama – szoltam elhalóan. Ezt hallva a nagymama úgy kacagott, hogy gyöngyökkel lett teli a szoba. – Jaj, de multságosat mondtál... Te beteg vagy? A világ legszebb csodája sose beteg, vagy ha mégis, éppen attól szép... – Intettem a nagymamának, hogy hajoljon hozzám, mert egy titkot szeretnék neki elmondani. Egészen a számhoz nyomta a fülét, és hogy senki meg ne hallhassa, amit beletitkolok a fülébe: – Nagymama, tessék elképzelni, itt járt a végtelen.

Amikor nagymamám ezt meghallotta, úgy kacagott, hogy a függöny leröppent a karnisról, bebugyolálta nagymamám, aki olyan lett, mint egy mennyasszony. Még minden foga megvolt, mint ahogy most 97 évesen is megvan minden foga, és úgy kacagott, hogy a fogai fénylettek, mint őszi napsütésben a határban felejtett bánat... Nem értettem, miért tartja ezt ennyire multságosnak a nagymamám. Kicsit pityeregni kezdtem, mert arra gondoltam, hogy nem vesz komolyan. Aztán elkomorlyodott, mutató ujját az ajkára tette és mögüle suttogetta: – Én küldtem.

És hirtelen minden megvilágosodott előttem: hát persze, hogy a nagymama küldte, talán azért is hasonlított annyira a nagymamára... És betegem én is kacagni kezdtem. Mert arra gondoltam, nem lehet, hogy a nagymama küldte a végtelent, ugyanis a végtelennek teljesen másként állt a haja, és amikor bemutatkozott, valami rés támadt mindenen, ami engem körülvevett. Nagymama ismét kacagni kezdett: – A végtelen azért nem látogatható meg, mert benned lakik, csak néha szereti mutogatni magát... Én ezt tudom... és ezért a rokonom... neked meg az unokahúgod, de lehet, hogy az unokabátyád...

Ezen megint mindketten kacagtunk. Bár most is kacagnék, mert megint láz gyötör, és úgy szeretném, ha meglátogatna a végtelen... Úgy, ahogyan csak ő tud valakit meglátogatni: végtelenül egyszerűen és végtelenül végtelenül... De néha már arra gondolok, hogy elhagyott életem első és legnagyobb szerelme, ő, a Végtelen, akit én a matematikában matematikailag annyiféleképpen öleltem: s mindig teljesen és semennyire volt az enyém. Csak játszott velem, amint csak két, mindörökké futó párhuzamos vonal képes, reménykedve, hogy újabb 13 milliárd fényév megtétele után felbukkan a hön áhított vég, ahol és amelyben végre egymásba omolhatnak, megteremtve maguknak a saját és semmihez sem hasonlítható beteljesülést, amely után a semmi is mindennek tetszik.

Cséby Géza

Csu Fu nézi

T. Gy.-nek

Csu Fu nézi a mandulafákat.
Két oszlop közt a tóra lát.
Keze tétován int.
A kulcsok másnál.
Cserszömörce levelén zizzen az ősz.
De a hordók üresen állnak.
A pohárba kiöntött bor örökre ott marad a kőlapon.

Csu Fu visszánéz

In memoriam T. Gy.

Csu Fu visszánéz
és Drangalag
lombjavesztett fügefáit
keresi
borát adó szőlőjének
öreg tőkéit
de a van
már a volt csak
hordóiból kiszáradt
a bor
elpattant a metszett
pohár
pince ajtajánál
kettétört a mandulafa

Csu Fu visszánéz
és a fénylő tükörben
látja önmagát
ahogy
a Styxen túlra
üzen
s ahogy lábával
ellöki csónakját a
parttól

Csu Fu visszánéz
és már tudja hogy
a két árva oszlop
közt
pihézni kezd
a hó

2008. XI. 20.

Farkas Balázs

CSERESZNYE

Hazaértem, és láttam, hogy kivágták a cseresznyefát.

Mintha minden eltompult volna körülöttem, az összes ismerős falusi zaj, ahogy az egyik szomszédban veszettül ugat a megtermett, sötétbarna farkaskutya, a másik oldalon meg vészterhesen zúg a traktor motorja. Elhaltak a távoli kiáltozások, az utcában elzúgó bicikliző gyerekek lármája, és az őszi szél suttogása is. Teret kellett adniuk az emlékeimnek, amelyeknek mindeddig semmiféle jelentőségük sem volt, csak most, hogy észrevettem, mennyire üres is a mi udvarunk így.

A nyári forróságban árnyékot adó lombkorona, a cseresznyék tompa puffanása a vödörben, az érzés, ahogy az ember a fa tetején, az ágaknak támaszkodva kémlel lefelé a falura, látszólag egy magasságban az ütött-kopott, mégis délceg templomtoronnyal... úgy gurultak szíjjel ezek a képek a tudatomban, mint az üvegszilánkok, amelyek az ember lába elé zúdulnak, ha egy tükör kicsúszik a kézből, és a hideg csempéhez csapódik. Én magam néztem vissza ezekből az emlékdarabkákból, saját ifjúságom zavaros, elfeledett, sőt soha sem méltatott jelenetei.

Aztán amilyen gyorsan behullottam a múltba, olyan gyorsan tértem vissza pergő vakolatú házunk komor árnyékába, a szél befurakodott betüretlen ingem alá, és figyelmeztetett, hogy ez már nem az a nyár, amikor fára mászik az ember.

Nem, gondoltam, ez már nem az.

És ott volt a zaj is, kopp és kopp és újra kopp, egyenletesen, akár a lassú másodpercek óraütései. Csak egy pillanatra megtorpantam még, hogy befogadjam a látványt, a kéregdarabkákat a kopasz földön, ahol ritkábban nőtt a fű, mert nem kapott elég fényt, a hosszan nyújtózó halott, vaskos ágakat, és a tiszta, egyenletesen szürke eget, amelyet immár nem szabdalt darabjaira semmi, talán csak a villanyvezetékek.

A sarkon befordulva megláttam apámat, aki fejszéjével újra és újra lecsapott.

Nem is köszöntem, csak kijelentettem:

– Kivágtátok a fát.

– Kivágtuk – mondta apám. Amikor megkérdeztem, miért, azt felelte: – Nem volt ennek már olyan jó a termése. Meg a lelógó ágaktól alig lehetett bejárni a garázsba. Jobb lesz ez így, fiam.

Elhúztam a számat.

– Ha te mondd.

Otthagytam apámat, lépcsőztem fel az ajtóhoz. Anyám főztjének illata fogadott, de nem volt étvágyam, így csak lepakoltam a hátizsákomat az előszobában, a konyhában pedig csak egy vaskos üdítőszüvegbe bírtam ránézni.

– Ahelyett, hogy ebédelnél – szólalt meg anyám mögöttem, és rá se kellett pillantanom, hogy tudjam, a fejét ingatja.

– Később. Nem vagyok éhes. Tamival beugrottunk a Hambiba.

– Az. Egyetemes törivel mi a helyzet?

– Nem tudtam, mit csinálni. A tanulmányi osztály lezárta a Neptunt, az ügyintéző sem tudott mit kezdeni az egésszel. Azt mondta, nem vettem fel a vizsgát, azért nem tudta beírni, én meg mutattam neki, hogy márpedig felvettem, de ő meg azt mondta, nem látja a nevemet a vizsgánál. Szar az egész.

– Ha ezért nem kapsz ösztöndíjat...

Visszatettem az üveget a hűtőbe, és próbáltam kizárni anyám monológját. Ugyanaz a tanmese, figyelj oda jobban, járj utána, nézz utána, és mindezt időben. Nyáron persze majd állandóan a Neptunt lesem, hogy melyik jegyem tűnik el belőle nyomtalanul. A legszívesebben rászóltam volna, hogy fogja már be, de csak elballagtam mellette, újra az előszobába, ahol a függöny mögött ott terjeszkedett az udvar, magányosan, szürkén.

– Ez azért elég kemény – mondtam.

– Mi? – lépett mellém anyám. Ő is kifelé tekintett.

– Kivágni ezt a fát. Hiányozni fog az árnyék nyáron.

Anyám kivárt, nem szólalt meg, míg a fejsze le nem csapott még néhány koppanással, aztán csak ennyit mondott:

– Sokkal szebb így az udvar.

Aha, gondoltam. Szóval te vagy az egész mögött. El is képzeltem a már sokszor lejátszódott jelenetet a szüleim között, apám szót emelne a saját álláspontjának védelmében, de hirtelen szembetalálja magát anyám minden falat átlukasztó tekintetével, összehúzott szájával, és kénytelen feladni. Vajon meddig mehet ez még így? Mikor mondja ki apám, hogy elég?

Valószínűleg soha, hiszen akárhányszor ragaszkodott a véleményéhez, feldühítette anyámat, és csak annyit ért el vele, hogy könyörögni kellett a békéért, a kínos, de legalább csendes nyugalomért. Csoda talán, hogy olykor olyan semmibe révedő tekintettel szorongatja azt az olcsó bort? Vagy meglepő, ha a tévé előtt egyedül heverészik, boldogabb, mint amikor anyám hazaér, odatipeg hozzá magas sarkú cipőjében, és alig észrevehető puszit nyom homlokára?

Ahogy néztem az udvart, valami nyugtalanító gondolat fészkelte be magát a tudatomba, de nem maradt időm elemezgetni, és egy időre el is felejtettem, mert anyám az előszobai asztal felé biccentett, és azt mondta:

– Jött levél a bátyádtól.

Nem lehetett nem észrevenni a megvetést a szavakban.

Te jó ég, gondoltam, igazán túlléphetne már ezen.

Anyám a konyha felé vette az irányt, én pedig az asztal felé, amelyen apám szemüvege mellett ott emelkedett a borítékok és napilapok kupaca, tetején fivérem levelével.

Alatta egy durván szétszakított borítékból sárga csekk kandikált ki, kissé gyűrötten: gázzsámla. Ügyet sem vettem rá, és a szobámba vonultam.

Nem bontottam fel azonnal a borítékot, leültem az ágyra, és csodálattal néztem a kanadai bélyeget, az idegen rendezésű címzést, a határozott, egyenes vonalú betűket, a Royal Airmail pecsétjét.

Vagy három éve lépett le, de előtte olyan perpatvar szemtanúja voltam, amilyennek azóta sohasem. Persze, megértem, hogy anyám vonakodott elengedni, de mégiscsak a bátyám élete, csakis az övé, amelybe senki sem szólhat bele, ha a hűvös, északi függetlenség levegőjét akarja szívni, ha nagyvárosi csinos parkokban akar sétálgatni, miközben ügyfeleivel angolul, sőt franciául egyezkedik, hát az az ő dolga, szíve joga. Értettem egyébként a szülői álláspontot is, mert anyám – állítása szerint – sokat tett ezért az országért, szerette és idővel szent meggyőződésévé vált, hogy a tehetségeket nem lenne szabad elengedni innen, hogy más nemzeteket gazdagítsanak, de végül is arra jutottam, hogy nem azért véreztünk annyi szabadsággarcon keresztül, hogy aztán ismét határokat halmozzunk. Vélemények, érzések, nem igazán tudtam hova tenni őket, mert csak haragot szültek a semmiért, így csak megtartottam magamnak. Úgy döntöttem, szerethetem az otthonomat anélkül is, hogy haragudjak a bátyámra.

Lassan bontottam fel a borítékot, és óvatosan húztam ki a levelet. Mielőtt a papírlapot kihajthattam volna, két bankó hullott az ölembe. Két kanadai százdolláros, állapítottam meg pillanatokon belül.

– Azt a... – motyogtam.

Bizonytalan mozdulattal félretettem a levelet, és nézegettem a világosbarna, ropogós pénzt, ujjaim játékosan tapogatták a domború Braille-jeleket, de a hipnotikus szavak (ONE HUNDRED) csak még kíváncsibbá tettek fivérem levele iránt. Ám mielőtt újra a teleírt papír felé nyúlhattam volna, anyám hangja nyargalt be a szobámba:

– Hányszor megmondtam, hogy ezt a kurva táskát vigyed be magaddal, ha hazajössz!

Gyorsan összehajtottam a pénzt, zsebre raktam, és kiszaladtam az előszobába.

– És ha már nincs tanulnivalód, menjél ki, segíts apádnak – tette hozzá. – Az se gond, ha egyedül csinálod, ügyis beszédem van vele.

– Oké.

– Bevitted onnan azt a levelet?

– Aha.

– Legalább pénzt küldene – mondta anyám. – Mindig csak levelet. Ha olyan fene jól megy neki. Láttad azt a gázzsámlát?

Megráztam a fejem. Zsebemben mintha ficáncolt volna a két százdolláros. Arra gondoltam, hogy meghívhatom Tamit egy jó étterembe az évfordulónkon. Belefér a mozi is. Szorongással vettem tudomásul, hogy mennyi minden befér még.

– Hát jobb is, hogy nem láttad – húzta el a száját anyám, és visszafordult a konyhába.

Kicsit eltöprengtem a situáción, aztán én is eloldalogtam. A szobám sarkába dobtam a táskámat, ránéztem az ágyamra, ott várt a levél. Hadd várjon, gondoltam. Jobb előbb egy kicsit képzelődni arról, mi is állhat benne. Valószínűleg a szokásos jól-vagyok-duma (de milyen jól!).

Apám még mindig keményen dolgozott, amikor kiléptem hozzá, pólója nyaka körül a hűvös idő ellenére ott sötélt az izgatottsággal. Rám nézett, és talán elégedettséget láttam a tekintetében. A munka keserűsége öröme.

Abból gondolom ezt, hogy amint közöltem vele, hogy anyám látni óhajtja, ez a felemelő, diadalmas

tartás azonnal el is hagyta, kipárolgott a szürke, őszi délutánba, hogy felkapaszkodva a szél hátára továbbálljon, és beköszöntsön azokhoz, akik még inkább szűkében vannak a jó érzéseknek.

– Jóvan, fiam. – Csípőre tette a kezét, és körülnézett az udvaron. – Tudod, hogyan kell hasogatni, nem? Ha nem megy szemből...

– Belevágom, aztán megfordítom, és úgy verem hozzá a tuskóhoz. Tavaly is besegítettem, emlékszel? Csak azért, mert egyetemre járok, nem kell azt hinni, hogy nem vagyok alkalmas a ház körüli munkákra.

– Jóvan, jóvan – mosolyodott el apám. – Nekem nem kell felháborodnod. Minél többet segítesz, annál jobb. Rendes gyerek vagy.

– Igyekszem.

Apám megint körülnézett, mosolya elapadt, aztán lassan bólogatni kezdett.

– Hideg tél lesz. Nem jön rosszul ez a kis fa. Jó, hogy nem bontottuk le a régi kazánt, addig se a gázóra pörög.

Furcsa érzések mocoogtak bennem, de apám nem nézett rám, csak állt ott csípőre tett kézzel, és kivárt, talán kiélvezte a pillanatot, amíg még idekint álldogálhat.

Felkaptam a fejszét, apám pedig végül megadta magát a végzetnek, és felkapaszkodott a lépcsőn.

Magányosnak éreztem magam odakint, a zajok ismét eltompultak, az őszi köröm toladott, mustrált, noszogatót, hogy lássak neki a munkának. Nehezemre esett, igazán.

Mi is volt az a nyugtalanító érzés, ami elkapott, amikor kinéztem ide?

Felemeltem a fejszét, két kézre fogtam, és körülnéztem, mit hasíthatnék ketté, miután befejeztem apám megkezdett munkáját. Szomorú érzés volt felismerni a cseresznyefa vaskos karját, amin annyit csüngtem kicsiny koromban, és még fájdalmasabbnak hatott, amikor megpillantottam azt a kegyetlen sebet, amit alig néhány éve karcolgattam bele dühömben, hogy a bátyám egyedül hagyott a szüleimmel.

Ott hevert darabokban az udvarunk hűsége, csodás cseresznyefája. Halottan, fejszére és tűzre készen. Az elmúlás ott kavargott körülöttem.

A bátyámnak ezt nem kell átélnie, gondoltam. Ő itt hagyott mindent, önként dobta el magától, és talán nem is fáj így annyira, mint amikor a dolgok apránként tűnnek el. Egészen biztos vagyok benne, hogy fáj neki is, de ha az elégedett sorait felidéztem, valahogy már ebben sem hittem igazán. Kicsit haragudtam is érte. Annak idején biztosan. Annyira nem, mint anyám, és mondjuk, nem is igazán komolyan.

Szorosabbra fogtam a fejszét, ránéztem a félig-meddig széjjelhasított csonkra.

Lássunk hozzá.

Ahogy dolgoztam, és egyre apróbb, felismerhetetlenebb darabokra vágtam a vastag ágakat és a fa törzsét, eszembe jutott, hogy mi volt az a bosszantó gondolat, amikor ránéztem erre az udvarra, és most ismét ott rágott-mart belülről.

Lehetséges ez?, gondoltam, ahogy félredobtam egy darab fát.

Bizony lehetséges volt. Ott álltam, és csak fúrta az oldalamat a felismerés.

Bármilyen hihetetlenül hangzik, gondolkodtam, erőlködtem, nyelvemmel többször megnyaltam a szám szélét, le is tettem egy hosszú percre a fejszét magam mellé, de nem akart sikerülni.

Sehogy sem bírtam felidézni a frissen szedett, érett cseresznye ízét.

[2010. február 9.]

Szepes Erika

„az önarckép egyben világértelmezés” - Orbán Ottó modern személyisége

(Gondolatok a paradigmaváltásról VI. II. rész)

Ugatás üdvösségért – a generációban létezés

Az Orbán által sokszor tematizált életanyagnak, ami nem engedi kiüresíteni költészetét, az első versvilággá tett élménye a háború volt. Láttuk közösségteremtő funkcióját a generációban (Vajda Mihály, Kertész Imre és sokan mások). A második kiemelt pozíciójú élmény 1956 és a hatvanas évek; természetesen az 1956-os versek csak 1989 után jelenhettek meg, a legkeményebb írása nem is vers, hanem a prózai Nemzeti dal, Bibó István szavainak intarziaként a versbe építésével (1996). Annál erőteljesebben tört be a Hatvanas Évek mára már nosztalgiával emblematikussá emelt korszaka, Orbán ifjúságának ideje, az ifjúkori szerelmekkel és lázadásokkal. A sors- és eszmeközösséget a generációval az azonos történelmi korszakhoz tartozás teremtette meg: a konszolidált körülmények megközelítőleg ugyanazokat az élményeket szolgáltatták mindőjüknek.

végülis mellékes hol mikor és mi hozott össze veletek
lötyögtem kávéztam cigarettáztam és döglődtem veletek
kályha-szánk beszédes lángja az eszpresszó-büdösbe kicsapott
hallottam tűzköpő esztétikátok és szívtam a lábszagotok
végülis szabadvers kötöttvers siker és zártosztály egyremegy
ültem a seggemen veletek dumáltam át a fél életet...

(Kortársak)

A rímhelyzetben és középrímként is elhelyezett veletek egy Orbánnál mindig nagyon pontosan megválasztott személyhez szóló határozószó: a közösségteremtés és egyben a kivülállás ('én szólok hozzátok, és én látlak benneteket kívülről') kettős aspektusának érvényesítése – a teljes egybeolvadás a többes szám első személy volna.

Már jóval kritikusabb visszaemlékezés a Kondor:

És az egész léha és zenés idő, a Hatvanas Évek,
remény és cinizmus áttáncolt korszaka;
mintha a bukó nap éppen kelőben lenne,
mintha sugártollhegygel maga a tenger fényesség metszené ki a kontúrokat,
és szárnyas halak és bakarasz népek vésnék emlékezetükbe a láng és lobogás erdőt,
amit baltával irt majd a közelgő éjszaka.

A Kondor festette csoportképhez hozzátartozott a Nagy Esztétika megalkotása is, de a saját esztétika kialakításának nem a közös munka az üdvözítő módja, ehhez egyéni élményanyagra és látásmódra volt szüksége. „valaha sokat vártam a költői képtől / de hol vannak már a fiatalság örült és villámló évei / amikor egy halkszavú de indulatos államhivatalnok megesküdütt arra / hogy amíg ő él az Üvöltés nem jelenik meg magyarul...” (Ginsberg Budapesten) Az ihlet tőlük, Ginsbergéktől jött, az Ugatás üdvösségért variált intertextusa az Üvöltés-nek, a velük való megismerkedéstől (és az őket fordítástól) kezd Orbán Whitman-sorokat, ha tetszik, Ginsberg-sorokat írni.

kuss, rohadt csipogás, költészet, angyalok modora, a rosseb beléd,
eb-időm foga közt nadrágom szára, a halál foga közt törekeny csillagom,
és teli a szám foggal és dühvel, teli vérrel, csonttal, pincével, háborúval,

hú, hú, tört ki a torkomból a gyermeki ordítás, a fulladásig visszanyelt,
az apám csontjai ezek, ezeröttszáz csontból összekevert darabjai közül kiválaszthatom

őket..

...
és fújjam a Csontodért Rendületlenül, a takaratlan önzés himnuszát

A ginsbergi düh Orbánnál nem az akkori jelen felé irányul: visszaível a múltba, a háborúba, és egy ironikusan variált intertextussal rátalál egy magyar költőre, aki a Szózat-ot hatalmas Halotti Beszéd-ében intarziaként használja: Máraira. Idézi a Márai-intertextust, annak egy másik sorát, iszonyú szarkazmussal:

(kuncogás) „AZ NEM LEHET HOGY ANNYI SZIV”
mire ismételt kuncogás hallatszik
már miért ne lehetne (...)
nyomorult kor nyomorult közösség
szikrázik egy próféta átkot
a házilag barkácsolt verspetárda
aztán kialszik
(A költő a költészet hatalmát dicséri)

(Márainál: Még felkiáltasz: 'Az nem lehet, hogy oly szent akarat'. / De már tudod! Igen, lehet...', Halotti Beszéd.)
Az egész időjáték: a hatvanas évek dühöngő örületének összevetése a háborúval evokál még egy másik magyar művet is, Déry Képzelt riport-ját, amelynek disszidens magyar hősei, Eszter és József az őrjöngő amerikai csődületben ugyanazt a rémületet érzik, mint itthon, a háborúban. A tömeg és az erőszak archetípusa a háború, Orbánnál minden innen indul és ide hajlik vissza.

„...a mindenség sötétjében csak rögeszménk világít”

A dezilluzionáltság a hatvanas évek múlásával együtt fokozatosan erősödik Orbán tudatában. Kezdetben az eszme még csak „zavaros”: „viszlát Allen viszlát zavaros üdvösségünk / fiatalságom nagyhangú versétől búcsúszom / a hatvanas évek illúzióitól amikor az értelmiségit / reform tervei páncéljában pompázó lovagnak láttunk / aki szíve helyén egy kézzel rajzolt virágot visel / semmi közünk egymáshoz / de jó tudni hogy lényegünk közös”
Az amerikai tiltakozás a vietnami háború ellen a „flower power” jegyében zajlott, ennek lett jelképe a kézzel rajzolt virág. A hatvanas évek a világ ifjúságának ideje volt: a vietnami háború elleni tiltakozással egy időben forrongtak a diákok Párizsban, és tüntetett a fiatalság az „emberarcú szocializmusért” a „prágai tavaszban”: „és az égtájtól égtájig gomolygó füstből megszületik a /Hatvanas Évek Mítosza/ tíz évnyi éden a madarak Beatlest füttyülnek és nincs szívizomelhalás” (A hatvanas évek)

A kritikus szemlélet éleződésével Orbán ismét távolítja magától a verset: egyes szám harmadik személyben szól azokról, akiket megszólít vele. „Nemzedékem, a délibábos évek / lángoló hajú szabadcsapata / rokkantan süllyed a kórházzagú sötétben, / töredék életművek, önpusztító mániák, / s a világminta, melyet a művészetek / bizonytalan szövőszékén próbáltak újraszöni, / maradt a régi, háborús keresztöltés... / A múlt századi megbízható kézimunka: / tarkóra tett, fölemelt, hátrakötözött kezek...” (A teljes élet)
Ismét a háborút idézi a hatvanas évek végének dezilluzionált világa.

S az idő távolából a hanyatlásában egyrészt nosztalgiává szelődött, másrészt szidalmazott korszak összefoglaló, nagy verse, A hatvanas évek Ginsberg szállóigévé lett sorának továbbgondolásával: „láttam nemzedékem legjobb elméit én is de nem az örület / romjaiban hanem filmgyári vágószobákban és tanszéki egérlyukakban / kik szabad levegő voltak és a tehetség naprobbanása és nádszölderekű intelligens lázadás/ eljött értük a siker a ragacsos polip és szívükre tapasztotta undok szívókorongjait / csak lassan lassan hogy ne fájjon ez volt a szörnyeteg trükkje / mindig egy csőppel kevesebb vér egy csőppel kevesebb indulat / egy csőppel több megalkuvás” .

A „tízévnnyi éden” után előbb a hetvenes, majd a nyolcvanas és a kilencvenes évek, ismét a ginsbergi indítással:

„Láttam nemzedékem legjobb elméit az örület romjaiban politikától / becsavarodott jóhiszemű együgyű értelmiségieket, / átgyalogoltak önnön fiatal arcukon és telerondították éveken át ápolt művük kertjét, miközben észrevétlenül rászoktak a hatalom kábítószere, / és a kerek és ép egész nevében a rögeszmés részt festették föl a címerpajzsra (...) Isten választott küldöttei naív balekok kortársaim és barátaim / szellemem titkos rokonai...” (kiem. Sz. E., 1992: Ginsberg-variáció 1. Gyászdobok és süvöltés, a süvöltés interakcióba kerül a ginsbergi Üvöltés-sel).

A XX. század költői-ben egyértelműen elbúcsúzik fiatalkorának társaitól; hűlt helyét találja nemcsak eszme- és kortársainak, hanem magának a lelkesítő eszmének is:

Letűnik a színről egy generáció
a nemzedékem Viszi vereségeit
rögeszméjét hogy ő majd igenis segít
a századokon át nem gyógyuló bajon
mert ő a képzelet és a forradalom
pedig csak seggencsúszás önbiztatás mánia
Egyikünkől sem lett isten fia
csak irodalmi sztár vagy népvészér
Bár közben ahogy szokás folyt a vér

Kritikusai a hetvenes években végbemenő változást költészetének alakulása szempontjából alapvetően pozitívnak ítélik: általánosítóbb, kontemplatívabb kifejezőmód felé törekvést látnak, szerintük iróniája a destrualás, a mítoszrombolás irányában mélyül (Harkai Vass Éva HK 1997/ 1-2. 53) A folyamatra hozott példákban nem érzem a szelídült kontemplációt: „az egész pisi- és vérszagú rengés, / amivé Közép-Európa dolgozta át / a veronai erkélyjelenetet” – node minden szöveg az, amivé magyarázzák, ezt megtanultuk a de-, re-, konstruktivistáktól. Harkai folytatja: „a hősök, a lírai ént is beleértve, egy Schopenhauer óta ismert 'ósi bábjáték meztelen szereplői'; [nem értem a kapcsolatot a pisi- és vérszagú Közép-Európa és a schopenhaueri meztelen bábjáték között. Lehet, hogy nem vagyok képes felismerni a megelőlegezettségeket? Sz.E.], a modern lírai én pedig 'modern mozihősként' láttatja magát. A tárgyiasító, absztraháló eljárások révén a privát életkör tényei általános érvényűvé, történeti és egzisztenciális tartalmúvá válnak.” És felhangzik a prófétai kinyilatkoztatás is: Kulcsár Szabó Ernő az Orbán Ottó-kötetekben végbemenő „individualelméleti fordulat” fázisait látja a Távlat a történelemhez (1976) a személyiségben bekövetkezett változás; a Homlokán babérrel a költő-ről:” E költészet legújabb vonulatában 'a kor kórtörténeteire reflektált, egzisztenciális értelmű levegőtlenység és kicsinyesség' van jelen.” Azt jól látja Harkai, hogy metaforikus-szimbolikus vonások kerültek előtérbe – no nemcsak az önarcképen, amit ő vizsgál, hanem az egész költészetben. A fiatal költő nagy ívű látomásai, szürrealista víziói („Az éj puha gyümölcsöket szemez./ A megszeldült rettenet házat emel / acélból és üvegből.”; „Láncaikról szabadult szelek / rohannak a város felett”; „Hallani, látni, majd: / tüzek és sínek nevetnek az éjszakában, / gépek repülnek, mennek, állnak, / a messzeségnek könnyű, tollas teste van, / mint a madárnak, / városok alusznak hatalmasan / s a sugárutak néma áramában / áramvonalas csend suhan, az utcák álmát az oszlopok körülállják...”; „Hullámzó fehér kiáltás az ég, / fehér zuhatag a világ, / megülök könnyedén, mint a levél, / szívemben arany karikák” – mindezek a példák a Megérkezés az égitestre című, többrészes opuszából (valószínűleg) után az érett, majd beteg-idős, eszméivel magára maradt Orbán felhagy a „vörösmartys” víziókkal (Réz Pál látja Vörösmartyhoz közelállónak Orbán hatalmas képeit, a „fű-frizurás tavasz”-képből az Előszó-t hallja ki az utolsó kötet hátsó borítóján), és a kevésbé díszített, kevésbé a szépre, mint a kimondás bátorságára törekvő gondolati költészetet teremt. Dérczy Péter Távolodóban a metaforától (Beszélő 2007/ május 12) „elmozdulást vesz észre Orbán költészetében a klasszikus, látomásos, metaforikus lírai alakzatoktól. Az elmozdulást három ponton észleli: „a költői szerep, a metafora és a versnyelv, valamint a szó fokozatos, lassú átmenetekben való átértékelésében.” A stílusváltás, a beszédmodor megválasztása tökéletesen tudatos, ugyanígy a változtatás a versformában is. A nagy vizionárius szabadversek után a tömörebb, prózaibb, gyakran klasszikus formák válnak kedvelté.

Tarján Tamás foglalkozik az Orbánt ért hatásokkal; ő is úgy látja, hogy a korábbi vörösmartys hang Arany Jánosivá szelídül-bölcsül. Ennek oka nem elsősorban az öregség és a betegség, ami Orbán számára „világjel, üzenet a világból”. Lételem. Orbán a betegségét úgy verselte meg, hogy lírai hőse a gyógyíthatatlanul beteg világ gyógyíthatatlan betege volt. Tény az is, hogy a mesterség továbbviteléhez is Aranytól kér tanácsot: „Mi hát a költészet, mesterek közt mester, / zúgó csillagok közt a lassan-a-testtel; / mire illik rá még ugyanaz a mérték, / ahogy azt a régi mesterek kímérték, / hogyha egyszer nincs is vagy nem úgy van isten, / hogy emberi mérték szerint is segítsen?” (Arany Jánoshoz) A kései kötetek és a Shakespeare-t fordító Aranytól vett idézetek, kötetcímek is erősítik ezt az észrevételt. (Kortárs 2003/10) Ez a fajta szikárabb, jórészt csak metaforát megengedő dikció közelíti őt fogadott „apjának”, Vasnak Arany Jánoson érelődött, letisztult költészetéhez.

Ugyanígy faggatja E.A. Poe-t is, Holló-jának versformáját imitálva: „De hát mondd csak, világ ez még? Hol vannak a nagy koreszmék? / Hol a megtervezett éden, melyet századunk kínált?” (A holló)

Eszme vesztén, elvesztek a társak. Orbán – érzése, meggyőződése szerint – egyedül maradt az eszmének még a hiányával is. Dérczy úgy látja, hogy a költőszerepben az „elmozdulás” a vatesz-költőtől a tanúságtévő költői szerep felé tart.

(Dérczynek itt vitája van Margócsyval, aki szerint ebben a formában a költő irányadó szerepe „már nem annyira domináns”, Dérczy nem lát nagy különbséget a „nem domináns szakrális költő” ill. az általa jellemzett törvényhozó, ítéletmondó szerep között. Margócsy 1996: 253.old.. Dérczy: 2007)

Elismerve a megállapítás igazságát, miszerint már csak a tanúszerp maradt, véleményem szerint a legkeserűbb versekben azért még feltör az igény a hagyományos költő- és nyelvfelfogásra:

„Hiúságok hiúsága, / hogy a nyelv versben beszél, / élteti még a rögeszme, / hogy nélküle odaveszne / az eleven szalmabáb. / Legyints rá, és menj tovább!” (Vanitatum vanitas, kiem. Sz.E.)

A tanú-szerpet, a „veszélyes tanúk tárgyilagosságát” Dérczy az Invokáció-ban, természetesen Az ádáz szemtanú-ban, az Antipoétiká-ban találja meg. Mindemellett Orbán „hangsúlyosan fenntartja magának a kimondás erkölcsi pátoaszát, a ‘helyettes beszélő’ morális gesztusát, azt, hogy nem ‘csak egy személy’ (...) a megszólaló.”

Különös, hogy a tanú-szerp tárgyalásánál, és főként a „helyettes beszélő”, a „kimondás erkölcsi pátoaszának” gondolatkörében Dérczy figyelmen kívül hagyja A dán királyi főszámvevő jelentése...-vers Marcellus-figurájában egyrészt a Hamlet helyett beszélő rezonőr, ill. az Orbán helyett beszélő tanú szerepét (Szepes 2003)

Eszme veszvén, a posztmodern kor megtagadja az eszme hordozóját, az embert, a költőt. Orbán elkeseredetten küzd: „Érjem be azzal, hogy a személyiség rombadólt? / Lássam hasznos vívmánynak az idézőjelet?” (A reménymérgezés) Balassi módján fohászodik a végképp elveszettnek hitt, legszentebb eszméért: „későn lett szavam rád, / levegős szabadság, / amikor már rég nem vagy.” Nem korlátozza a reményvesztést Magyarországra: mindig európai összefüggésben (s mint láttuk: amerikaiban, indiaiban is) gondolkodik:

Európa csak álom Rögeszme és lehetőség
Elherdálni volt újabb ezer évünk
Tömegsírok közt csoszogunk míg gyűjtjük a rózsát
Hamu és füst és tél Ez a vége A végünk
(Az ezredforduló felé, kiem. Sz.E.)

Lehetetlen nem kihallani a tébolyult vörösmartys látomást és pátoaszt, s az utolsó sor variált intertextusát az Előszó-ra

Utasi Csaba arra vállalkozik, hogy A költészet hatalma kötet kapcsán szembesítse önmagával a költőt. „A besorolt versek Orbán Ottó munkásságának csaknem negyedfél évtizedét fogják át, s így elég pontosan informálnak a költői magatartás és szemlélet változásairól (...) a lírai én egy-egy költő kapcsán visszapiillant indulása éveire, s egykori tévelygéseinek tűnődve, mai helyzetének, törekvéseinek kontúrjait is sejteti.” (Utasi HK 1997/1-2. 88).

Orbán belátja egykori tévelygéseit? Ha tévelygésnek mondható a hit a szabadság, egyenlőség, testvériség máig meg nem valósult eszméjében?!

Az önmagával meghasonlott modern személyiség előképét persze meg kell találni (mert ugye fontos a „megelőlegezettség”). Sok van. Utasi Csaba egyet választott, éppen az aurea mediocritas költőjét, a kiegyensúlyozott távolságtartás archetipusát, Horatiust. Különös választás: az ötletet egy véletlen vagy szándékolt félreolvasás adta, amikor Utasi a nagy klasszikus filológust olvasta: „Horatius óta, aki Kerényi Károly találó szavával ‘kettéhasadottnak’ és zömében ‘végképp megromlottan’ látta a ‘kifáradt kozmoszt’, költők egész sora jutott el a végső meghasonlás pillanataig.”

Az olvasat hibás. Kerényi a Horatius költészetében kimutatható kettősségekről beszél: a Romanum és a humanum ambivalenciájáról, a sokistenhit és a készülődő kereszténység világáról, amelyben Horatiust a kereszténység meg érintette. (Kerényi Károly: Horatius Noster. Kétnyelvű klasszikusok, Officina, 1943. 8-13.old.)

Amiként Horatius sem volt „hasadt lelkű” költő, úgy a kései utód, Orbán sem az. Ami az ő lelkében zajlott, az a volt eszmék hitének elvesztése. Még pontosabban: annak belátása, hogy ő hiába hisz (hinne) továbbra is, az teljesen reménytelen és kilátástalan. Horatius költészete a serenitas (nyugalom, bölcsesség, derű) minőségével jellemezhető, Orbáné a tragikum, az ironia és önironia mellett megnyilvánuló ritka pátoasz eszközeivel. Utasi végül is így fogalmazza meg a meghasadttságot: „Orbán Ottó oly mértékben értelmetlennek és kilátástalannak találja a létet, hogy a bizakodás minden elképzelhető egérútját lezárja maga előtt.” (Utasi HK 1997/1-2. 87-94.)

Még ez sem igaz. A súlyos, beteg Orbán utolsó pillanataig dolgozott, írt, verset, publicisztikát – harcolt. A nehezen kivívható igazáért és az élete meghosszabbításáért. Rezignált volt, dezilluzionált volt - lehetett is, ha ilyen írásokat olvasott önmagáról -, de nem volt depressziós. Azt nem engedte az „életanyaga”.

A Balassi-pastiche-ban megrendítően tör fel a fohász a szabadságért, s a szabadságvágy – mint József Attilánál mindig – Orbánnál is a renddel jár együtt: „Ez a becsvágyó évszázad azt képzelte, hogy az eszével teremt majd rendet.” (Levél a Parnasszusra, mit tudni, talán a költészet jövőjéről) Szabadság, rend mellett a harmadik, reménytelenül vágyott fogalom Orbánnál az ész, a szellem, amelynek sorozatos kudarcairól írta a Hamlet-szerpben megszólaltatott műveit.

A rezignált költő két dolgot tehet: őrzi szép emlékeit: „Az idő makacs újramező, s mindig új hús kell neki az ágyba, / a hadiszámár nyergébe új évjáratok új balekjai - / most ők azok, dadognak és lobognak és lobognak, /.../ nyelvükön tilalmas szavak, mint piacgazdaság és demokrácia, / szemükben a káprázó összefüggések jövőidejű délibábja, / miközben túl az ablakon egy sivatag szikrázik körülöttük, / a nyomorult jelen, a csak emlékeknek szép hatvanas évek.” (kiem. Sz.E., Sírkió és káprázat, 4.) És őrzi megvalósulatlan eszméit, amelyektől nem tántorít – így válnak rögeszmékké. A rögeszme szót ilyen értelemben (tudomásom szerint) Vas István, a „fogadott apa” használta elsőként:

A padló tompa gúnyt recseg alattunk,
a gond harangoz minden gondolatban,
egy hús szellő fúj, lankad már a nyár.
A lélek hullna, kétes mélybe veszve.
Mi tartja fönnt? Csak egynéhány rögeszme.
Mint zsákmányát a lengő sasmadár.
(kiem. Sz.E., Ablaknál)

Orbán dedikál is egy verset Vasnak, amelyben szerepel a rögeszme szó, egy Vörösmartyt és Madáchozt idéző hatalmas képben (igaza van hát Réz Pálnak is, aki a Vörösmarty-hatást legalább olyan erősnek érzi, mint Aranyét), de mindenképpen a 19. század romantikájában és pátoszában fogant a vers): ...

És fölöttünk az ég, a lángoló rögeszme,
Vörösmarty és Madách őrült üstököse,
hogy a veszett ügy tán mégisincs annyira veszve.
Akárhány vereség, nem okulunk sose.
És fölöttünk az ég, a lángoló rögeszme.
(kiem. Sz.E. A nem rozsdásodó vasoszlop. A nyolcvanéves költőnek)

Orbán minden elveszített hit helyén rögeszmét hordoz. Generációjának sincs már ideája, csak rögeszméje: „Letűnik a színről egy generáció / a nemzedékem Viszi vereségeit / rögeszméjét hogy ő majd igenis segít / a századok óta nem gyógyuló bajon” (A XX. század költői) A Ginsberg-variációk-ban: „és a kerek és ép egész / nevében a rögeszmés részt / festették föl címerpajzsukra.” Magányában maró öniróniával: „...a költőnek ezenfelül ott a verse, / a gyulladt seb, mely lüktet és nem lohad, / de láza megbokrosítja a ritmust, / a rögeszmés, szárnyas versenylovat...” (Holtak szellemével társalog)

Önérzettel utasítja el a kritikát: „Rögeszmés vagyok, ez igaz, de nem lila dogmát ordító számár” (Levél a Parnasszusra...)

A rögeszmesség – a hithez ragaszkodás – felvetíti Orbánban a lángoszlop-képzetet, a Petőfitől a legpozitívabbnak tartott szerep, a vátesz-költő szimbólumát, amely Weöres Sándor 1944-es XX. századi freskójában először vált neveltségessé egy torz ideológia hirdetése miatt. Majd a Lobogónk, Petőfi! programját parancssá tévő korszakban – átértelmezve, eredeti közegéből kiszakítva - esztétikai és etikai dogmává vált, egészen a kritikus hetvenes évekig. Az a költő, aki még akkor és azóta is hitt a költő vátesz-szerepében, vagy a többi költő elé állított negatív példaként veszített még valós értékéből is - Nagy László és Juhász Ferenc -, vagy konzervatívvá minősítve került ki az olümposziak közül („a Vas? avas!” – mondta még az ifjú Orbán is). Orbán számára a hatvanas éveire visszaemlékezés, az elveszített társak és eszmék fölötti ironizálás során a szimbolikus képet azáltal teszik neveltségessé a mindig váltani kész neofiták, hogy új eszmék birtokában készek lemondani róla: „Láttam őket a futkosó / lángoszlopokat egy rögeszme délceg megszallottjait megokosodva / és lemondó legyintéssel elsüllyedni a jelentéktelenségben...” (A repülés fölfedezése)

Angyalosi, aki egyébként meglehetősen kritikus a kritikai pengeváltásra mindig kész Orbánnal, rögeszme-ügyben megengedőbb: „A rögeszmés jelleg valóban lehet nagy művészet alapja. Ha nem is minden művész ilyen, kétségtelenül az egyik alapvető típus a kedvenc témáit újra meg újra körüljáró, az egyre érvényesebb kifejezést kereső alkotó. A rögeszme szó tehát kettős értelmű Orbán Ottó költészetében. Utal a költői én bizonyos szituációinak, gesztusainak visszatérésére, de utal magának a költés aktusának szimbolikus értelmére is, amely az életigenlő, gyakran 'esztelennek' minősített reménnyel áll kapcsolatban.” (Angyalosi HK 1997/1-2. 81)

Orbán, a fogalmi költészet eszközeivel így foglalja versbe: „...a világhaladás / kérdéses időszakában a lírai én / volt mindenképpen fölött problematikus, // az a mód, ahogy eljut az általánosig, / hol a vers szövetén, mint függönyön, átdereng. / A rögeszme, hogy itt a sors repül gyalog, / s hogy az átértékelés lényege éppen a föld / rögtönzéseire a léttel rögtönözni, taval / viselt zakó.” (Horatius születésnapja)

A tanú-szerep, a kimondás éthosza Orbán legfőbb személyes jegye. Így értékeli Dérczy is: „a személyes távlat, történet a korszak verseiben legtöbbször morális és szociális felelősségvállalással is ötvöződik, ami a szövegek befogadóját arra is figyelmeztetheti: a költői szerep hagyományos felfogása még élénken él a versek beszélőjében. E morális költői gesztusok a személyes történetet így nagyobb távlatokba is belehelyezik. Orbán ekkor találja meg költészete tágabb régióját, Közép-Európát is.” Végül Dérczy, a ma uralkodó ízlésdiktátumokkal szemben, mintegy magára is kötelezőnek tartva azt, amit Orbánban méltat, így fogalmaz: „ minden kétkedés, minden ellentézés ellenére a 'mégis-morál' magatartását szimbolizálja.” (Dérczy ugyanezt teszi – kritikusai ponton.) A mégis-morál tartalmát pedig az Orbán-szövegekből olvashatjuk ki: „ A kozmopolita csillagképek alatt a gyalogos valóság. A végtelennel kacérkodó, szajha szavakban ők a pontos és halálos közép-európai mérték.” (Gyökér a földben) A közép-európaiság nem geográfiai, hanem szociálpolitikai fogalom: Orbán ugyanúgy érez Indiában is. Ablak a földre című prózakötetének egy fejezetére (Drive in Marine Drive) szóban így emlékezik: „...ülök egy taxiban Bombay-ben, hazautazás előtt, és odaszólok az indiai sofőrnek, hogy 'Hajtson a Marine Drive-on', és hallom a saját hangomat, és meglepve tudatosítom, hogy elég hozzá három hét, ami alatt én kastélyban aludtam, nagy kocsikon közlekedtem, s ehhez úgy hozzá tudtam szokni, hogy egyetlen mondattal kétfelé osztottam a világot, az engem kiszolgáló taxisra, meg önmagamra, aki ekkor természetesen a felső tízezerhez tartoztam (...) A végén abba torkollik bele, hogy (...) jön egy érinthetetlen(...), aki a szegények közt is a legszegényebb, tehát jön egy öregasszony, lehet, hogy koldusasszony volt, nem tudom pontosan behatárolni, (...) látom a két leapadt, napszitta mellét, és ebben és ekkor az emberiség nyomorúságát látom...” (Szepes Parnasszus 2002/ősz, 23-24).

Orbán, a költő és az ember etikai következetességének ismeretében elfogadhatatlannak tartom a Hetvenedik évére híres sorainak szándékos félreértelmezését: „ én ejtem a szót, de valaki más beszél / Mária siralma és a körüti argó” – a sor az egyetemi karban éneklő interpretátorok szerint egyrészt bizonyíték a szerepvers bevonulására Orbán Ottó költészetébe, másrészt a nyelvfilozófiai elméletek költészeti demonstrálására: „ez a verstechnika képes magába fogadni a szövegek általi közvetítettség tapasztalatát, valamint azt, hogy itt voltaképpen a nyelv mondja ki a lírai én-t és nem fordítva.” (Szilágyi Márton És 1996. nov. 29. 15. old.; Bónus Tibor Jelenkor 1997/10: 993.o.) És végül erről a sok hivatkozás által kulcs-sorrá – mint láttuk: félreértelmező kulcs-sorrá - tett fontos idézetről az egyetemi kánon egyik jeles képviselője: „ Orbán remekül kitalálta verseinek kétségbevonhatatlanul egyes szám első személyű, a többes szám felé ki nem terjeszthető költő-imágóját: olyan valaki beszél itt, aki nem óhajtja saját sorsát más számára is érvényes (vagy kötelező) példává általánosítani, aki nem tud mások nevében vagy mások helyett (akár mások érdekében) beszélni, aki nem kíván (s nem is képes!) más költők analógiájára másoknak fölébe nőni vagy szoborrá merevülni.” (Margócsy István: Orbán Ottó: A keljfeljancsi jegyese. 2000, 1994/ 6. 56. old.)

Margócsy elemzése nem Orbán Ottóról, nem erről a versről szól: egy világtól elzárkózó, senkihez nem kötődő, parnassiaen költő jellemzése lehetne. Mi sem áll távolabb Orbántól, minthogy „ablaktalan monáshozat” alkosson. Orbán Ottó soraiban egyszerűen ennyi van: az egész magyar költészettel szeretnék azonosulni, otthon lenni benne, legyen az a középkori Ómagyar Mária-siralom, vagy a mai, csúnya, alulstilizált közbeszéd. Ebből személytelenséget kiolvasni – félreolvasás. Ugyanilyen tudatos csúsztatás Orbán egy másik versének értelmezése, amely egyenesen a Roland Barthes „nyelvfilozófiai” fejtegetéseinek alapulató elméletek ellen szól, amelyek szerint: „a költeménybeli én csak alanya a versnek, nem szubjektuma”, s amire cáfolat Orbán egyik legvallomásosabb strófiája: „ az egyes szám első személye a versben / nem a nyelvtan egyes szám első személye, / hanem a közvetlen és halálos kockázaté.” A halálos és közvetlen kockázat a lírai alany sorsának kijelölése, nem a nyelvtané. A „kimondás éthoszá” magára nézve kategorikus imperatívusznak tartó költő a veszélyt vállalja mindazok érdekében, akiknek a nevében egyes számban szól, - de nem a grammatikaiban, hanem az erkölcsiben. Mint a Bombay-beli jelenetben és a közép-európaiság felfogásában. Mint a hajdan tette kész generáció eszméihez hú, magára maradt utolsó mohikánja.

Egyetlen, valamivel fiatalabb kortársat tud maga mellett – nem testi mivoltában, hanem szellemében, világlátásában, „rögeszméjében”: Petri Györgyöt, akinek nekrológiájában megírja a vesztett hit, vesztett élet paradigmáját Orbán.

...Botrányos lázadó. Versei anyagává hódította
a német filozófiát s az ÁVÓ-t,
hogy szökött fogolyként járva a korszakos sötétben,
elérhessen egy napsütötte sávot.

Az élet az, ami lázad itt, piál és verset ír,
ő nyújt kezét a kőszobornak,
és nagy lezseren vonogatja a vállát,
hogy fene se bánja, mit hoz a holnap.

S testvérünk ő, a költő és a konok bohóc!
 Sebzett gégéjén át a lelke vagy mije kilebben,
 s a keckekező gyertyaláng kialszik
 a rázúduló kozmikus hidegben.

(Orbán zsenialitása abban is megmutatkozik, hogy a patetikussá formált versben elhelyez egy elidegenítő szót: „lelke vagy mije”, jelezvén, hogy sem ő, sem Petri nem hittek a lélek továbbélésében.)

Petri élete végén zárt, szoros formájú verseket: szonetteket írt. Orbán a még rövidebb műfajt, a dalt választotta. Lapidáris, végsőkéig letisztult elszámolások ezek: az önérzet feliratai – ha már említettem Orbán feliratszerű verseit, amelyek a gnómák, az epigrammák tömörségében mondanak ítéletet. „Fölködlenek az egymást váltó nemzedékek, / De én maradok az, aki - / Nevelőim háborús évek, /Koponyám sebész bicskájára faragta ki. // És nem lesz új világ, se még egy esély, sem jobbik változat./ Az agyakban buján tenyészik a mérges eszme./ Reményünk semmi. Köznép, hóhér, áldozat / Fejest bucskázik a méstől sistergő verembe.” (Dal az egymást váltó nemzedékekről)

S az utolsó vers a veszteségekről: „Míg bénán bámulom, hogy egyenlőség, testvériség, szabadság, / Minden megrendült, amiben valaha hittem.” (Dal a megsemmisült eszményekről) Az utolsó sort mintha Petri-intertextusként formálta volna ilyenre, a (talán legismertebb) Petri-vers híres soraira:

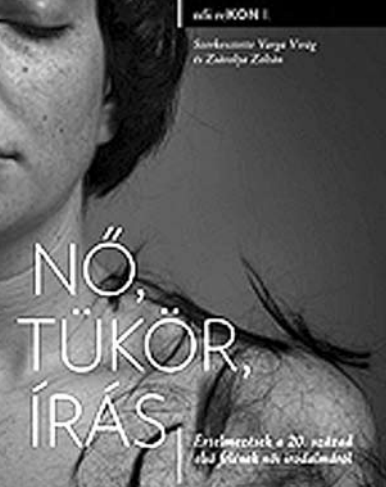
Amiben hittem,
 többé nem hiszek.
 De hogy hittem volt,
 arra naponta emlékeztetem magam.
 (Ismeretlen kelet-európai költő verse 1955-ből)

(Tarján Tamás hívja fel rá a figyelmet, hogy Orbán máskor is vesz kölcsön Petritől, még rímet is, ami megerősíti a fenti idézet általam intertextusként értelmezését: Petri: „amit én csak / félve sejtek / tudván tudják / már a sejtek - ” (Halálomba belehalok) Orbánnál: „Ez lett volna az ára a kései megvilágosodásnak? / Versről és világról egyre többet sejtek. / De a pünkösdi professzornak fűgét mutat a másnap, / s bombát robbantanak testünkben a terrorista sejtek.” A rejtőző rokon. Tarján Kortárs 2003)

(Folytatjuk)

Tóth József:
 12 kőműves

Sulyok Bernadett

Világra vetett női tekintet

(Nő, tükör, írás: Értelmezések a 20. század első felének női irodalmáról)

Impozáns és nagy ívű vállalkozás a Nő, tükör, írás című tanulmánykötet, a Női reKON elnevezésű sorozat első darabja, melyet a Ráció Kiadó, az utóbbi évek hazai irodalomtudományi műveinek egyik legjelentősebb publikálója jelentetett meg. Úgy tíz-tizenöt évvel ezelőtt a feminista irodalomtudomány csupán említés szintjén szerepelt az egyetemi tananyagban, inkább a gadameri-jaussi hermeneutika és a derridai dekonstrukció tartotta a hallgatók ez iránt fogékony részét bővületében. A feminista megközelítésmód a dekonstrukció egyik mellékvágányaként említődött. Azóta számos irodalommal, kultúrantropológiával, pszichológiával foglalkozó kutató (főként nők, s néhány férfi is) igyekezett bevonni a honi diskurzusba a társadalomtudományi feminizmus és az ún. gender studies módszereit. Ez a kötet az új típusú kutatásokból készült széles spektrumú összeállítás.

A válogatás előszavában a női szerkesztő, Varga Virág így definiálja koncepciójukat: a sorozat „megalapozni hivatott a magyar női irodalom feminista megközelítésének módját”, első kötete az 1890-es évek végétől az 1930-as évekig dolgozza fel ezt a témát. A társszerkesztő Zsávolya Zoltánnal kedvező konstellációk között indították útjára könyvüket, hiszen a női irodalom fogalmához egyre pozitívabban viszonyulnak mind a kortárs, mind a közelmúlt, mind a modernség szövegeinek vizsgálatakor, s ezt a folyamatot elősegítette a kortárs művészeti kínálat is. Rengeteg 20. század eleji írónő, női szerző írásait adják ki újra, valamint az irodalom perifériájára szorult műfajok (erotikus regény, lányregény, női történelmi regény) helyzetéről is átalakulóban van a diskurzus. Az említett időszak az írónők tömeges megjelenésének korszaka, akik azonban még meglehetősen korlátozott keretek között alkothattak. Mindenesetre a női beszédmód és önkifejezés ekkor nyert igazán teret a tudományok, a művészetek – benne az irodalom – és a közélet fórumain. A női emancipációs mozgalmakhoz kapcsolódó kultúraelméleti tanulmányaik szellemi ősforrásaként a Fábri Anna által kezdeményezett kutatásokat nevezik meg.

A kötet negyvenegy írást tartalmaz harminchárom szerző tollából, az elméleti-kortörténeti bevezető esszéket követően alkotók szerinti blokkokra tagoltan. Kaffka Margit művészetével, a hivatalos

irodalmi kánonban elfoglalt helyének köszönhetően, foglalkozik a legtöbb kritikus: hat önálló tanulmány, és Zsadányi Edit narratológiai interpretációjában is helyet kap Ritoók Emma és Földes Jolán mellett. Őt követi Lesznai Anna négy neki szentelt írással, majd Erdős Renée, Tormay Cécile és Török Sophie következnek három-három tanulmánnyal, míg Gulácsy Irén, Földes Jolán, Lux Terka és Ritoók Emma két-két esszé témáját adta, a többiekéről egy-egy portrévázlat olvasható. A vaskos, csaknem ötszáz oldalas kötet szerves részét képezik a bizonyos írások végén elhelyezett fotók, Dénes Nóra alkotásai, melyek erősítik a szövegek hangulatát, jelentését. A borító címlapján és hátoldalán látható női arc mintegy ketté van vágva, s azt az érzetet kelti, mintha nem egy személy lenne, az egyik oldalon feltűzött hajat, éppen vágás közben, a másikon leengedett frizurát látunk: íme a Janus-arcú nőiség.

Mekis D. János, az első tanulmány szerzője arra a veszélyre figyelmeztet, hogy amennyiben a nőírók műveit külön fórumok tárgyalják, könnyen kialakulhat egy alternatív, de monolit kánon, mely megismétli a történeti szegregációs műveleteket, pedig a kutatókat éppen az ellenkező szándék vezérli. Kitérésí pontként azt javasolja, hogy a gender szempontú vizsgálathoz célszerű párhuzamosan más metszeteket is bevonni, többféle történeti összefüggést és metodikai lehetőséget mérlegelni.

Zsák Judit írása a női szubjektumról a 20. század elején élt férfiak teóriáit veszi sorra, leleplezve áltudományos szempontjaikat és előítéleteiket. A nők mesterségesen alacsonyabb rendű pozícióban tartását mindenekelőtt Otto Weininger nézeteinek bemutatásával érzékelteti. A Bécsben élő, zsidó származású, majd katolizált filozófus Nem és jellem című, 1903-ban megjelent értekezésével Georg Simmel, egy szintén kikeresztelkedett zsidó család sarjának filozófiai és szociológiai tanulmányait állítja szembe, melyekben a nők védelmére kelt. Női kultúra (1902) című írásában megállapítja, hogy a nő teljesítményét azzal dicsérik, hogy egészen férfiasnak ismerik el, vagyis kultúránk voltaképpen a férfiak teljesítőképeségéhez igazodik. A történelem folyamán uralkodó férfi elv elsősorban hatalmi kérdés. Simmel szerint a nőmozgalom valódi jelentősége abban áll, hogy a nők ne relatíve, hanem magukhoz képest létezzenek, cselekedjenek és

alkossanak. Itt felmerül egy filozófiai, egyszersmind gyakorlati probléma: ha feltesszük, hogy az ember önmagához viszonyítva szemléli, értelmezi a világot, akkor az a kérdés, a férfihoz vagy a nőhöz. Hiszen ezek különemű entitások. Más a szemléletmódjuk, a nézőpontjuk, de kell, hogy legyenek közös vonásaik is, ha már egy fajhoz tartozónak fogadjuk el őket. S akinél a hatalom, aki a domináns, az birtokolja a tudományos diskurzust is. Leszögezhetjük, Weiningerrel ellentétben, hogy mindkét nemnek van lelke, ugyanúgy tudnak gondolkodni, érezni, de másképpen, a módbeli eltérések különböztetik meg a nőt a férfitől.

Weininger tulajdonképpen a férfias normák abszolutizálásának tudományos megerősítésére törekedett, Zsák Judit többféle értelmezést nyújt fent említett értekezésével kapcsolatban: egy krízishelyzetbe került férfi nőktől való félelmének lenyomata, nárcisztikus indulatoktól fűtött kiáltványa, a szerző válságba jutott maskulin identitásának terméke. Weininger megtagadta a női nem képviselőitől öntudatukat, azt állította, hogy a nők értéktárgy szerepet akarnak betölteni. A női lét esszenciája a közösülési ösztön, ami determinálja a nő univerzumban betöltött létének természetét: minden nő anya és prostituált egy személyben. Weininger végső következtetése: a nő maga a bűn. Zárszávában megoldásként a szexualitással való teljes szakítást ajánlotta. Ez a szélsőséges felfogás hamar követőkre talált a magyar férfiközönség soraiban is. Ignotus a radikálisan szabadelvű Világban pamfletszerű cikket közölt, mely szerint a nők arra valók, hogy a férfiak bábjai, játékaik, gyönyörűségük szolgálatának eszközei legyenek, s nem értek meg az emberi méltóságra, ha ez ellen láznak.

Zsák Judit Freud pszichoanalitikus tanulmányait azért kifogásolja, mert kezdettől fogva sokkal teljesebben adtak számot a férfiak fejlődéséről, mint a nőkéiről. Freud maskulinizálta az aktivitást, az alkotást, a kreativitást, és a hagyományos női szerepektől eltérő területen sikeres nőket férfiasnak tekintette. Ő maga is elismerte, hogy a nő férfitől való különbözőségét, rejtélyes másságát nem tudta megfogalmazni. Figyelemre méltó Freud munkatársai közül Karen Horney 1926-os tanulmánya, a Menekülés a nőiség elől. Ebben azt állítja, hogy maga a pszichoanalízis a női elvet elnyomó férfielv, a férfitársadalom férfinormáját kiszolgáló narratíva. Szerinte inkább a férfiak irigyek a nők anyaságára, a férfi tudatában van a nő biológiai felsőbbrendűségének, és saját gyermekszülésre való képtelenségét teljesítménykényszerrel kompenzálja, ezzel teremtve meg fokozott társadalmi szerepét.

Szilágyi Judit Osvát Ernő és a nők című írásában kényes témát dolgoz fel, a Nyugat legendás szerkesztőjének nőügyeit teregeti ki az irodalmi nyilvánosság elé. Esszéje elején felveti, van-e egyáltalán létjogosultsága ennek a megközelítésmódnak, majd ezt

az ingoványos területet szellemesen, irodalomtörténeti pletykákkal és kuriózumokkal mutatja be, egy esendő ember portréját tárva elénk. Mesél Osvát házasságáról, szerencsétlen feleségéről, aki végül megmérgezte magát, s halála döbbsentette rá Osvátot, mennyire rosszul bánt vele. Megismerjük tudóbajos leányához, Ágneshez fűződő szoros kapcsolatát, akinek későbbi halála vitette végbe vele a régóta tervezett öngyilkosságot. Találón szedi csokorba szerelmi ügyeit: Kaffka Margit az „irodalmi” szerelem, a jelző itt a költő s írózó Nyugatban betöltött pozíciójára utal, semmint viszonyuk éteriségére. Osvát szoknyavadász természetét Dénes Zsófia eddig publikálatlan (a Petőfi Irodalmi Múzeumban az író haláláig zárolt anyagként szerepelt) visszaemlékezése hivatott illusztrálni: ebben egy ápolatlan, ellenszenves csábító jelenik meg, ami korántsem hiteles kép róla, ám jól érzékelteti Zsuka iránta táplált ellenszenvét. Végül felvillantja Reichard Piroska költő alakját, aki mind Osvát, mind felesége jó barátja volt, valamint a szerkesztő utolsó szerelmét, a fiatal s szintén költő Gyulai Mártát.

Szilágyi Judit másik tanulmánya Lesznai Anna meséit elemzi, nemcsak műfajként, hanem Lesznai világlátásának és létszemléletének kulcsaként. Maga az író is igazi műfajának a mesét tartja, ami egy ősi egység állapotába kapcsol vissza, egyfajta létteljességről tudósít. Ez az ősi egység összekapcsolható Hamvas Béla hajdani Aranykor fogalmával, illetve Várkonyi Nándornak az egykor volt, ám elveszett Paradicsomról szóló gondolatrendszerével. Lesznai az 1910-es, 20-as években írta meséit, melyekben spirituális-metafizikai világvég bontakozik ki, minden az őszonosságából indul ki, s a feszültségmentes harmóniában ér véget. Megfigyelhető bennük Lesznai panteisztikus természetfelfogása; a természet, a kert lehet megváltó és megváltásra váró, de mindig azonosulásra készíti a befogadót.

L'Homme Ilona az erotikus női költészet huszadik század eleji recepcióját teszi vizsgálatá tárgyává, rámutatva az elvárás – a női írók legyenek őszinték – és az ítéletalkotás – ugyanakkor legyenek szemérmesek és tartózkodóak – ellentmondásaira, elsősorban Erdős Renée korai versein keresztül. A kritika számára ezek a költemények voltaképpen a női lét hagyományos, a diskurzus legfőbb tartományát témává emelve válnak visszatetszővé. Míg a férfiak által írott szövegekben a női szereplő rendszerint a férfivágy tárgyaként jelenik meg, addig ezekben a férfi jelenik meg szexuális kontextusban, mint a női tekintet tárgya, ezért döbbsentek meg a korabeli férfi kritikusok.

E felvezető tanulmányok után az egyes alkotóknak szentelt blokkok következnek. Pécsi Emőke Czöbel Minka, az irodalomtörténetben 19. század végének tartott költő szubjektumalakítási gyakorlatát veszi górcső alá néhány versén és elbeszélésén keresztül. Ő is megfogalmazza a kötet egyik alapfeltevését: a patriarchális irodalomkritika egy önmaga által

felállított normarendszerhez méri (kánon = mérték) a műveket, s e mértéknek a női szerzők alkotásai nem feltétlenül tudnak, illetve akarnak megfelelni, vagy csak részlegesen. Bemutatja és megcáfolja azokat a kategóriákat, amelyekbe az eddigi kritika Czöbel Minkát mintegy bezárta: a tehetséges dilettáns és a csúnya, ezért magányos vénlány szerepkört feminista nézőpontból, a női szereplehetőségeket patriarchális meghatározottságuk felől bírálja.

Zsadányi Edit, a feminista kritika és a gender tanulmányok egyik markáns magyarországi képviselője a személytelen narráció formáit vizsgálja Kaffka Margit, Ritoók Emma és Földes Jolán szövegeiben. Megközelítésmódja eleget tesz Mekis D. János javaslatának, történeti kontextusba helyezi választott tárgyát és más metodikát, a narratív megközelítést is bevonja elemzésébe. Rámutat, hogy ezek a női szerzők abban a történelmi és eszmetörténeti helyzetben válnak beszélő szubjektummá, amikor a szubjektum fogalma kezdi elveszíteni nyilvánvalónak hitt alapjait, ezáltal a világot megismerő karteziánus, maszkulin szubjektumfelfogás kétszeresen sem járható út számukra. Jól ismeri a tőlünk nyugatra létrejött feminista kritika két uralkodó irányzatát, s mindkettőhöz kapcsolódni kíván: a kirekesztettséget hangsúlyozó szerzőkhöz kötődik annyiban, hogy a nemi kódoltságú, női modernista poétika megnyilatkozásaira figyel, ugyanakkor keresi a férfi és a női modern próza közötti átjárhatóság lehetőségeit.

Balázs Imre József a női álnéven alkotó férfiak megkonstruálta feminin identitást elemzi és értelmezi Ignotus Emma-leveleinek tükrében. Eme fiktív levelek a 19. század végén jelentek meg A Hét hasábjain, belőlük egy harmincas éveiben járó pesti polgárosszony portréja rajzolódik ki, aki férjezett, két gyermeke van, imád színházba járni, olvasni és nyíltan megmondani a véleményét mindarról, ami körülötte történik. Általában Kiss Józsefhez, a főszerkesztőhöz intézi mondandóját, egyetlen levele szól egy bizonyos Margithoz, aki valószínűleg egy olvasónő, s levelet írt a szerkesztőségnek, kételkedve Emma női mivoltában. A leleplezés később szerkesztői autoritással meg is történik, az Emma-levelek azonban folytatódnak tovább.

Borgos Anna egy férfi álnéven író arisztokrata hölgy, Vay Sándor/Sarolta élettörténetét elemzi. Pszichológiai megközelítésű tanulmányából kiderül, hogy a grófnő nemcsak művészként választott férfi identitást, hanem hosszabb ideig férfi ruházatban járt, férfiként élt és viselkedett, nőknek udvarolt, nőket szeretett. Borgos Anna szerint mindezt „konvencionális” módon tette, vagyis nem nőként akarta nők iránti vonzalmát vállalni, hanem férfi életmódot választott, hogy ezt megtehesse. Mindezt neveltetése is elősegítette, mert gyermekkorában vívni és lovagolni tanították, több egyetemen is tanulmányokat folytatott, majd

újságíró lett. Nemi identitását tekintve váltott tehát, de társadalmilag teljes mértékben alkalmazkodott a kora és osztálya által elvárt tradicionális normákhoz.

Szitár Katalin a szubjektív emlékező narráció megjelenési formáit vizsgálja Kaffka Margit Színek és évek című regényében, az emlékezés toposzait sorra véve. Pórtelky Magda, a főhős világosan elkülöníti magában az elbeszélői szubjektumot az élettörténet alanyától, az válik érdekessé, ahogyan visszatekintve megkonstruálja életének emlékeit. Fontos szerepet kap a nő mint boszorkány motívuma, lényegében a nőisége révén a férfiak fölött gyakorolt hatalmat jelöli, akkor nevezik boszorkánynak, amikor valamit nem értenek belőle.

Figyelemre méltó témát állít elemzése középpontjába Horváth Györgyi két regény, Kóbor Tamás Budapestje és Kaffka Margit Állomásokja kapcsán: a nagyvárosi térhasználat és a női művészlét relációját. A kószáló figuráját Walter Benjamin emelte kritikai fogalomká, hagyományosan férfit jelent, aki magányosan, társ nélkül sétál, tétlenül, nem célvezérelten, képes beolvadni a városi tömegbe, túltengő fantázia és intenzív intellektuális érdeklődés jellemzi. Janet Wolff 1985-ben megállapította, hogy a modernség irodalma szelektíven csak a férfiak tapasztalatait tükrözi, nagyban épít a nagyvárosi köztér szabad és feltűnésmentes használata során megszerzett élményekre, melyekhez a nők a 19. századi társadalmi térhasználati normák miatt nem juthattak hozzá. A Budapest című regény főszereplője egy kószálónő, ebben az interpretátor a női kószalással kapcsolatos korabeli normákat és fantáziákat tárja fel, Kaffka Állomásokját pedig női művészszerzőnek, egyben Budapest-regénynek tartja, amelyből a század eleji nagyvárosi kószálás nemi kódoltsága olvasható ki. Rákai Orsolya az Állomásokat szándékolatlan kulcsregényként értelmezi, szembemelve az eddigi negatív értékelésekkel, rámutat e műfaj narratológiai lehetőségeire, a nézőpontok, a látásmód jelentőségére, s ebből a perspektívából értékelődik fel a tükröző élet fogalma, a hősnő által választott életmód.

Mallász Rita igen élcelődve és ironikusan mutatja be Tütsek Anna Cilike-sorozatát, mely népszerű regények egy ideális és elvárt női szerepmodellt adtak a korabeli olvasók kezébe. Cilike nem annyira önálló személyiség, sokkal inkább bizonyos tulajdonságok gyűjteménye, a hatkötetes sorozat a hagyományos női-asszonyi szerepkört, a patriarchális társadalmi elvárásokat „reklámozta” Cilike leánykorától nagymamává öregedéséig.

Kollarits Krisztina két tanulmányában empatikusan és magabiztos tájékozottsággal foglalkozik Tormay Cécile munkásságával. Első írása A régi ház című regényét elemzi, mint a biedermeier Pest lenyomatát. Az 1914-ben megjelent kötet Tormay addigi pályájának csúcspontját jelentette, a közönség és a kritika egyaránt

lelkesen fogadta. A családrégény története a 19. századi Pesten játszódik, egy elmagyarosodó német patricius család sorsát követi végig három nemzedéken keresztül. Tormay mind anyai, mind apai ágon német bevándorló családból származott. A regény három jól elkülöníthető rétegből áll: egy család s benne saját családja története, az asszimiláció folyamatának lélektani igényű ábrázolása, a századközepe Pest, a csendes és előkelő patriciusváros bemutatása. A második tanulmányban Tormay sokat kárhoztatott Bujdosó könyvének keresztül pályaképet rajzol az egykor oly népszerű, mára a feledés homályából épp csak újra előtűnő írónőről. Tormay népszerűségének ékes bizonyítékai, hogy a legtöbbet fordított írónőkké vált Szabó Magda előtt, s 1936-ban Nobel-díjra is felterjesztették. A Klebelsberg és Bethlen által létrehívott, a Nyugat ellenlapjának szánt szépirodalmi folyóirat, a Napkelet főszerkesztője, és a két világháború közötti időszak legjelentősebb női szervezetének, a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének örökös elnöke volt. Kollarits rátapint az eddigi érdektelenség okaira alkotásaival kapcsolatban: „Lehetséges, hogy az irodalomtörténeti hallgatásban szerepet játszhat az a tény, hogy Tormay neve a köztudatban elválaszthatatlanná vált 1918-19-ről írt fikatív naplójának, a Bujdosó könyvnek antiszemizmusától, továbbá, hogy hiányzik a szélesebb körű konszenzus mind 1918-19et, mind a Horthy-korszak értékelését illetően úgy a történészek, mint a közvélemény körében.” Nem mentegetni próbálja az indulatos és elfogult memoárt, hanem higgadt értelmezését kívánja adni, mint Trianon tragédiájának jeremiáját, egy konzervatív arisztokrata hölgy történelem- és nemzetszemléletének olykor propagandisztikus megnyilvánulását, mely az olvasót vagy teljes azonosulásra készíti, vagy heves ellenállásra, támadásra, s mindkét eset kizárja a józan mérlegelést, a kritikus befogadást.

Vallasek Júlia a hagyományos férfi és női szerepkörök megjelenésének egyedi értelmezését adja Berde Mária Romuáld és Andriána című regényében. Úgy véli, az erdélyi írónő a tipikus női tapasztalatokat morális dilemmák miatt helyezte előtérbe, annak a helyzetnek a felismerése és elutasítása vezette, hogy a társadalom más mércével méri a nőket, és mással a férfiakat. Ez a morális kettősség jelenik meg e korai történelmi regényében – 1920-ban íródott –, amelynek története középkori széphistóriákat idéz. A regény cselekménye Barbarossa Frigyes német-római császár idejében játszódik, s főhősei sosem tapasztalják meg a beteljesült szerelmet. Romuáldot kinevezik a Szentföldre induló csapat élére, s toborzó útján találkozik egy pogány varázslónővel, aki olyan fogadalommal köti össze szerelmével, Andriánával, hogy ha valamelyikük megszegné hűségesküjét, azzal szerelme életeterejét fogyasztja. Ráadásul a fogadalomtételre nem emlékezhetnek. Andriána megtartja esküjét, Romuáld viszont kudarcot vall: tisztalelkű lovagból fokozatosan

közönséges rablógyilkossá züllik, és ezt nem más okozza, mint a szexuális hűtlenség. Andriána testén egyre terjedő, mágikus eredetű seb keletkezik, amiről álmokképeinek köszönhetően azt hiszi, hogy vére feláldozásával a nehézségek közt vergődő, sebesült kedvesét menti. Vallasek Júlia egyrészt mint passzivitásra, visszavonultságra ítélt hősnőt állítja elénk, másik olvasatában viszont arra a következtetésre jut, hogy vesztét nem gyengesége okozza, hanem az, hogy nem a megfelelő embert választotta.

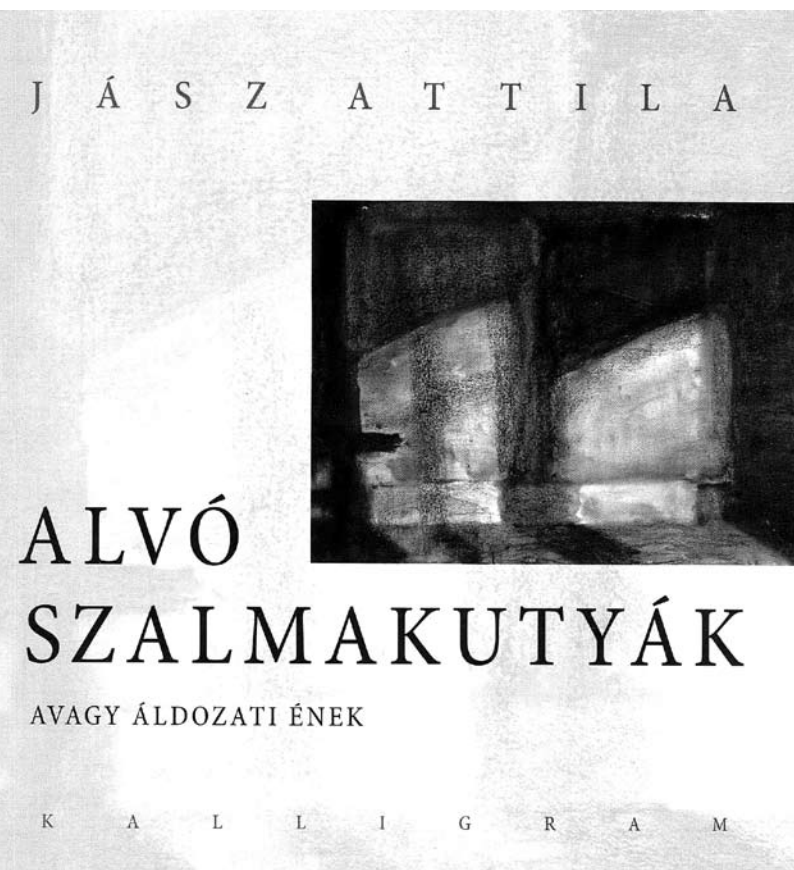
Menyhért Anna Erdős Renée-ről szóló tanulmányát rendhagyó módon, az író rákoshegyi emlékházának felkeresésével indítja, az ott szerzett benyomásain morfondírozva rajzolja meg pályaképét a korai, ady-s hangvételt előlegező, sőt időben megelőző verseitől az erotikusnak mondott regényeiig. Életútját vizsgálva arra a következtetésre jut, hogy a pályáján bekövetkezett törés Bródy Sándorral három évig tartó szerelmi viszonyára vezethető vissza. Szakításukat követően Erdős Renée idegösszeomlást kapott, zárdába ment és katolizált, Bródy pedig nem sokkal később öngyilkosságot kísérelt meg. A „megtérés” után lett prózaíró, regényei lázadó hőseit felemás megalkuvásokba kényszeríti; Menyhért Anna szerint ez az írói technika, a köztes megoldások tehetők őt korábban oly sikeres, ugyanakkor felforgató szerzővé is, hiszen szóba hozott olyan kényes kérdéseket, amelyeket mások nem (pl. a női testi szerelem, vágy ábrázolása). „Az erotikus női sikerszerző címkéje visszamenőleg a verseket is kiírta a kánonból” – állapítja meg a tanulmányíró, s kísérletet tesz lírája értékeinek újbóli felfedezésére. Ugyanezt teszi Kádár Judit, aki egyenesen szubverzívnek, felforgatóan újítónak tartja verseit, s azt igyekszik bizonyítani, hogy költészete hatást gyakorolt a saját hangját még kereső, az Új versek előtti Adyra, szerinte a költő Erdős Renée költeményei nyomán talált rá egyedi hangjára.

Papp Zoltán Jánosnak Török Sophie kritikáiról írott tanulmányában az ragadott meg, ahogyan a recenziók kettős szándékát feltárja. Török Sophie egyrészt a nőírók sajátosságait hangsúlyozta, mindazt, amiben külön kezelendők a férfi szerzőktől, s külön elvek szerint ítélandók meg, másrészt a kasztosítás, a kirekesztés ellen emelte fel szavát, a magas esztétikai mércét kérte számon rajtuk és kritikusaikon. Egyetérték a megállapítással, hogy a férfi és női szerzők közötti különbség nem az esztétikai színvonalban ragadható meg, hanem poétikai kérdés, továbbbúzva a gondolatot, más a szemléletmód és a nézőpont. Ezen a ponton található a női és a férfi írók közötti differencia. Ha az induló sorozat első kötete által a női alkotók reflektorfénybe kerülnek, s megbolydul, esetleg változik az irodalmi kánon, ha új lendületet hoz az irodalomról folyó diskurzusba, az irodalom önszemléleti formáiba, akkor a válogatás elérte célját.

(Ráció, Bp., 2009.)

Káplán Géza

Alapító érzelem

(Jász Attila: *Alvó szalmakutyák*)

Jász Attila a nyugati vidék költője. E látványos kijelentés nem is oly elnagyolt, ha (s miért ne tehetnénk?) szomorú szárazföldről övezett külön kis kontinensnek képzeljük a Kárpát-medencét, noha itt nem motorizált kentaurok, nem vasba s bőrből öltözött amerikusok sűrűsödnek be az indián nosztalgától vöröslő hegyeket, kanyonokat, de borostába vakkant, idejétmúlt szőlőmunkások nyerik ki az ajzott nektárt akácok és más gyorstüzelésű haszonnövények által feltúrt vulkáni hegyek alján: maradék beltelenség, magányos lázadó arányos birodalma. S persze a Family Frost idiot kúrta szavára a gyanús, népvőzítő kamarilla kiterjedése: paprikafűzér,

fokhagymafűzér, szőrmebarokkal elfüggönyözött, reneszánsz váltóasztal, húskenyér, germán módra: terménysorfal a kamion-úton, üvöltő gázolajfüst-szélben eladó minden, ember és nyersvér, úton-útfélen, áruval vert, papsajtos árokparton.

S mégis, a haladás robaja által felvert – amúgy rejtőzködő – madárként a kultúra maradéka, tartaléka repes mindenütt e tájon, például itt pávázik a tatai hegykaréj, nem lovagvárral, de piarista gimnáziummal feltüskézve, s alant a tó teret szétfeszítő dimenziója vízi- és légi parádé-robbanásaival, elmúlt vendéglők dicsőséges kanavász-illatától terhes hullámaival, fiatal írók gyarapító edzéseivel s alélt baktatásaival a part nagy harcsagödröket árnyékoló, fűzfás alléin. Hát, elmondható talán, az amerikai vidékben kevesebb a tartalék.

Miért e tájelemzés Jász Attila legújabb, *Alvó szalmakutyák* című verskötetéről szóló beszédhez? Verskötet, mondtuk szándékkal, s nem verseskötet, hisz olyan érzéki egység szorul itt lapívekbe, ami ritkán észlelhető a technika lehetőségeivel túl könnyedén élő kiadói gyakorlatban. A címlap kolosszális egyszerűségű képe (Nádor Tamás munkája) áttört folytatódása a borítón, a könyvtest szigorúan négyzetes formája, a vastag, mégis könnyű, pasztell-papír tapintású lapok lélegzése: megejtő tárgyköltészet. S létrejöhetett volna-e, így, mindez a kézzel fogható csoda a tájban rögzült, s épp ezért emelkedett írói lélek, hatása, sugalmazása nélkül? Egyáltalán: meghaladható-e a szöveg-irodalom gyakorta nyárspolgári belterjessége a személyiség dimenzióin túlról érkező külső világszerkezet bármily otthonos vagy rettenetesen idegen, lehengerlő, snassz, kérkedő vagy épp lapos impulzusa nélkül?

A művészeti ideológiáktól lerontott, s ekként egyre erőtlenebb magyar lírai univerzumban felépült egy nagyon is kozmologikus, ugyanakkor közvetlen, a vidéki lét árnyaiban és fényeiben – mondhatni: árnyalataiban – modulált vonulata, mely Tolnai Ottó immanens avantgardizmusából, a „Nullás liszt” kérlelhetetlen egyszerűségéből porzott szét öko-versgazdálkodásra, lét-funkció-kifejezés teljességére ösztönözve olyan különböző indíttatású, háttérű s életkorú alkotókat, mint – a teljesség igénye nélkül – Villányi László, Végh Attila,

Prágai Tamás vagy épp Jász Attila; s a kultúra-értelmezés természetessége, a Babits által, s mintáján okulva ma is sokak által, át- és felstilizált közös éthosz, a krisztianus táj- és létértés kapcsolja hozzájuk Kelemen Lajos egyedi szabadvers-kultúrát formáló költészetét; s karcolja ezt a gazdag tükröt az új nemzedék kapkodóbb, nyersebb, de éppoly időtől és tájtól ihletett verselése, mint például Szálinger Balázsé.

Sokszínű dallam, közös harmónia. A líraiság különös komponense: valódi, s tagadhatatlanul lírai líra: hálószerű motívumkezelés, egyéni mitológiákból, hellenisztikus finomszerkezetekből szőtt mives, bensőből fakadó, majdnem automatikus algoritmus, amit csak a műveltség iniciáléi tartanak meg elviselhetően kompakt keretben. Okosan kedélyes, ám, ha kell, kétségbeesetten önreflexív líra, szemben az iróniát árúknak a polcra fagyasztó, szemben a nyűtt, barokkos konglomerátumokkal a kihalt érzékenységre erővel hagyatkozó fényes, de fáradt költészettel. Mondhatni: „megosztott líraiság”: az élet-kellékek és létevények, műveltség és reália megosztottsága s egyedi együttese az idő és tér önkényesen, elhatározottan tágra szabott függvényében.

Jász Attila sétáló-szemlélődő alkatú író, egész létezésével gondolkodik, ahogy – Illyés Gyula szerint – Petőfi természetessége is a gyaloglás gondolatritmusán serkent. Így Jász számára a szabadvers valódi, tartalommal bíró szabadságot nyújt, nála alig lelhető fel két egybevágó külső forma, anyagának önmozgása s a beltartalom, belbecs uralja s indukálja magát a formát. Megengedheti magának azt is, hogy társuralkodó legyen saját birodalmában: a kötet majd minden verse ajánlat vagy allúzió: képzőművészek, írók, filozófusok, természettudósok szólítása; s néha azt is, hogy foglalt ritmust vagy modort imitál, mert mellérendelő szemlélete egyúttal intenzíven összetett: a tárgy és mása, a tőle függő gondolat; a mondatok időbe rögzültsége, a mondat mint a szerkezettel egyenrangú ecsetvonás, a faktúra egy eleme; – egyáltalán: a nagy hullámhosszúságú rezgésben tartott tempó nyugodt légzéshez hasonló egyöntetűsége olyan kétségtelenül egyéni, Jászos, hogy a megidézett szellemek óhatatlanul a szerző portréját egészítik egy, az elomlást is elviselő, erős mandalában.

Ha meggondoljuk, különös értelmet nyer a kötet-cím, a kötetet szervező fő motívum: mind-mind a kultúra jelesei, akik „életüket s vérüket” adták Jász Attilának önmagát s „A” művet építendő: pusztulásra megérett, de áldozati lángjukban újra, s új értelemmel felfénylő „Szalmakutyák”, véglegesen az örökidő retinájába égve mint emléknymok; – bergsoni időszemlélet, s ha bergsoni, akkor már megint az ellioti s babitsi hagyomány és kaland, s persze a nyom rejtélyének derridai értelmezése is itt kísért: a kalandor kétségbeesése s rezignált, nyomkereső nyugalma: „Távoli

világokat, érzéseket és benyomásokat rejtisz el egy nagyon is közeli és konkrét mikrovilágba, vagy fordítva, tó vagy folyópart, (...) lassan nem ártana befűteni, teleírt papírlapról húzkodod ki a szavakat, nagyon lassan, és amikor mindet kihúztad, azt mondd, igen, tűzbe vele, minden elengedett szó ima, visszakérül az égbé, végre, oda tehát, ahonnan rövid időre kölcsönözted.” (otthonos számkivetettség. Mikrózás).

A tapasztalt szerkesztő kérelhetetlenül egységes anyagát is képes célszerűen artikulálni, beszélő szerkezetté rendezni az egyugyanaz beszédet. Az első ciklus a „kifejezendő”: (Alvók), a második a „megformálandó”: (Szalmakutyák), a harmadik a „feláldozandó”: (Áldozatok), a negyedik az „énekké vált”: (Ének) helyettes lények, szalmakutyák alkotott meglétét regisztrálja.

Az Alvók alapító prózaverseit – szigorúan nézve – a szerző képzőművészeti meghatározottsága ékesíti, a választott, szakrális léttel bíró tárgy maga is kézzel képzett teremtmény, a láthatóan meglévő valóság fonott, festett, fotózott, színről-színre látott állaga. S a zárlat szépen kérdez: „Tudnak-e fák repülni, vagy csak a késő őszi szél rázza, tépi utolsó, kétségbeesetten kapaszkodó leveleiket, (...) néha én is magányos vagyok, mint bárki más, (...) kiléphetnék e kivágásra ítélt ősfák árnyékából, legalább nyolc nap keringene bennem tizenhat holddal, ám most, hogy leírtam, már egyáltalán nem vigasztal, hogy tudtam.” ((egyáltalánem)). Nem az a nem, aminek látszik, benne van az, aki lát.

A Szalmakutyák oktató-verssel nyit: „... égboltot látsz, fákat / átszelő fényes villanyvezetékeket, / számolod az estéket, miközben / isten sír, isten nevet, / elkezd, de nem fejez be / helyetted semmit.” (megkezdett szépség. Az ikonfestés szabályai). A művészi tevékenység kötelező egyparancsolata: megformálni a látott lényegét, akkor is, ha – egy másik vers címével szólva – feladatod „taláncsakennyi”: részese vagy Isten tervének, tehát a teremtetést neked kell befejezned. Akár, ha, természetesen, az ősrök, helyénvaló ponyva-műfaj Jancsijának rusztikus küllemével kell átértelmezned technikalizált világod reménytelenségét: „... csuhébabaként Kukorica Jancsiban látod meg a tökéletes társ lehetőségét,” (sötét reménység. Avagy fehérén fekete Háttérszövetek fiktív plakátokhoz). Micsoda lelemény, a kínai kultusz tárgy magyar reinkarnációja: háncsbaba-fétis!

Áldozatok – „Magamhozöleltem” Lehetne-e másként áldozatot hozni, mint azonosulni a fájdalommal, s a fájdalom okozójával; – ezt nem értik a tömeglányok s a tömeggyilkosok! Ahogy Kosztolányi értő (és értetlen) bolgár kalauza visszanéz az eltűnt, sokszólamú édenre: (a szó fiai. A bolgár kalauz visszanéz), s erre rácsap a Radnóti idéző szószöveget, „radnóta”, betyár-balladából zengő feloldozása, lehetetlen feloldozása: „... kicsit / elfelejtettünk, mióta / már csak emlékezünk.” (szóhullásra hasonlít. Radnóta – i, meztelen kő sír), az

mégiscsak, egyszercsak a megszabadított Jeruzsálem kétezer éves hitközösségét piszkálja fel a mindenkori szembesülésre: „Nemél” . – Tehát van!

S van az Ének, a ciklusba rendeződő ige. Az ige, ami a bensőben él, a mindennapos testben, s e testet éltető ajándékokban: a kenyér s bor misztériumában. S van egy hely: „belső pince. Azaz van egy hely”, egy hely, „testkamra”, „szívkamra”, s van a test szükségszerű elidegenedése önmagától s kreált világától: „visztovább”, „takonyszín tenger”, „betontöredék”, s az áldozat kódyszerű visszakeredzkedése fájó iróniával: „énszél”, „énnyál”, „őbárány”. Fától az erdőt, nem látni az élettől a létet, gyarmati sorstól a belső birodalmat. S felénekel Pasolini elszánt népiessége, indokolatlan, kényszerlő, gacsos és torzult, de mégis létezés: „Véresre verem, csatakosra / makacs énem szőrös hátát,” (i. vakszamar). Felőtt, okosan álmodó költészet. Jász Attila végleg önmaga, „Végző Felelősségű Társaság”, rögzült és illanó áldozati tárgy. „ ... nézem csak, nézem, / ahogy a Le folyó elviszi, / elviszi / fogkrémmel kevert borostával / az arcom.” (Fáradtangyal).

Feltűnő a verscímek megdolgozottsága, a furcsa, megosztott szerkezet: ponttal elválasztott, nagybetűvel kezdett alcím főmondat szerepben: „váratlan ajtó. Személyes névmások”; egybeírások nyomatékosító: „naezaz”, „atűfokán”; szójáték-képző: „ímafák”, „egynémaés” vagy épp metaforába hajló igénnyel: „fűlétra”, „agysótét”. E megoldások mind a lét szövegtestbe ágyazottságára, s egyúttal a vers létfolyamból kiragadottságára, idézet voltára utalnak. A folyamat mégis a részletek hullámverésén fénylik fel. Mennyi kis önálló univerzuma, leleménye a mindennapok toposzainak, mennyi önellátó versalkalom! A krimiíró G. Simenon, (ismeredfel), akinél soha nem a történetre emlékszünk, hanem a reália hangulatára, a történet „emlékére”, kulisszáira, s egy lassan működő nyomozóra, az írói lokalitás kivetülésére, amint tempósan fejtí fel

önmagát mint személyiséget egy, a vegetációtól franciás eleganciával elválasztott, dolgozószobájában. Allegória? Igen. Miként a „Nemakar” „duinói paradoxona” is: „egy angyal (...) nem akar látni embert”; – mindenén túl így, erre egyszerűsödik az angyal-funkció. S miként a záróra-hangulat oly ismerős közegből szólalása, oldottabb fájdalommal: „Amikor a büfés eladta már az utolsó lángost is, / lelakatolta a bódét, hazament rég, / a parton senki, / csak néhány széltepte sirály” (ii, tevagyaz).

E léttényektől gazdagon áthatott líra habituál, tartást ad költőjének, mert miként közös az ihlet, akként közösségi a magatartás is, egyszerre régimódi s a legújabb kalandokkal táncoló. A köznapok, mindennapok suttogásából a csodát kihallani különös kegyelem, hangoztatni írói feladat, s e csodák vidékünk harsányosodással elfedett, felfedezésre váró aprószentjei.

Megáll az utazó, autó-teret bont a Bakony rengetegében édenlő falucska ónpuha patakja mellett, a néma időben árnyak bomolnak vissza alakká, estül, a görnyedt, számárhátú hidacsán áttipeg egy valószerű öregasszony, s átlibeg három valószerűtlen kamaszlány, s a helyi kis szentek álmodozva néznek utánuk takaros fülkéikből; az alkonyi nap átizzítja a rőt avart; beszélgetések a testek, átok-feloldó beszélgetések. S állhatna itt a pillanattal telített, árnyas háttérnek dőlve még valaki, egy nem idevalósi, mégis mintha helybéli: – „Figyelj, haver, valamiféle szerkesztő, de jó gyerek, szereti a ...” Tehát egy közvetlen én-lobogású, de tárgyyszerű poéta; jó lenne kiolvasni szeméből az élet-álmot, ami vers, természetesen, vagy valami versre hajazó, hasonlíthatatlan szöösszetétel, lélekfutam. S aztán leszállhatna az est, lehullhatna a szürkület, a képelnagyoló.

(Kalligram, Pozsony, 2010.)

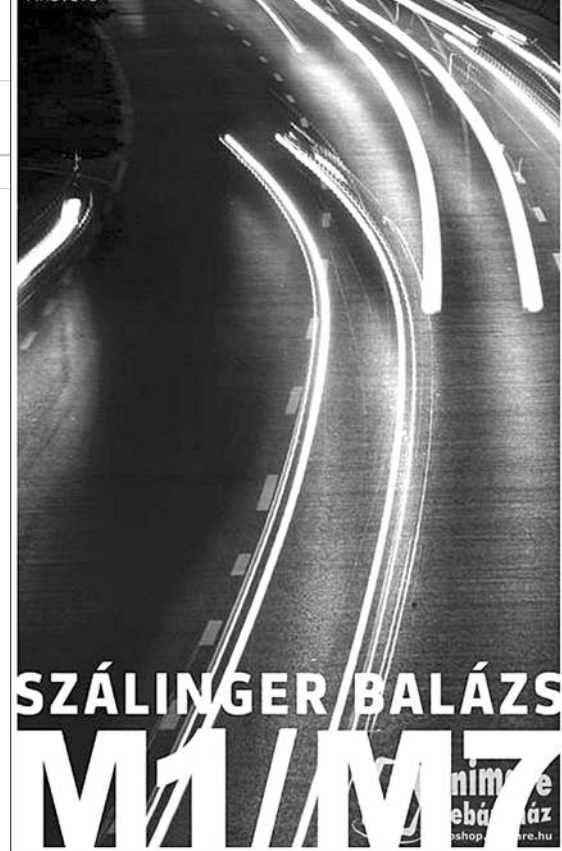
Péntek Imre

Egy „korszerűtlen” költő lázadása

(Szálinger Balázs: M1/M7)

Az utolsó évtized egyik legromantikusabb pályakezdése kétségtelen, Szálinger Balázsé. Valóban, nem kis elszántság, sőt, vakmerőség kell ahhoz, hogy valaki 18 évesen otthagyja jogi tanulmányait a budapesti ELTE-én, és Nagyváradon bekopogjon a helyi redakcióba – hogy írni (s élni) tanuljon Ady városában. S tán más is mozgathatta a fiatalembert: szenvedélyes hit tehetségében, leküzdhetetlen vonzalma az irodalom iránt. S hogy ez a (kítőrés) kísérlet sikerült, annak fényes bizonyítéka a Kievezni a vajból című kötet, amely három év múlva, 1999-ben – ekkor 21 éves az ifjú poéta – látott napvilágot, az Erdélyi Híradó- Előretolt Helyőrség kolozsvári sorozatában. (Szerkesztő: Orbán János Dénes, kiadó: Szöcs Géza) Nos, sokféle dolgot összeírtak e kötetből. Ami számomra meglepő volt: a kötet csöppet sem romantikus. Sokkal inkább hűvös, tárgyias, ironikus. A szöveget metaforák helyett metonímiák szövik át, a költői én egyáltalán nem árad ki, nem akarja birtokolni a világot, sokkal inkább rejtőzködik, szerepeket próbálgat, az elődökhöz való viszonyát méríckéli. Számos „önmegfigyeléses” verssel találkozunk, valamilyen képtelen helyzetbe hajszolódik bele az „én”, de mindig jelen van a kontrol, a megfigyelés, s a zárás szinte „száraz” konklúzió. Egy ellehetetlenülő viszony, egy elhalkuló mobil, egy rossz hangulatú szombat esete. A Hajnali kicsiny ellágyulás-ban olvashatjuk:

„...Nézd, tudom, veszélyes
ily magasról ábrándozni, mégis,
ha más csinálja, hadd lágyuljak én is,
hadd játszódjam néhány árnyalatnyi
változtatással el csak gondolatban...

Igen, a kötet verseiben erre a játékos gondolatkísérletre számos példát találunk. (Emlékszel, a pókhálóra, Lilla?, Jeanne d’Arc búcsúéjszakája, Édes, édes Anna, Vándorszínész naplójából) Megfricskázott elődök, illúziótlan múltidézés, formai felkészültség. Egy új nemzedék szárnypróbálgatásának, kirajzásának dokumentuma is, a Kievezni a vajból. Félreértés ne essék: jó és egységes kötettről van szó, amely ma is állja az „(olvasó) próbát”.

S tíz év telt el... Jöttek az epikai művek, a drámák, színpadi átdolgozások, egyszóval volt teendője bőven az időközben hazatért ifjú irodalmárnak. S tíz év után újabb verskötetettel jelentkezett – mely a szokatlan M1/M7 címet kapta. A kötet előversre és három ciklusra tagolódik. Első olvasásra az volt a benyomásom, hogy – bár a szerkesztő igen gondosan „összerakta” –, mégis az anyag túlságosan „széttartó”, a különböző tematikák nem válnak szerves egésszé, s logikusan nem is válhatnak azzá. Az egy-egy versek kötete ez (a megcélzott koherencia nélkül), találunk benne kiváló költeményeket, de megoldatlan, kevésbé sikerült darabokat is.

De nézzük a ciklusokat. Az első a Sport cím alatt olvasható. Sajnos, a cím nem egy telitalálat. A vers – amire cikluscím utal – egy foci és történelmi párhuzamra épülő, inkább szatirikus, mint komolyan vehető (társadalmi) „pályakép”, analógia, aminek aligha lehet köze bárminő (nemzeti) sportteljesítményhez. A helyi ménes inkább az alkalmazkodás gunyoros szituációja, a Megnőnek a fiúk nemzedéki erőfelmérés, (ön)bízgatás, s található még itt klasszikus tájvers, zsánerkép, melyek közül tán legérdekesebb a Város mólótáján. Az elveszített szülőváros iránti nosztalgia verse ez, ahogy fogalmazza „eltékozolt fiú”:

„Apad vagy terjeszkedik a város,
Ha alsó kövei szót kérnek s kapnak?
Szülővárosom elveszítve –
Idegen utcákon megláthatnak.”

Ám a végső konklúzió mégsem ez, hanem a hűség és ragaszkodás vallomása:

„Bárhova vitt az utunk: otthoniak maradunk.”

Ezt a motívumot viszi tovább és helyezi kissé mitikus – mesei közegbe A vándorlegény és a vadkan. Az (kis) epikai forma itt párbeszédre vált: nyilvánvaló utalásokkal az anyaországi (ott)honi és erdélyi kötődésekre, s azokra a dilemmákra, melyek ebből a „kettős kötődésből” fakadnak.

A Költő&hadvezér is csak nehezen illeszthető a képbe, ha csak a (halálos kimenetelű) vadászatot nem tekintjük veszélyes sportnak. Egyébként ez a visszahúzódás, visszavonulás emberi helyzete (az életrajzi párhuzam nyilvánvaló): némileg emlékeztetve a nyitóvers leszűkített haza-képére, de még inkább a Pesten való meghúzódás „bejelentésére”.

A Szőlőszínház cikluscím – amelyik valóban gazdag és bővelkedik remekversekben – sem igazán találó. Acímadó költemény az első generációs értelmiségi visszatekintése az elődökre, nagyapjára, szinte szociológiai „ballada”, a hajdani borosgazda magára maradásáról, a városba szakadásról, a szomszédok temetéséről. S az utód tárgyilagos (ugyanakkor fájdalmas) számvetése az elszakadásról, a „szőlőszínház” hanyatlásáról, a lehulló függönyről – csak a veszteség konstatálása, érzékeltetve, nincs visszaút. A „kénkőszagú-nemesszeri bor” ihatatlanná vált.

A Mint börtönkonyha képzett csillagásza – szintén szerepvers. Hiába szól egyes szám első személyben, az idézőjel világosan utal – valakire... Ez a középkorias allúzióktól sem mentes vallomás, önreflexió – szintén a bezártság, a korlátozás tapasztalása és a kitörés, a nagyra törés elrendeltetése közti feszültséggel játszik. A cím képtelensége is erre utal. Az „Isten nyomába” eredő titkos észlelés ugyancsak messzire vezet ebből a „hajlított kanál”-perspektívából. A versvégi „ellehetetlenülés-szítáció” sem igazán csüggesztő: az a bizonyos „én”, aki itt megnyilatkozik, nagyon is tisztában van hatalmával...

A beszivárgó dezillúzió verseivel találkozunk, a továbbiakban. A nősténypiéta meglehetősen elidegenült, kiábrándító vers az anyaságról, a „megváltó” fiú születéséről. A magát elhagyó, kiszolgáltatott anya „rossz piétája” aligha kelt áhítatot, a szülés utáni „félretolása”, mellékszereplővé válása – magának az apának a legfájdalmasabb élmény. Talán ennek feloldása, ellentéte a Szűnyog, szűnyog című, gyermek-védő, ringató költemény. Annyi gyengédség, iróniával fűszerezett

szerepet van benne, hogy csak ámulunk. A „rossz fára nőtt aranyág” pedig némi lelkiismeret furdalásra utal, hisz az örök szülői szerep – kötöttségekkel, nehézségekkel – vállalása kikerülhetetlen kötelesség. A több szakaszon át áramló vers remek ritmikájával, pazar rímeivel, bensőséges képeivel bármely gyerekvers-antológia díszje lehetne. A kivétel azonban erősíti a szabályt. A fanyar ízek továbbra is dominálnak. A házastársi ölelés disszonanciái (Hogy nem látok természetes fényben), „A kettejükön kívüli karácsony”, „S halott huszárok jönnek / Megvédeni a hazug birodalmat” – a felbomlott idill nem épp kellemes élménykörét indukálják. S levonódik a kiméretlen következtetés: „Nők szabályozta, kemény világ ez”! – ahogy olvasható a Könnyű klarissza című versben. Amelyben mintegy intelem hangzik fel: „szerelemről / Félve beszéljünk...”. A költő verseinek egyik sajátossága, hogy a köznapiból rendkívüli természetességgel találja meg a (ki)utat a spiritualitás szférájába. A Két katolikus erre szép és meggyőző példa. A teológiai vita folyik a maga elvontságával, míg az Úr a maga közvetlenül – szinte észrevétlenül – van jelen a kétségbeesetten hányódó felek között, „hanyag törökülésben”. Az Istenkereső ember(ek) ismerős helyzete ez, amiről oly sokat írt József Attila is. (Ott van, jelen van, és nem vesszük észre.) De végül is bekövetkezik a „színvallás”: a Közétek dobva búcsúzó című vers számot vet a „gyors lefolyású” viszonyokkal, s távolodva egy hajszolt, ellentmondásos érzelmi állapotból – „vigyen vízre egy hajék” –, nincs más megoldás, mint búcsút venni: a „Szép hűgaim, ti huszonévesek” nemzedékétől. Ennek a ravasz csapdákkal teli „érzelmes utazásnak” vet véget a látogatás a „kegyeleti múzeumban”, ahol a végzetes pár kettőse elutasítja a megkövült látomásokat, s kilépve a szabadba, ismerkedik az ősszel („megyünk az őszbe”), s felszabadultan áll tovább...

Végül a Nemo plus iuris címmel, a záró ciklus. (Senki sem ruházhat át több jogot, mint amennyi saját magának van.) A jogászai tanulmányok líra „lecsapódása”. Kétségtelenül, egységes, már-már „egynemű” lírai anyag. De mielőtt „kibontakozna” a jogi fogalmakkal operáló Album, három meggyőző vers (Téglás Gábor 1878-1906, Épül-épül, Lélekvesztő). A legjobb, a legtöbb asszociációt keltő vers, a Téglás Gábor. Sok mindent jelöl-jelez a „Korán lehullott jurátus-poéta” alakja, akinek klasszikus büszkje büszkén, öntudatosan magasodott a házsongárdi temetőben. Az elemzők joggal figyeltek fel a versre, az önéletrajzi vonatkozásokra („saját szobrotom porolgotom benned”), a „századfordulós” költői szerep újraélesztésére. Én egy más vonatkozásra hívnám fel a figyelmet: aligha született meg volna a szerző „Kolozsvár-élménye” nélkül. Szálinger Balázs magáévá élte a várost, úgy van otthon benne, mint ott született volna. A házsongárdi temetőről sokan sokszor írtak. A költőt nem valami patetikus nosztalgia vezet, egyrészt megtalálja a legszemélyesebb érintkezési pontokat:

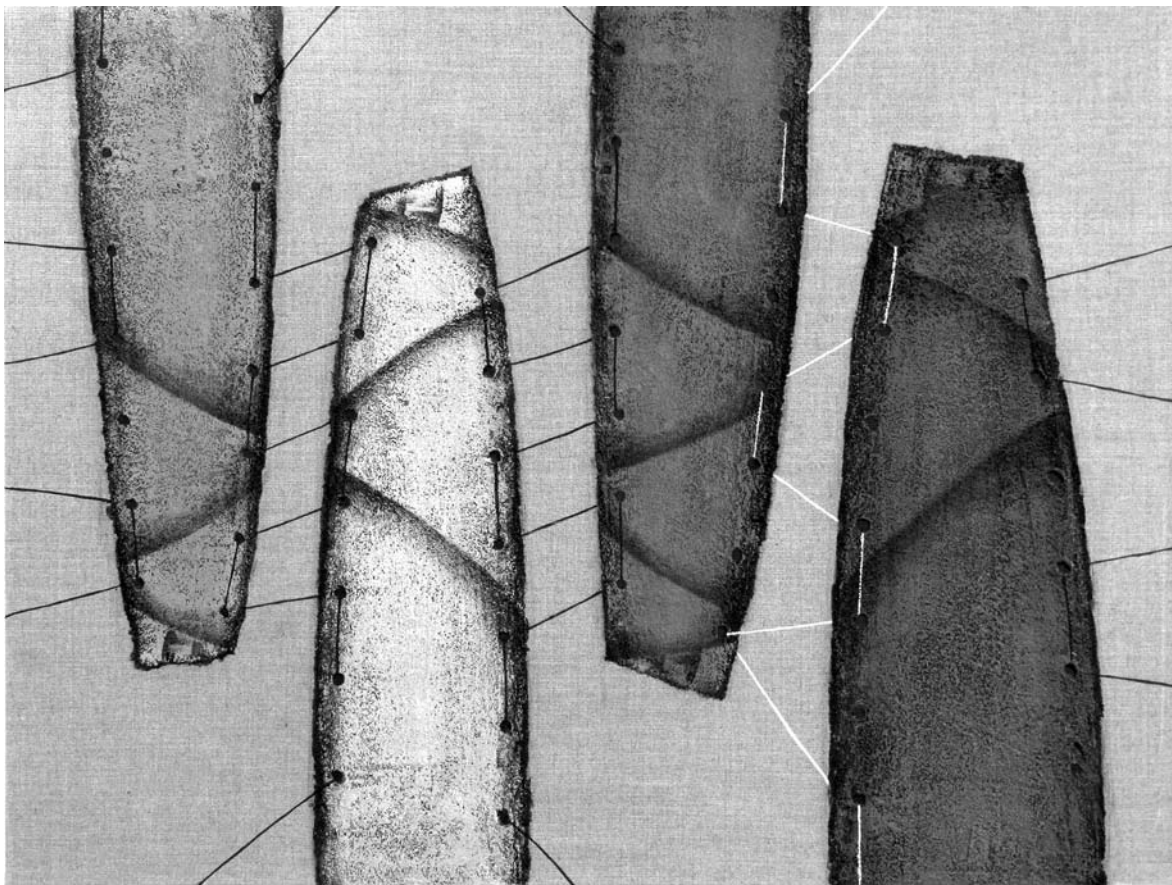
s valódi lírává nemesül ez a „rátalálás-ráismerés”. Amikor azt írja: „Kétszer temetnek téged, lángórzó, / Magyar s utolsó romantikus költő”, akkor a példa élni és hatni kezd... A kétszeri eltemetésből – utalás arra, hogy a szobrot ellopták, s valószínű beöntötték – kétszeri újjászületés... - ez a (magyar) kultúra életerejét szimbolizálja, s a korszerűtlen (romantikus) költői magatartás hirtelen felmagasodik, és érvényessé válik az időben. A jogi kalandozás (lábjegyzetekkel) akár jó is lehetne, ha a poétikai átlényegítés meggyőzőbb. Sajnos, inkább személyes kommentárok kísérik a jogi processzusokat. Izgalmasabb a három külön vers, ami a kötet befejezi. Az Ultramontanus – számomra a poétikai különállás kinyilvánítása. („Bátrabb és nemesebb latint beszéltem...”) S hogy ez saját, önálló út miként és hogy érvényesül (járható) – a „parasztos horkantású torzók” között – nagy kérdés... A Régvolt királyok – az öregekhez való ifjonti viszony bonyolult „életjátéka”. (Lásd: Kafka novelláját.) Szálinger szépnak látja (látatja) a „halni bátor, régvolt királyokat”. Akiktől nem lehet elvitatni a méltóságot. Egy „korszerűtlen” költőhöz

méltó ez a gesztus. Végül az utolsó vers, az Intro. Méltó cím, bevezetés, egy kötet végén. Meglepetés, bár nem annyira. Az „újépítésű ember” hódításának ironikus dicsérete. Újabb kérdés: mennyire azonosul a szerző ezzel a felvázolt modellel? Ki ő? Esmény? Utópia? Falanszter figura? Valóban: „programod új erőt ad a szónak, hogy fölösleg”...? Szálinger a modern ipari-üzletembert idézi meg – szemben a művésszel – mint új, feltörekvő démont, akitől a lecsupaszított életviszonyokat várja. Semmi mást. S tudomásul veszi: ez is Isten kifürkészhetetlen útja...

Nehéz valami summázatot mondani. Az emlegetett széttartó lírai anyag miatt. De talán egy mégis megfogalmazható: Szálinger romantikával oltott, a személyességet, eredetiséget istenítő lázadása a posztmodern másodlagosság ellen, valóban szembe megy a kor(ízléssel). És kánonnal. Én mindenesetre – neki drukkolok.

(Magvető Kiadó, 2009.)

Ludvig Dániel: Az összevarrtak

Márfai Molnár László

Határokon át, határokon túl

(Szilárdi Béla: Határtalan zsongásban)

Nem ennek az írásnak a feladata bemutatni Szilárdi Béla alkotói pályáját, hiszen ezt megteszi ő maga, abban a könyvben, amiről ez a recenzió szólni kíván. Így sokféle ágazó életútjának és alkotóművészetének néhány mozzanatára itt csak röviden, mintegy a szövegbe való belépésként utalok. A kötetbe foglalt élettörténet főszereplője az 1960-as években a hazai könnyűzenei élet egyik meghatározó egyénisége volt szerzőként és előadóként, az utóbbi negyedszázadban pedig képzőművészeti alkotásaival vált ismertté. Közben Budapestről az 1971-es évek elején az akkori Nyugat-Németországban telepedett le, ahol többek között volt zenepedagógus és alkalmazott grafikus, majd az 1990-es évektől egy Vas megyei faluban, Gutaházán él és alkot.

Szilárdi Béla Határtalan zsongásban című kötetének borítóján a következő műfaji meghatározás is szerepel: életmű regény. Azonban az olvasás nyomán kiderül, hogy a szöveg nem önéletrajzi regény. Szükséges ez a regény/szöveg distinkció, hogy a mű értékeit kellőképpen méltányolhassuk. Az önéletrajzi regényt nem a fikciónagyobb aránya különbözteti meg Szilárdi írásművétől, hiszen a regény a szerző személyes életanyagából szinte bármennyit felvehet anélkül, hogy fikció mivoltából veszítene. Nem is a fiktív és valós megkülönböztetése a mérvadó, hiszen éles határ nincs közöttük, inkább folyamatos az átmenet. Esetünkben arra a felfogásra utalok, mely szerint minden összefüggő szöveg elbeszélő természetű, beleértve akár a történeti vagy bármiféle tudományos munkát. A szöveg belső összetartó erejét tehát nem fiktív jellege, hanem az elbeszélői aktivitás eredménye, a narratíva teremti meg, amely képes egységes történet keretébe ágyazni különböző eseményelemeket.

És ami talán a legfontosabb, az elbeszélés eredményeként kiképződik az önmagában is többretegű narratív identitás. Azonosságunk eszerint nem valami készen kapott, már eleve meglévő adottság, hanem elbeszélő tevékenység eredménye. Így nem túlzás azt állítani, hogy önazonosságunkon való folyamatos munkálkodásként érve a narráció mindannyiunk életfeladata lesz.

A szövegszerűségnek ez a mindenre kiterjeszhetősége, a „minden szöveg, minden elbeszélés” látszólagos homogenitása azonban megtöri a nyelviséghez való viszony két vonatkozásán. Az egyik ilyen a nyelv figuratív technikáinak eltérő aránya a szövegen belül. A hagyományosan értett szépirodalmi regényszerűséget az teszi felismerhetővé, hogy alakzatai metaforikus értelemre utalnak, ezért az irodalmi befogadáshoz nem kell kilépnünk a szövegek világából. Míg az ettől való eltérés mindig igényli az olvasó részéről a szöveghez képest külső referenciavilágnak az elfogadását, a fiktívból való kilépést. A másik, ehhez kapcsolódó jelleg magához a nyelvhez való viszony. A fikcionalitás esetén a nyelv a végső adottság, míg a referenciális feltételezi a beszéd intranszparenciáját, azt, hogy általa valami nyelven túli is megjeleníthető.

Szilárdi Béla művétől tehát meg kell vonnunk az önmeghatározásban szereplő műfaji definíciót, azért, hogy jobban érthessük ennek a fajta szövegalkotási módnak a voltaképpeni tétjét. Ha mindenképpen ragaszkodunk a műfaji megnevezéshez, a Határtalan zsongásban vallomásos ihletésű önéletrajz, amely közel hét évtized életeseményeit kísérli meg szöveggé formálni. Az író ilyen időtávlatban az események alapos rostálására kényszerül, miközben meg kell teremtenie az élettörténetek koherenciáját, hiszen a végső tétje az ilyesfajta írásmódnak a belső értelemmel, jelentőséggel teli életnek a felmutatása. A szerkesztőelv ebben az esetben a művészi alkotásra épülő élet kibontakozása, amelynek során annak egyes szakaszaiban különböző arányban váltakozik az előadó és alkotóművészet, a zene és a képzőművészet szerepe. Az évtizedek távlatából rajzolódik ki az elbeszélésből, hogy a zenei elkötelezettség jó ideig csak alkalmanként adja át helyét a festészetnek, a fotóművészetnek, a filmmel való kísérletezésnek, sőt az 1960-as évek második felében az akkori könnyűzene válik meghatározó területté, hogy majd Szilárdi Béla élete negyvenes éveitől váljék számára újra középpontivá a festészet.

A kötet szövege nem csupán az eddigi tevékeny élet összefoglalása az emlékek segítségével, hanem az elbeszélés révén azok a térbeli törések is áthidalhatóvá válnak, amelyek az elbeszélő életében többször is bekövetkeztek. A korábban említett különbségtétel fiktív és referenciális próza között, ahogy utaltunk rá, viszonylagos. Ezt jelzi, hogy Szilárdi műve első oldalain, a gyerekkori emlékek között egy átmeneti nyelvcsere elbeszélése is olvasható. Az elbeszélő a háborút követő înséges időkben, hatévesen néhány hónapra Belgiumba kerül egy családdal. Hazatérve, a pályaudvaron, családtagjai között derül ki, hogy magyar anyanyelvét flamandra váltotta a kint töltött idő alatt – anélkül, hogy tudott volna erről.

„Miközben beszélek, látom előbb ijedt, majd vidám tekintetüket. Érzem, hogy dühös leszek, mert nem értik, mit magyarázok nekik. Hangosan, kiabálva hadonászok, ők meg nevetnek. Évek múlva – még mindig vidáman – mesélik a történet további részleteit. Miután sejtették, hogy flamandul beszélek, és ezért nem tudtam magam megértetni, kerestek valakit, aki beszélte a nyelvet. A Bakáts téren akkoriban egyházi iskola működött, ahol egyik pap beszélt flamandul. Emlékszem, milyen örömet éreztem, amikor beszélgetni kezdtünk, és végre akadt valaki, akivel szót értettem.”

Ennek a különös gyermekkori emlékek a jelentősége csak az életsors nagyobb távlatában nyeri el értelmét, ami esetünkben azt is jelenti, hogy metaforikus természetűre tesz szert. Ez a vonás a szépirodalmi jellegre utal. Azonban itt másról is szó van, hiszen az elbeszélői hang és az elbeszélő én azonossága a szöveg első mondatától az utolsóig fennáll. Ettől lesz életrajzilag hiteles és dokumentumként is értelmezhető a szöveg, azáltal, hogy a beszélő hang kötve van a megszólalás helyéhez és idejéhez, hogy életéből annyit mutathat be, arra és úgy emlékezhet, amennyit az elbeszélés pillanatában jelentősként felidézhet. Minden újabb esemény nyomán életrajzunk átrendeződik, más válik fontossá, mint korábban, míg a fikciós művek elbeszélője függetlenül az elbeszélő éntől, szinte szabadon kalandozik a regény terében. Nem véletlen tehát, hogy Szilárdi Béla mikor, hogyan fogott a visszaemlékező munka írásába, és mikor fejezte be azt. Bizonyos évszámok már a gyermekkortól jelentőségre tesznek szert a hozzájuk kötődő életesemények miatt, de bizonyos sorsfordulók, élménykörök is összefüggő szigetként emelkednek ki a múltból. Megrázóak az emlékek 1956 őszéről, és elgondolkodtató, amint felidézi, ahogy a következő évek félelemmel teli légkörében lassan újra megjelennek Magyarországon a művészi kezdeményezések.

A könyv gazdag emléktanyájából egy élménykört szeretnék kiemelni, aminek sajátossága talán úgy fogalmazható meg, hogy az egymástól olyannyira eltérő társadalmi rendszerek közel egyidejű megtapasztalása, valóságosságuk megélése, éskésőbb, az emlékekből felidézve

valószerűtlenné válásuk, mint az egykori Szovjetunió világa, vagy akár az 50-es, 60-as évek Magyarországa. Az is elgondolkodtató, hogy egy ilyen világban mihez lehetett kezdeni a rendelkezésre álló belső szabadsággal. Szilárdi Béla emlékein át az alkotó emberek közege olyan szabad szigetként jelenik meg, amelynek határát a hatalommal való ütközések teszik érzékelhetővé. Az emigrációt követően kiderül, nyugaton sem konfliktusmentes az alkotói munka ebben az időben, de egész mások a mozgásterek, az átjárások, mások a léptékek, a távlatok. Ami közös volt az akkori Kelet- és Nyugat-Európa társadalmában, és joggal meghökkentette a térségünkből érkezőt, az élet mélységes átideologizáltsága. Fontos különbség persze, hogy mindez mifelénk hatalmi kényszer eredménye volt akkoriban, míg nyugaton olyan társadalmi-kulturális folyamatok vezettek el ide, melyeket el lehetett fogadni, de el is lehetett utasítani, hiszen a demokrácia viszonyai már akkor is lehetővé tették ezt.

Úgy vélem, nélkülözhetetlen Szilárdi Béla alkotásainak megértéséhez, hogy művészi gyakorlata mögött ott van az a fajta gondolati törekvés, amely képes volt magát függetleníteni az ideologikus gondolkodástól már az 1970-es években is. Szilárdi ez idő tájt, Nyugat-Németországban, eredetiben Nietzsche, Heidegger és Wittgenstein műveit olvassa – mintegy szellemi háttérrel találva magával hozott, előítéleteket kerülni igyekvő karakteréhez.

Szilárdi Béla művének egyik meghatározó értékét akkor méltányolhatjuk igazán, ha különbséget teszünk emlékezés és reflexió, mint tisztán múltra és tisztán jelenre vonatkozó tevékenység között: a gyakorlatban, életünk során a kettő csak ritkán és nehezen választható szét, gyermekkori, ifjúkori élményeink egykori reflexióit csak az emlékezésen át érhetjük el, miközben joggal tarthatunk attól, hogy valami fontos mégis a feledés veszteséglistájára kerül. A múltból nyert éles képeket, esetleg összefüggő jeleneteket, cselekménysorokat felidéző hangot egyszerre tekinthetjük az önmegőrzés és a tanúságtétel mélyen emberi gesztusának. Annak, amelynek egyik lehetséges értelme valahol a másik ember elfogadásában rejlik, abban a valójában, amilyenné életsorsa révén vált számunkra megmutatkozóvá. Ideillőnek érzek idézni Szilárdi Béla kötetének egyik utolsó bekezdéséből, amely a Vas megyei kis faluban, Gutaházán való megtelepedésükhöz kapcsolódik:

„-Hogy érzed? Az itteniek befogadtak?

- Az első hónapokban (hátunk mögött) csak a németek voltunk. Aztán, amikor jobban megismertek: németek, akik magyarul beszélnek. Később Szilárdi úr lettem, majd művész úr. Mostanság Béla bácsinak szólítanak.”

(Hanga Kiadó, Budapest, 2009.)

Szemes Péter

Gyermeki kisvilág

(Markó Béla Balázs kertje című könyvéről)

Ahoni gyermekirodalomakommunizmusévtizedeiben sokak számára marginális és lenézett válfaja volt a művészetnek, ennek megfelelően főként azok az egyébként túlnyomórészt kiváló és tehetséges alkotók művelték, akiket a „magas” irodalom bércéiről leszorított a hivatalos kulturális vezetés rendelkezése. Persze emellett akadtak olyan írók, költők is, akik nem lévén megfelelően képzettek és tehetségesek, maradandó értékek létrehozását csak gyermekkönyveik sikerétől remélték, remélhették. Szerencsére mindezekon kívül megjelent az íróknak egy harmadik típusa is, akik egész életműüket, vagy annak jelentős részét tudatosan gyermekirodalmi alkotások létrehozásának szentelték. E kategóriában érdemes megemlíteni többek közt Lázár Ervin, Csukás István, de mindenfajta szerénység nélkül földijeink, a lendvajakabfai Gaál Zsuzsa és a muravidéki Bence-Utrosa Gabriella nevét is.

Erdélyben különállóságrendkívül komoly hagyományai épültek ki ennek a nemzedéki közeget megcélzó műformának. A régiek közül Kriza János és Benedek Elek meséi, s a kortársi lapok, a Jó Pajtás és a Cimborá, az újabbak sorában Makkai Sándor, Szilágyi Domokos, Kányádi Sándor, Ferenczes István, Kovács András Ferenc, Fekete Vince, valamint a Napsugár és a Szivárvány című lapok mindenképp említést érdemelnek. S akkor még nem szóltunk a transzszilván gyermekirodalom egyik legjelentősebb mesteréről, Markó Béláról, aki Szarka-telefon (1984), Tücsöknóta (1990), Karikázó idő (1996), Ha varázsló lennék (2000), Miért lassú a csiga? (2007), A pinty és a többiek (2007) és A hold fogyókúrája (2008) című kötetei után, az utóbbi évek hagyományait követve, a csíkszeredai Bookartnál Balázs kertje címmel új, az említett diskurzusban meghatározó jelentőségű verseskönyvvel jelentkezett.

A szűk hónapra való, harminc költeményt tartalmazó, tetszetős kivitelezésű kiadványt a műfajban kolléga, KAF szerkesztette, a szövegek tartalmát, hangulatát kiválóan tükröző illusztrációkat pedig az Olaszországban élő és dolgozó Szulyovszky Sarolta készítette, összművészeti remekké varázsolva a kézbe simuló, karcsú kötetet. A rajzok ugyanakkor, szerzőjük szükségszerűen eltérő nézőpontja miatt, önmagukban is élvezhetőek, egy – eszközei, ábrázolási lehetőségei lehatároltsága miatt puritánabb – külön világot is építenek a versekben feltáruló univerzum mellett. S természetesen mindkettő középponti szervező elve a címben meghatározott kitétel, a maga összetettségében.

A Balázs kertje tagjai közül a szerző kisfia nevének és a marosszentkirályi zárt természeti közeg megjelölésének egybekapcsolt konkrétsága nemcsak játékos birtokviszonyt jelöl, de tágabban a gyermek számára megnyíló, folyton táguló makrokozmoszt, melyben a valós létezők és a mesék világa, a színes képzelet és gazdag fantázia teremtményei egyaránt otthonosak. És ahol a hétköznapi csodák változatos bőségét az idő múlása, az évszakok váltakozása – tavasztól télig, a szilvavirág hullásától a hóesésig – folytonosan biztosítja. S holott a kötet anyagának áttekintéséhez ennek az egyértelmű szerkesztési elvnek nyomon követése vezérfonalként kínálja magát, a korpusz megformáltságát és sokszínűségét talán jobban szemlélteti, ha a kert világának szintjeit vizsgálva közelítünk.

Bizonyára nem szükséges ehelyütt bővebben szólni a kert irodalmi, költői toposza mögé rejtett megfeleltetési lehetőségek bőségéről, mindössze annyit kell ezzel kapcsolatban megjegyezni, hogy Markó Béla könyvében Balázs kisvilágának helye egyértelmű leképezése a bennünket körülvevő világnak, melyet az otthonosság, a mindennapi személyes megtapasztalás, felfedezés lehetősége emel ki a nagy egészből és tesz egyedivé. A természeti létezők kötetben megjelenő legalsó szintje a növények köre, melyeknek két típusa különíthető el. A tavasz virágai nemcsak a vegetáció megújulását jelzik, de szépségük a szem, illatuk az orr érzékeinek kínál élvezetet: az orgonabokor szökőkútként felbuzgó illatárja az egész házat elborítja (Tavaszi szökőkút), a szilvavirág szélben szálló szirmai télivé varázsolják a kikeleti kertet (Csuromfehér), Anna, a hitves és édesanya kedves magnóliája pedig – amint a költő írja:

„Tegnap még didergett
összeszorított szájjal, némán,
ma pedig száz rózsaszín
nyelvecskáját ölti énrám.

Szoknyáját lebbenti,
perdül-fordul a szélben,
kivirágzott a magnólia,
s most incselkedik vélelem.”

Míg a virágok a kikelethez, a gyümölcsök inkább a cukorral telítő napsütéssel érlelő nyár és koraősz évszakaszaihoz

kötődnek. A gyermekversek jellegzetes antropomorfizálása, a dolgok emberi vonásokkal, jellegzetességekkel felruházása esetükben is megfigyelhető: a ribiszke hiú öregasszonyként piros gyöngysorával kacérkodik (Ribiszkebokor), míg a szamóca orra dühtől vereslik (Szamóca). A gyümölcsök fő értéke azonban finom ízük, ami időigényes, az időjárás által befolyásolt folyamat eredményeként fejlődik ki – ezt az ugyancsak haszonélvező madarak példáján mutatja be a szerző. A korai meggy savanyú még, a lassan érő körte kemény, még a rigónak sem kell (Kié a meggy?), mikor pedig az alma- és körtefa megtelik gyümölcsrel, a gyér szilva nem vonzza a szárnyas vendégeket (Hova jár a madár?). Baláznak persze mindentől jut, sőt neki érik az egres is (Kánikula).

A rovarok is hozzá hasonló, vagy jól ismert tulajdonságaikkal, szokásaikkal fogják meg a kisleányt. A szorgos hangya talán csupa gyermekek számára értékes dologgal gyűjti tele a bolyt (Mit gyűjt a hangya?), a póruszúrta bogár példája megmutatja, hogy nem szabad ajtót nyitni minden kopogásra (A harkály), a sáska filmbeli marslakót idéz (Ilyen nagy a sáska?), míg a tücsök hol kitakarózva ébred a meleg reggelre (Kánikula), hol cirpelve maga fűti a nyári kert képzelte kemencéjét (Kerti hőség). A legszebb példával mégis a becsületesen dolgozó méh szolgál:

„Édes a méz,
s mint a nap: aranyárga,
mérgező a méh,
és szúrós a fullánkja.

Megdolgozott
ezért az édességért,
s cukorszörcsöt
adtak csak érte: éhbért.

Míg csurgatod
a friss, puha kenyérre,
gondolj közben,
ki gyűjtötte: a méhre.”

A madarak alapvetően átutazó vendégek a kertben, elsősorban táplálkozni érkeznek. A seregély a ribiszke piros gyöngysorát cseni el (Ribiszke), a rigó a gyümölcsök (Kié a meggy?), a harkály az óvatlan bogarak (A harkály), a gólya a békák miatt jön (A béka). Az őszi téli időben azonban már gondos kis gazdaként Balázs ad enni a rászorulóknak (Téli kosztosok, Az én Antarktiszom), ezért a cinke, a veréb, a kisleány, sőt a kisleány egyhangúlag közli a költővel:

„Ne veszekedj te mivelünk,
nem te vagy a mi emberünk,
megígérte nekünk Balázs,
hogy mindig jut egy-két falás!”

A betévedő kisebb emlősök közül a nyúl mellett a sündisznó is megjelenik – a fűben hemperegve tüskéivel összegyűjti és

képletes postásként mindenkihez elszállítja a fákról lehullott leveleket (Őszi postás). S természetesen nem maradhatnak ki a vágyott háziállatok sem, hiszen a kisleány a házba is szeretne egy kedvencet, leginkább egy kutyát. Anyu azonban inkább a macskát, apu pedig a tengerimalacot preferálja, de a legjobb mégis egy papagáj lenne, hiszen az mindhárom másik állat hangját utánozni tudja (Milyen állat kell nekünk?).

A kertben honos, vagy ott megjelenő állatok mellett a kötetben egzotikus, Balázs számára bizonyára állatkertből, képeskönyvből, vagy televízióból ismerős élőlények is megjelennek. A rája arája párja gondatlansága miatt lesz haragos, míg a másik szójáték-vers hőse, a láma dáma piszkos lába miatt kénytelen otthon maradni a bálozás helyett (A láma). Kiderül az is, hogy a zebra, ha „jön a zebra”, akkor inkább ló (Zebra-e a zebra?), hogy milyen a pávafejű legyező (A páva) és hogy nem is olyan kényelmes a sivatag hajója (Teveháton), hiszen:

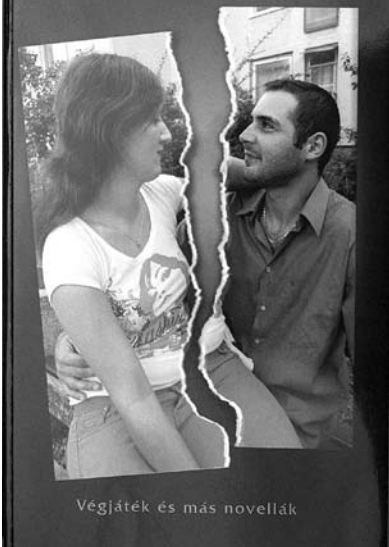
„A teve nagyon hullámos,
mivel a púpja dagályos,
a háta pedig apályos,
ülök a teve tetején,
s az állapotom aggályos.”

A zárt területet, a kisleány mikrouniverzumát, de természetesen a szomszédos ház világát is a család többi tagja, az édesanya és az édesapa állandó, biztosságot adó jelenléte, gondoskodó figyelme teszi a kisleány számára igazán otthonossá. S hozzájuk társul a vendégként érkező nagymama, aki nemcsak kinézetében, de szokásaiban is „egyre inkább bagolyodik” és sokat zsörtöl, Balázs azonban mégis nagyon szereti (Milyen is egy nagymama?).

Szólnunk kell még azokról az időjárási tényezőkről és természeti jelenségekről is, melyek a kert évszakról évszakra változó életét meghatározzák. Noha előfordul, hogy lehűl a levegő és a szakadó esőben „karmol a szél, mint egy / nagy macska” (Nyári ijedelem), ha kitisztul az éjszakai ég, angyalok ülnek a Göncöl csillagaira (Angyalok a szekéren), a kisleány ragyog az egész mindenség (Balázs kertje), a házat pedig megtöltik a kintől beszűrődő hangok és neszek (Gazdagok vagyunk mi). Nyár és tél határán hóharmat száll reggel a növényekre (Hóharmat), míg télen végül, teljessé téve az éves ciklust, mindent beborít a száz potenciális hóembert rejtő fehér takaró (Száz mázsa hó).

Markó Béla újabb gyermekkötetete nemcsak az esztendő előrehaladtával változó, bennünket körülölelő természet csodáit varázsolja szinte érzékien elevenné, de egy kisleány optikáján keresztül, bepillantást enged rejtett kisvilágának intim titkaiba, a születő és elmúló élet megtapasztalásának mechanizmusába, kiemelve az együttes felfedezés örömét, a család szeretetben összetartásának fontosságát is. Így válik a Balázs kertje a legifjabbak mellett szülei, nagyszülei számára is bizton értékes olvasmánnyá, maradandó gyermekkönyv-élménnyé.

(Bookart, Csíkszereda, 2009.)

Somogyi Zoltán

Az egyetlen kiút

(Lackner László Vonzalmak és taszítások című kötetéről)

„...az életet a félsz elorozza.”
(Álvaró de Campos: Opiárium)

Egy vidéki értelmiségi számára, akit esetleg még meg is vert az isten valami tehetséggel, (ez már kapásból háromszoros hendikep) egy olyan korszakban létezni, és megpróbálni valamiféle normális, a felvilágosodás eszményei szerinti polgári életet működtetni, amikor a szimulákrumok mögötti valóságot analizáló kijelentéseket árulásnak bélyegzik, s az egyéni kiteljesedés útján számtalan mesterséges akadályt gördítenek az ember elé, a mindannyiunk által látott számtalan példa alapján úgy tűnik, csak három alapvető élettechnika kínálkozik. A makacsabbak, érzékenyebbek sértődötten alkoholistává válnak, ami persze inkább haláltechnika, lassú, módszeres öngyilkosság, amit a minden, de főleg a lélek önmaga elleni megvetése motivál. A kevésbé meztelen idegrendszerűek némi ifjúkori gyötrődés után lemondanak a vágyaikról, vagy a messzi jövőbe merengve dédelgetik magukban őket, és egyre fogyatkozó reménnyel várakozva csendben megalkusznak, lehajtott fejjel beállnak a sorba, és igyekeznek a lehetőségekhez mérten tisztességesnek megmaradva „karriert” csinálni. A többségnek sikerül is, szép, kergesen vastag bőrt növesztve, takargatott elégedetlenségeiket és kudarcaikat cinikus és önirónikus félmondatokba sűrítve, amiket aztán csak bonyolult, sokszorosan túlbiztosított, önszabályozó redukciós szeleprendszereken át kiszisszentve engednek olykor-olykor, gyenge pillanataikban távozni. Egy kisebbségnek viszont ez csak ideig-óráig sikerül, aztán jön a meghasonlás, majd az undor, s hamarosan megint csak alkoholizmus lesz a kísérlet vége. És vannak a szerencsés kevesek, akik ugyan le-lemerülnek a mocsok fenekére, de mégis képesek égő tüdővel feltempózni a felszínre, és tapasztalataikat műalkotásokba transzformálva valahogy feldolgozni az életet. Úgy tűnik, az egyetlen valódi kiút a vidéki értelmiségi lét nyomasztó csapdájából, ha az értelmiségi megírja csapdahelyzetét, mert aki reflektál, az kiszabadulva van saját magából és nyomasztó szituációjából.

Lackner László gyűjteményes novellás kötete egy évtizedek alatt felépített kiskapu története, amin keresztül egy vidéki értelmiségi kimenekülhetett a levegőre. Az írás,

a keserű élettapasztalatok szöveggé absztrahálása, olyan alkotó tevékenység, amely tartós egyensúlyba képes húzni a személyiséget. Belső egyensúllyal pedig könnyebb pengeélen táncolni, és megmaradni a helyesnek gondolt úton, amely mindig a legkeskenyebb.

A kötet címe: Vonzalmak és taszítások, eléggé találó, mert az írások többségének fő télmája az emberi kapcsolatok alteráló jellege, a szerelembe esés és az egymás meggyűlölése, mint két végpólus közötti végtelen árnyaltságú skálán való érzelmi hullámvasutazás. Talán lehetne még esetleg „Vágyálmok és veszteségek” is az írások gyűjtőcíme, mert a novellák szereplőit alapvetően jellemzi, hogy tetteiket, a társadalmi valóság által diktált kényszerítő erejű szükségszerűségek mellett, leginkább a vágyaik határozzák meg, amelyeknek egyáltalán nem, vagy csak időszakosan tudnak ellenállni, és a vágyak utáni hajszá során, a számtalan kompromisszum és megalkuvás közepette mindig elvesztenek fontos dolgokat, elsősorban emberi kapcsolatokat. Lackner írásai teljesen öntudatlanul, vagy legalábbis reflektálatlanul, nem explicit módon, mind arról szólnak, hogy a vágyak beteljesítésére való törekvéseknek, de a vágyak esetleges elengedésének is egyaránt komoly, súlyos következményei vannak.

A történetek jellegzetesen magyar milióban játszódnak, egyértelműen felismerhető korszakban, de a történetek zöme mégis annyira archetipikus, annyira jellegzetes emberi alapélményekről szól, hogy behelyettesíthetők lennének akár nyugat-európai, vagy kaliforniai környezetbe is. Csak a kötet harmadik nagyobb egységének, amelyik a Történetek a vidám barakkból alcímet viseli, írásai kötődnek szorosabban a rendszerváltás előtti magyar valósághoz, hiszen a céljuk az, hogy annak groteskségeit, olykor egyenesen morbiditását (Alkalmi kiruccanás) mutassák meg. De még ezek a novellák is általában olyan történetelemekkel dolgoznak, amelyek az antik kortól kezdődően végig folyamatosan jelen voltak az irodalomban: a beosztott (tányérnyaló) és feljebbvaló (hetvenkedő) kapcsolatrendszere, amely arra épül, hogy nyalni kell annak a talpát, akinek ki vagyunk szolgáltatva (A balek; Nyakig a gőzben), és hogy nem a teljesítmény

számít, mert nincs tisztességes versenyhelyzet, csak kapcsolatok és érdekek alapján kijelölt győztesek vannak (A nyúl), a vesztesek pedig másodrendűek, kiszolgáltatottak, elszeparáltak, és menedékük csak az álmodozás lehet, amivel viszont az a baj, hogy abból meg könnyen rémálmodozás válik (Utálom az úri gyereket).

A kötet írásában csupa olyan szituáció, jelenet, alaphelyzet szerepel, ami bárki számára ismerős lehet, akár mert maga is átélte, vagy pedig azért, mert a környezetében számtalanszor látta már. Lackner kevés helyszínnel dolgozik, de azok a legalapvetőbbek: lakás, iskola, munkahely, vendéglátó-ipari egységek. Ezeken zajlik a szereplők hétköznapi, közhelyes, banális élete. Az átlagembereknek tartanak tükröt az írások, akik unalmas, kiégett, kiábrándító, csalódást keltő, gyötrelmes, menthetetlen házasságokban tengődnek, amiket csak a pénzügyi szükségszerűség, vagy a látszat, illetve a gyerek iránti aggodalom tart össze (Natúr szauna; Az utolsó vendég). A házaspárok csak marják egymást, rég lerágott csontokat csócsálnak megcsömörlötten, pitiáner játszmákat folytatnak egymás ellen, folyamatosan és szándékosan ingerlik egymást, az egymással való kapcsolatuk rokkantjai, és ahol rokkantak vannak, ott háború zajlik (Vakjáték). A hétköznapiak nyomasztó, szürreális voltával való szembesülést pedig olykor meglehetősen traumatikus, idegleges élményként ábrázolja Lackner. Egyes szövegekben a házastárs, mint zavaró, idegen elem jelenik meg az ember életében, a házasságba zárt élet témája pedig karkai módon kerül elmesélésre (Valaki járkal a lakásban).

A kötet leghosszabb elbeszélésében, a Végjáték című kisregényben, összefoglaló jelleggel térnek vissza a novellák legjellemzőbb momentumai. A középkorú, sikeresnek mondható vállaltvezető és élete négy nő szereplőjének története tragikomédia, de a tablószerűen felvonultatott karakterek egyikével sem lehet igazán együtt érezni. Feleség, szerető, titkárnő, új szerető. A történet ciklikusan ismétlődik, de Aladár mégsem képes firkanyit sem fejlődni, még a hódítási módszerei is pont ugyanolyanok évtizedek óta. Csak hogy az idő eljárt felette, a potencianövelő túladagolása miatt kórházba kerül, megszégyenül, és a végén mindent elveszít, az összes nőt, de még a vezető beosztását is.

A novellákban több tipikus férfifantázia is megjelenik: szexuális kaland egy stoppos lánnyal; összeismerkedés egy vadidegen nővel a szaunában, ami alkalmi együttlétbe torkollik; eső elől ázottan templomba menekülés, ahol gyors és heves szeretkezés zajlik a gyóntató fülkében, vagy a sekrestyében a lánnyal, aki után régóta áhítozunk. Az írások többségében is inkább a férfi szemzőgéből, és férfi narrátor elbeszélésében ismerhetjük meg a párkapcsolatok természetrajzát.

Ha meg kéne határozni a kötet címzettjeit, akkor azt mondanám, hogy azok a középkoruk vége felé járó férfiak, akik sikeresnek mondhatók, és sokat dolgoznak,

de a házasságuk már csak nyűg, s a szeretőjük is kezd idegesítővé válni, akik egyre többet nosztalgálnak, s próbálják visszaidézni, megragadni múltjuk fontos momentumait, akik leltározzák veszteségeiket, és pánikszerűen keresik az életük értelmét, hogy végre tisztába kerüljenek önmagukkal, mert az öregség kapujában hirtelen minden túl zavarossá vált. Csak hogy az ilyen férfiak nem olvasnak, mert nincs idejük rá, vagy ha mégis, akkor megmaradnak a klasszikusoknál. Mégsem mondható, hogy hiába röngenezi át a kötet annak a generációnak a tipikus életpályáját, amelynek tagjai az 1940-es években születtek, mert a kényelmetlen igazság az, hogy ismét aktuálisnak látszanak az olyan témák, mint például, hogy mi mindent meg nem hajlandóak tenni a fiatalok egy saját lakásért (Sápadt a Hold; Kegyes hazugság); és mostanra, mire a rendszerváltás-kori eufória utolsó ködfoszlánya is eloszlott a szemünk elől, megmutatkozik az is, hogy a hatalom működésének mechanizmusai örökké változatlanok, és ebben tökéletesen hasonlatosak a férfitermészethez. A csapodárság biológiai meghatározott tulajdonsága a hímeknek, vagyis (többnyire) nem jellemhiba, hanem egy mélyen bevéssett ösztön készítése.

Lackner László a Nyugat folyóirat prózaírói által teremtett, klasszikussá vált magyar epikai hagyomány ethoszához igazodva ír, annak eszményét látszik követni, ami vállalható és tiszteletre méltó szándék, s egyben jó iránytű, hisz letisztult, céltudatos, lényegre törő írásokat eredményez, amelyeket visszafogottan adagolva, néha egy-egy érzékletes, találó, eredeti hasonlat, vagy egy-egy lírai kép, esetenként pedig pontos fogalmazásban, éleslátóan valami összefoglaló szentencia színesít csak, a kevesebb néha több jegyében. Általában könnyen olvashatók a szövegek, jó svungjuk van, nincsenek bennük döccenők, hamar elolvassa őket az ember, kényelmes a terjedelmük, nem hosszúak, nem fárasztóak. Lackneren érződik a rutin, amitől a szövegei könnyednek tűnnek, mégis csiszoltak, fésültek, kidolgozottak. Azonban meg kell jegyezni, hogy novelláit nem érdemes alaposabban megkapirgálni, mert új minőségek nem rejlenek a mélyben, az olvasó csak azt kapja, amit lát, a művek befogadása nem kíván erőfeszítést, szellemi munkát. Néha az lehet az érzésünk, hogy rendben van, hogy ismerős témákat, hétköznapi, banális eseteket, alaphelyzeteket dokumentál és dolgoz fel, de mi újat mond ezekről? Bár a szövegek nem nyújtanak megrázóan erős esztétikai élményt, de reflexióra készítetnek, és múltunk, illetve rögzült viselkedési mechanizmusaink átgondolására, és már csak emiatt is érdemesek a figyelemre.

Ánélkül, hogy kukacoskodni akarnék, azt is meg kell jegyezni, hogy olykor azért vannak apró következetlenségek és képzavarok, meg figyelmetlenségből fakadó hibák a szövegekben. Például: „suttogta a szemébe” (49. o.) Vagy: az egyik

mondatban megnevez egy konkrét helyszínt, a Honvéd utcát, de a következő mondatban már az szerepel, hogy „azonosíthatatlan kisvárosi tájék” (7. o.) Ezeket igazán ki lehetett volna már javítani, hisz válogatott kötetről van szó.

Lackner László írásai közül azok a legélvezetesebbek, amelyek személyesség, és önéletrajzihletettségérződik. A gyermek és ifjúkori eseményeket felidéző novellák atmoszférája különösen erős, és hamar beszippantják világukba az olvasót, talán a közös élmény okán, hisz mindenki volt gyerek, de talán azért is, mert Lacknernek különösen jó érzéke, és együttérzési képessége van ahhoz, hogy a gyermeki kiszolgáltatottságot, de ugyanakkor izgatottságot és álomszerű korlátlanágot megidézze, megfogalmazza (Találkozás az apáccal). Nem véletlen az 1956-os kamaszregényének, A skorpió jegyébennek a sikere és elismertsége.

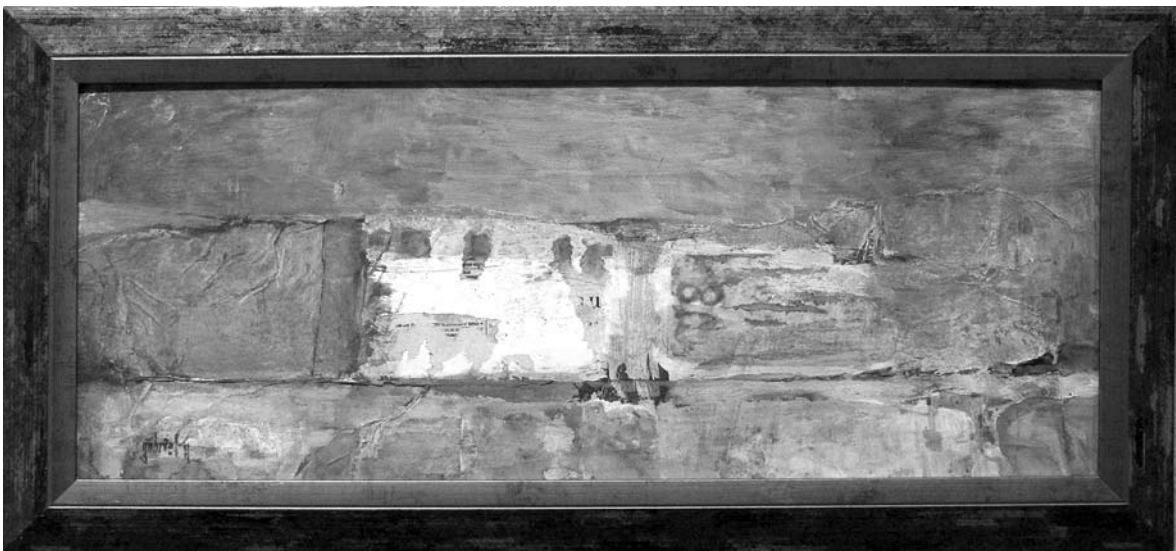
Ezzel nem azt akarom mondani, hogy Lackner csak, mint ifjúsági író alkothatna igazán maradandót és értékeset, mert ha a Vonzalmak és taszításokat úgy tekintjük, mint egy életmű összegzését, akkor egy módszeres, elkötelezett író portréja rajzolódik ki belőle, aki elismerésre méltó teljesítménnyel dolgozta fel annak a társadalomnak a jellegzetes alapélményeit, és rajzolt meg a benne lehetséges tipikus életsorsok közül néhányat, amelyben mi mindnyájan szocializálódtunk. Arról a társadalomról mesélnek parabolákat novellái, amelyben a nyomorult családi, munkahelyi és közösségi viszonyok közül kitörni nem kínálkozott túl sok remény;

amelyben a látszat, a valaminek mutatni magunkat fontossága alapvető volt a túléléshez; amelyben a nyugati életformát száználisan, ügyetlenül majmolva próbáltuk megédesíteni az átvitt értelemben, de szó szerint is szürke napokat, hónapokat, éveket, amelyek tébolyítóan egyformán múltak el.

Akár még vádolhatnánk is Lacknert azzal, hogy kiábrándítóan realista képet fest az emberi viszonyokról, különösen a házasságról, de a helyzet az, hogy az írások csak realisták, és a világ az, ami kiábrándító. Lackner elbeszélései mégsem keserűek, cinikusak, vagy gúnyosak. Nem ostorozza írásai szereplőit esendőségeik miatt, csak ábrázolja őket. Lehet ugyanis állást foglalni azzal is, ha csak egyszerűen leírjuk a tapasztalatokat. Együttérzően, visszafogottan, intellektuálistávolságtartással, értelmiségi attitűdből. Mert a múlt mindnyájunk személyes múltja is, lényünk elidegeníthetetlen, megtagadhatatlan konstituáló tényezője. Mert így az is kiderülhet, hogy a felszín alatt minden magát erősnek, határozottnak, győztesnek, törtetőnek mutató férfi, és persze sok nő is, zavarban van, félnék, vívódó, bizonytalan, és esendő figura. Gyermeki lény, akit vonzalmak és taszítások rángatnak ide-oda, olykor nagyon fájdalmasan, máskor meg csak érthetetlenül, szeszélyesen. Csak az írás, és az olvasás horgonyozhat le bennünk legalább annyira, hogy megtalálhassuk a horizontot, amihez viszonyulhatunk.

(Pannon Tükör Könyvek, 2010.)

Gábrriel József: Erőd

Bardi András: Dombok, 1988

Boncz Barnabás

Az akvarell újkori magyar mestere

BORDI ANDRÁS

(1905-1989) kamarakiállítás a Hevesi Sándor Színház Galériájában

A marosvásárhelyi festőművész a XX. század egyik legeredetibb, legmodernebb magyar vízfestő művésze. Alkotótevékenysége az európai művészettörténet mozgalmas időszakára esett. Az 1960-as években alakította ki jellegzetes akvarell stílusát, amelyet a formai leegyszerűsítés és a színek harmóniája jellemez. E periódus festményeinek többsége tájkép és portré, melyből a zalaegerszegi tárlat igyekezett egy jellegzetes válogatást bemutatni.

Erdély eddig felfedezetlen része – pedig alpesi látványosságot nyújtó, de annál humanizáltabb, színesebb, fényekben gazdagabb – a székely hegyvidéki táj, s e táj népének ősi, etikai-etnikai, jellembeli szépségeit örökíti meg alkotásain.

Számára legfontosabb a művészi igazság. Képei a modelljeivel való azonosulás felemelő megnyilatkozásai. Gyöngéd romantika és egyfajta finom, érzékeny

realizmus jellemzi alkotásait. Nem tartották fogva a különböző izmusok, nem utánozt senkit. Egyszerű, mégis hatásos festészeti megoldásokat keresett, színei líraiak, s éppen ezek adják művészetének eleganciáját. Mesterének a természetet tartotta, amely kimeríthetetlen változatosságban kínált számára témát, az emberről és környezetéről. Megértette a beszédes tájak kihívását, szinte a látvány festő-poétája. De ugyanezt elmondhatjuk akkor is, ha zsánerképet festett, vagy jellegzetes portréit alkotta. Könnyedén dolgozott – ez a könnyedség teszi lebegővé lapjait –, csodálatlanul megtalálta palettáján azokat a színárnyalatokat, amelyeket a látvány és a lelkében kialakult látomás sugallt. Ez a pillanat sugallta ihlet teszi különlegesen vonzóvá műveit. Képeinek bársonyos, lazúros faktúrája ma is megragadja a nézőt, felidézve az élmény közvetlenségét. A szépség eszményének követőjeként enyhülést, harmóniát akart

adni nézőjének, amit csak a szívében elkötelezett művész tud reprodukálni.

Bordi Andrásról írt monográfiájában Banner Zoltán így foglalta össze a művész gazdag életútját:

„És az is biztos, hogy csak kevesek számára adatik meg még életükben az a boldogító rekompenzáció,

hogy megművelt, fogékonyra tett, meghódított egy művésztől addig érintetlen tájegységet – a Marosmentét –, s cserébe egy kis világegyetemet kapott, amelyben szabadon gazdálkodhatott az emlékezet és a képzelet színeivel.”

Bordi András:
Orsi, 1977

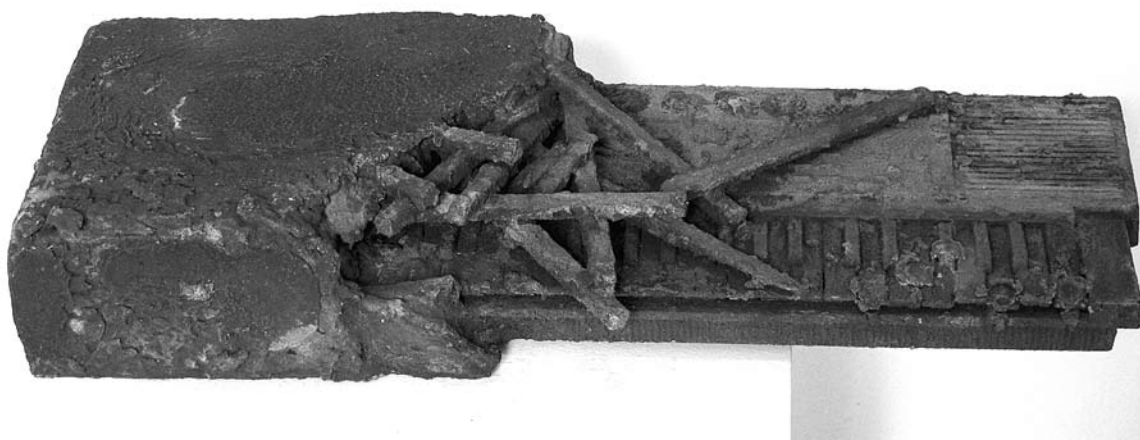

Péntek Imre

Tárlatról-tárlatra

Két generáció találkozási pontja

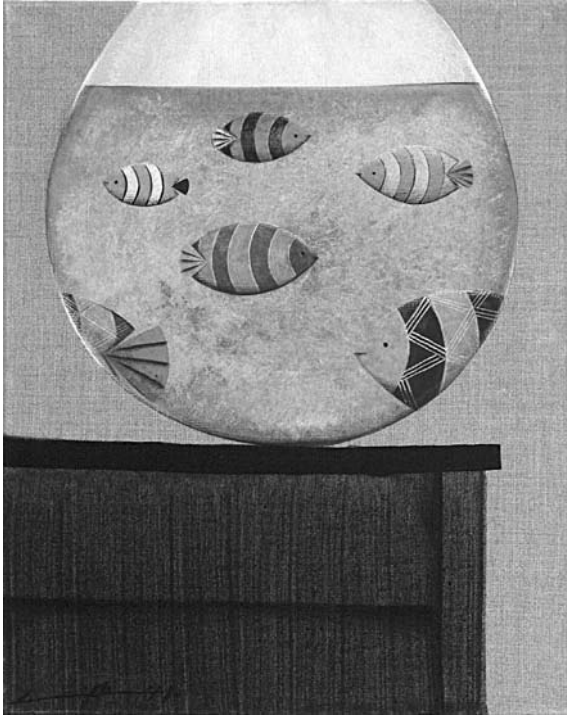
Ludvig Dániel és Horváth László kiállítása
a Göcseji Múzeumban

Horváth László:
Utolsó hang

Az idei, év eleji kiállítási programok egyike a Göcseji Múzeumban zajlott, jelezve, hogy a képzőművészeti generációk képviselőit nem okvetlenül a kor, hanem a stílus, a gondolkodásmód, a hasonló látásmód köti össze. Így került a kurátor, Kostyál László figyelmessége jóvoltából egymás mellé a Kanizsán alkotó, fiatal festő, Ludvig Dániel és az Zalaegerszegezen plasztikákat formázó Horváth László. Egyikük 30, a másikuk 60. A harminc év távolság ellenére nem nehéz közös pontokat találni a két alkotó között. Mindkettő a szurreálisba oltott non figuratív stílus elkötelezettje. A fiatal festőre hatott az archaikus (afrikai) művészet, bálványok, idolk, súlyos, tömbszerű üzenő-és jelzőkövek tűnnek fel képein, rajtuk elveszett kultúrák megfejthetetlen írással rótt feljegyzései, vagy elhagyott, titokzatos épület-részletek, a mitikus Hold fényében. A tömörítés és stilizálás, a végső formajegyekre való egyszerűsítés: ez kedvelt eljárása Ludvig Dánielnek. Szép példája ennek az egyszemű bikaszörnyet ábrázoló Afritaurus, vagy az Együttállás, mely a Bika – a bolygók és Hold misztikus, bűvös konfigurációját jeleníti meg, a földi és égi erők összefüggéseinek roppant hálóját. Hasonló munka a Yellow stone, mely

félelmetesen elterülő árnyékával fenyeget. A különös épületegységek, kihalt terek, végtelenbe futó oszlop-és ablaksorok sajátos, Ludvig Dánielre jellemző matt tónussal vannak megfestve, s ezeken vonul végig az a bizonyos, összekötőtő (élet)elem: a Piros vonal. (I.II.) Az élénk piros, (vér)szín használata hatásos eszköze a kiemelésnek, figyelemkeltésnek. Ami meglepetés: festőnk ezzel az archaikus forma-és eszköztárral képes modern szituációkat is vászonra „menekíteni”, látványos kompozíciókká építeni. Ilyen A kockaszem árnyéka, a Gondolkodó vagy a Két tömbfej. Ezek a portrészzerű formációk óhatatlanul a civilizációs vadon, a modern nagyváros képződményei, melyeknek megvan a maguk „Kusza történet”-e. S ebből nem marad ki a férfi-nő kapcsolat, mint a Csendes pár, melynek egymásba olvadó alakzata félreérthetetlenül erotikus utalású. Azt hiszem, a kollekció főműve a Társaság. Az archaikussá torzult fejek fűzére, kiegészülve a szemek világító pontjaival és a tenyerek ritmikusan hullámzó, „benyúló” formáival – az egymással érzelmi-gondolati kapcsolatban lépő emberek lelki-pszichikai köráramának „előhívása”. Ludvig számos, szellemes ötletet képes a vizualitás szintjére emelni, mint az Akvárium. Ahol a gömbakvárium, a víz és díszhal

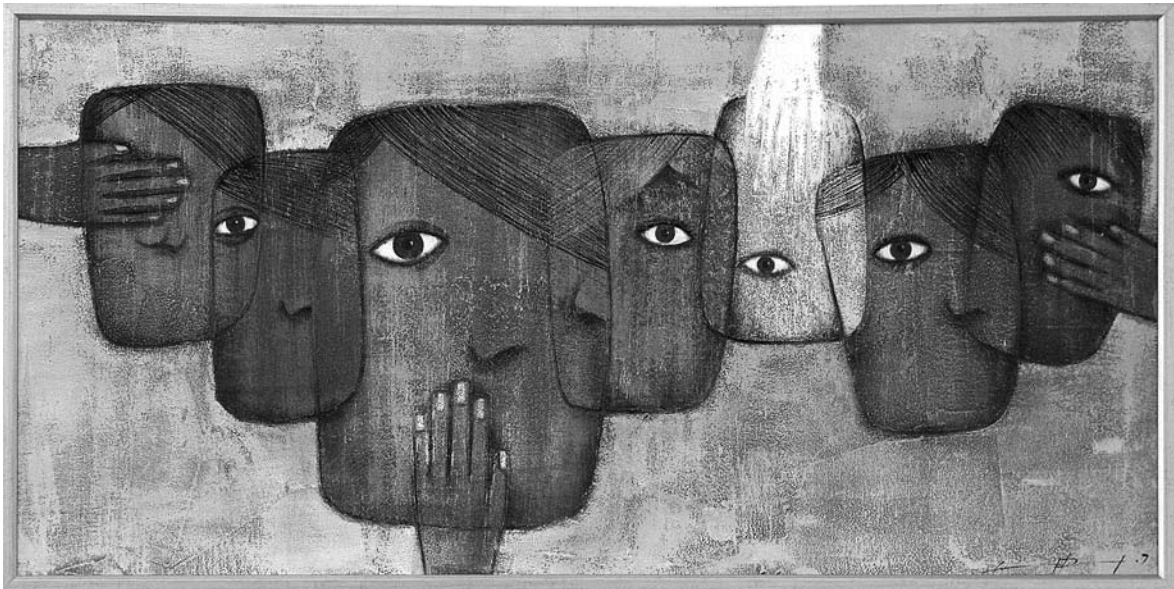

Ludvig Dániel:
Akvárium

határozottan hajtja végre, mintegy belemetszi – többnyire éles peremű – formációit az elasztikus térbe. Történeteket mond el, ám narrációjának csak végeredményét tárja elénk. Hasonlóan Ludvig Dánielhez: mementók, jelek sorjáznak kollekciónak, tárgyiból lelkivé kifejlő, alakuló, megvaladt formák. Alakzatainak egy része szorosan kötődik a geometrikus absztrakt vonulatához: azonban már Hegyi Lóránd figyelmeztetett arra, a magyar avantgarde nem olyan rideg, mint nyugat-európai változata, így Horváth László számos megoldást találerre a „szelídítésre”. (Roncsolás, égetés, festés) Ha teheti – az elfolyó „anyag” térbe merevülését változtatja plasztikus látvánnyá. A „visszaérzékiesítés” folyamatában a fehér háromszög és fekete téglatest elmozdulása, kinyílása szinte emberi gesztus, antropomorf megnyilatkozás. A torzók, leletek, töredékek világa ez: egy hajdan volt teljesség siratása, gyászolása. Az Üzenet két toronyszerű forma maradványa, A király és királynő a pusztulás méltóságát tárja elénk. Horváth Lászlónál is megjelenik a kéz; a sírból (gödörből) kikapaszkodó ujjak erőfeszítése arra utal, a múltat nem lehet végleg eltemetni. Ennek a plasztikai gondolkodásnak központi formája a kereszt. A szobrász körüljárja, variálja, különböző anyagokba foglalja a szakrális jelképet. A Megváltó (és megváltás) alázatát hirdető Térdeplő kereszt egyik legszebb, legmeggyőzőbb műtárgya a megvalósításnak. Horváth László a múlt (és jelen) katasztrófáinak emlékeit idézi,

egybefolyó, képlékeny játéka varázsolja el a tekintetet. A Hold a mitikus szimbolika szerint a női princípiumhoz tartozik, Ludvig sajátos, feminin szemléletű festészete egyúttal hódolat a másik nem előtt. A plasztikákat alkotó Horváth László kissé ellentéte ennek a hajlékony, ornamentális gondolkodásnak. A mértani formák líraivá, „történetivé”, spirituálissá oldása kétségtelenül megfigyelhető, ám ezt keményen,

Ludvig Dániel:
Társaság

hogy figyelmeztessen a törékeny élet értékeire. Láthatunk tőle remek, díjazott érmeket, eredeti ékszereket, egyedi rajzokat – egy sokoldalú, kiforrott művész műhelyébe nyerve bepillantást. A Csiky Tibor tanítvány Horváth László szakmai rangja, teljesítménye megkérdőjelezhetetlen. N. Mészáros Júlia írta róla 1995-ös győri kiállítása katalógusába: „Művészetének lényege az elemi forma és az anyag átlényegítése, melynek végeredményeként egy metaforikus üzenetre lelünk az emberi értelem, az

alkotó gondolkodás, a teremtő munka fensőbbségéről, az értékteremtés szükségességéről. Mély humánus, klasszikus művészi magatartás és feszültségeket nemes harmóniába oldó alkotásmód az jellemzi művészetét...” Azt hiszem, megállapításai ma is helytállóak. Az elmúlt 15 év további gazdagodásról, a horizont kitágulásáról, az alkotói módszerek és eszközhasználat elmélyüléséről szól, ahogy ezt a Göcseji Múzeumban rendezett kiállítás is tanúsítja.

Horváth László:
Memento

Cuba si – Kuba, igen...

Oroszy Csaba vizuális felfedezőútja a valóságban és a legendákban

Cuba – kiállítás a zalaegerszegi Városi Kiállítóteremben

Lehet-e ma vidéken élve képzőművészként karriert befutni? Nehezen... Persze, tudnánk azért nevet mondani. Keserü Ilona, Pinczehelyi Sándor Pécssett, Földi Péter Somoskőújfalun, Ujházi Péter Székesfehérváron, vagy Somogyi Győző Salföldön vált országosan, sőt, nemzetközileg számon tartott mesterré. Szentendrét nem érdemes külön említeni, hisz a helyi tradíciók már a két világháború között túlnőttek a város keretein. De a rangos társaságból is kiemelkedik Aknay János. A névsor kissé szubjektív, mégis jó arra gondolni, hogy van „kitörési pont”, van lehetőség. S azért mindig történnek biztató fejlemények. A negyvenes-ötvenes generáció néhány kiemelkedő képviselője nem adja fel, rendíthetetlenül dolgozik, bízva nem csak a szakmai figyelem felkeltésében, hanem a sokszor rejtőző műgyűjtők érdeklődésében is. Ezek közé sorolom a szombathelyi Oroszy Csabát,

aki képes volt az elmúlt 15 évet a felkészülésre, az erőgyűjtésre fordítani. A tanulmányok fontos állomása volt a pécsi egyetem mesterkurzusa, ahol Keserü Ilona tanítványaként szerzett diplomát. S mintha mostanában érnének be ennek a folyamatnak az eredményei. 2010-ben nagysikerű, átfogó jellegű tárlatot rendezett a Szombathelyi Képtárban. Csak melleleg: 11 éve nem volt önálló kiállítása (más kérdés, hogy számos régiós fórumon találkozhattunk feltűnést keltő műveivel) –, s ennek a visszahúzódásnak is van értelme: rendszerint nagyobb ciklusokban gondolkodik. Így álltak össze a román és párizsi képek, s most egy újabb (vizuális) kaland lecsapódása: a 2009-es kubai utazásának élményeiből létrejött gazdag műtárgygyűttes. Nem véletlenül került – szinte első alkalommal – bemutatásra ez a zavarba ejtően sokszínű, sokrétegű kollekció a zalaegerszegi

Városi Kiállítóteremben, sokan tudják róla, hogy a megyeszékhelyen született, s ma is sok szállal kötődik a városhoz.

Cuba... A távoli, ismeretlen és mégis ismerős ország. A szivar, a rum és zene – mint hosszú idő óta élő sztereotípiák. S az újabbról sem feledkezzünk meg: Castro, Che Guevera, rakétaválság, kubai szocializmus. Ez utóbbi is jelen van Oroszy Csaba képanyagában, igaz, sajátos, felbomló állapotban. Egy kicsit emlékeztetve a mi rendszerváltás előtti időszakunkra.

Meglepetés a tömény látványelemek sokasága. Az élménynek nem csak intenzitása, extenzitása is van. Zavarba ejtő sokféleség. Fotó, „megdolgozott” fotó, rajz, festmény, installáció, assenblage (tárgykollázs), szobor – mind azt szolgálják, hogy a benyomások, hangulatok, vélemények, politikai állásfoglalások vizuális formát nyerjenek. Mintha a festő bizonyítani kívánta volna tehetségének allround jellegét, és ez sikerült neki. A primér élményt a fotók adják vissza. Utcaképek, öreg amerikai kocsik, díszes hintó, roncstelep, mozdonytemető, grafitti – idős, barázdált arcú asszony, rumbatököt rázó, fogatlan zenész, s nem maradhat el a szivarozó férfi és nő. Portrék, a végtelenségig. A kubai jellem, alkat, karakter. Kíméletlenül, leleplezően.

A tárgyak sem maradnak ki. (Egyik riportban olvastam Oroszyval kapcsolatban: amihez hozzá nyúl, műtárggyá változik.) A Cuba-oltár valójában egy „klasszikus” installáció. Helyi rekvizitumokkal, piros és sárga festett

fa konstrukció, szalagok, díszek, gunyoros tisztelgés a bálványok előtt. Aztán váratlanul egy „művészkönyv”: Ciego de Avilla kódexe. Képes magazinokból tömörítve. A kubai hímezés/szöttes az apró részletek, miniatűrök leképezése. Találunk ezek közt motívum-gyűjtést, matador-igazolványképet, kollázst, képregény-figurákat. S egy ironikus, csocsóra festett Castro képet, No pasaran címmel. Megjelenik a Cukornádárus paradigmája. A Cuba Coca. Mindaz, ami ezt a szocio-kapitalizmust jellemzi.

Láthatunk öt kockát egy elképzelt Cuba rajzfilmből. A Cuba-szatyor (tárgykollázs) szintén ennek a kaotikus köznapiságnak emlék-lenyomata. És végre a festő is szóhoz jut: egy lenyűgöző portré-sort láthatunk, a kubai emberekről. (Egyik-másik alakba szombathelyi pályatársai fizimiskáját csempészi.) A fő nézet művei – festmények – már komolyabbak: az identitás kérdését feszegetik. A szivarozó férfiportré, erőteljes, expresszív stílusban megfestve, vagy gunyoros cigarettázó szfinx, szinte karikatúraszerű megjelenítése, a sztereotípiák kimúlásáról szól. Az Önök kicsodák? című festmény – melyen Che, a Zenész és Az Oroszy látható – sajátos szembesítés, szembesülés – a nézővel. Mi vállaljuk magunkat, a politikus, a zenész és a festő, de te, a néző – igen?

Már-már követhetetlen az a vizuális „körhinta”, amibe nézőit beülteti a művész. Az európai kultúra asszociációs köre keveredik a kubai történelem valódi és képregény

Részlet
Oroszy Csaba
kiállításából

mítoszával. (Cubai patokrátor, Hatuey a máglyán) (Hatuey az 1500-as években folyó kubai függetlenségi harc első kivégzett hőse.) Szobra – kék mintás pop art stílusban – szintén ironikus kontextusban jelenik meg.

A festő-hírmondó nem tud betelni ezzel a világgal. Portrék sora – ismerős és ismeretlen nevekkal. (Carlos Perezről tudni illene, hogy a veszprémi kézilabdacsapat kettős állampolgárságú játékos.) Karakterek jelennek meg, mint a kabinos, az öreg hölgy, a hentes, a pecaboltos, a mosogató. Ebben a térbeli és időutazásban feltűnik José Martí, Che Guevera (katonaládája), s jellegzetes állatok, disznó és a leguán.

Oroszy Csaba – aki számomra a született festő, egy vonzó, egyedi eklektika megteremtője – ez úttal kiélte szertelen játékoságát, a hódolat és az ironia nyelvén fogalmazva meg: mit jelentett számára a kubai út, a kubai emberekkel, (tömeg)kultúrával való találkozás. A hanyatló szocializmus, a haldokló diktatúra díszletei közt.

Részlet
Oroszy Csaba
kiállításából

Az intim szféra hősei és áldozatai

Tóth József:
Majd ha piros
hó esik

Tóth József grafikái és festményei a Hevesi Sándor Színház galériájában

Március folyamán a Heves Sándor Színház galériájában egy olyan művész állított ki, aki többszörösen is kötődik a színházhoz. Tóth József díszletfestőként kezdte a pályát az egerszegi színházban, majd a kaposvári színházban folytatta, az utóbbi években a Víg Színháznak dolgozik. Meg kell mondani, foglalkozása nem befolyásolta művészi törekvéseit. Kezdetől fogva a groteszk, formatagadó (art brut) irányába tájékozódott, aminek olyan jeles képviselői vannak a kortárs művészetben, mint Gaál József, Ujházi Péter vagy Birkás Ákos. Elbillenő, síkban kiterített kompozíciói a töredékes, köznapiság lét helyzetét, profán jeleneteit ábrázolják. Roppant érdeklik a nemi szerepek, a férfi-nő kapcsolat, a szexusnak kiszolgáltatott, torzult testek világa. Naivság és rafinéria keveredik szemléletében, a gyerekes, elrajzolt formák valójában a tudatalatti elfojtott tartalmak közvetítői. Szájkas, látszólag spontán, leegyszerűsített vonalakkal rótt ceruzarajzokat, olykor festett, lavírozott háttérrel, s figurákkal telezsúfolt festményeket láttunk tőle e mostani tárlaton. Szereti kiforgatni a közhelyeket, gyakran valamilyen fura szólás indítja el fantáziáját. Ennek jellegzetes példája a Majdhapiroshóesik című grafika, melyen fura, szürrealis alakok (hőember, sakk irály) evickélnek szánkójukon. Miközben a közhely valósággá válik: piros pöttyök esnek az égből... Hasonló a Fejki a fekete kecskét vagy a Hasraestemelődte. Talán az utóbbi szellemesebb, s szorosan kapcsolódik a nemi szerepek vizsgálatához, mely számos képének témája. A férfi az, aki „hasra esik” a kitarulkozó nő (a nősténység) előtt, elfogadva kiszolgáltatottságát.

Gyerekesen megrajzolt aktok, falfirka alakok kínálkoznak egymásnak fel, hol elfogadásra, hol elutasításra találva. Nevetséges és szármalmas „küzdelen” ez, valahonnan az intim szféra mélyéről. Ennek egy közismert sztereotípiája Az agresszív férfi. Tóth József nem finomít, brutálisan, sokkoló eszközökkel állítja elénk a torzult személyiséget, amint szöges bakancsokkal és bokszkesztyűvel esik neki a „gyenge nőnek”. Van azért ellenpélda is: a Táncolók mezítelen férfi-nő figurái erotikus hullámvázban fogadják el egymást, alkotnak kecses csoportozatot. A színes, színezett lapok közül érdekes a Kék madár. A „boldogság madara” is áldozatul esik a Tóth Józsefi blaszfémiaának: egy borzas tollú, rövid szárnyú, verébre emlékeztető madárszörny jelenik meg előttünk, amely aligha fog felszárnalni a végtelenbe. A száz év magány a regény szereplőinek „arcképcsarnoka” tóth-i fogalmazásban, de megjelenik az infantilis Tömeg is, a maga tehetetlenségével. Hát akkor ki segít? Az angyal segít című kép sem valami szívderítő. Ez angyal inkább sötét, ijesztő gnóm, mint az ég küldötte. A legnagyobb szabású kép a 12 kőműves. Gyilkos indulatú törpe férfiak? nők? (genderek?) állják körül a fekvő óriás nőt – az áldozatot –, aki mazochisztikus mozdulatlanágban várja sorsa beteljesülését.

Tóth József grafikába oltott, festménybe kódolt, már-már didaktikus bölcsességei, „közlései” az emberi pszichikum mélyrétegeiből hoznak kellemetlen, taszító üzeneteket. Mégis érdemes (odanézni) megszívlelni őket, mert csak így ismerhetjük fel, háríthatjuk el a démonikus csábításokat.

Gábrriel József: Két szem szilva

„Utazások” az amerikai Naconxypanban

Gábrriel József képei az Izsák ÁMK Dús Galériájában

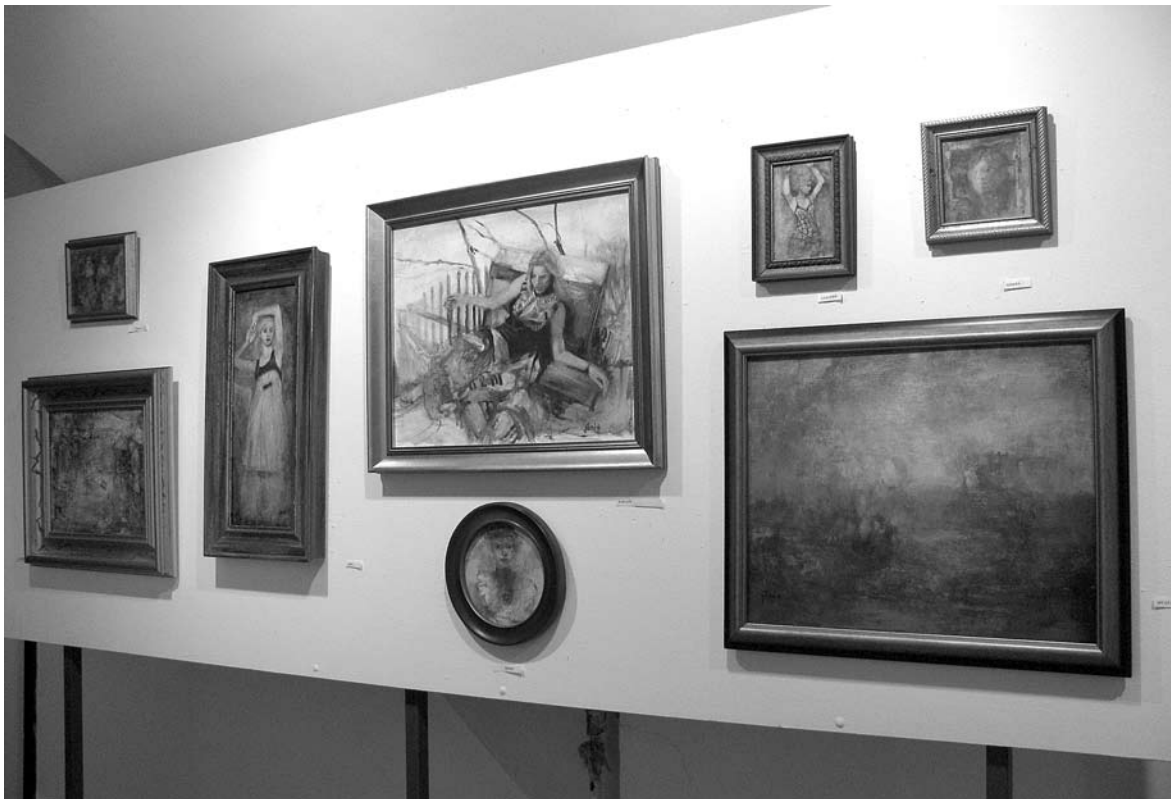
Úgy látszik, ebben a tavaszi szezonban csupa „hazajáró lélek” állított ki Zalaegerszegen. Közéjük tartozik Gábrriel József is, akik több mint tíz éve választotta – házasságkötése révén – új hazájául az Egyesült Államokat. Eddig Dallasban éltek, nemrég Louisiana államba költöztek. (Talán ennek a lecsapódása a Költözés című festmény, a kiürülő műteremről, letakart ablakokról, a cipekedő művész ajtón kilépő alakjával.) Időnként hazalátogatásai már-már megszokottan önálló tárlattal is együtt járnak, ez alkalommal az Izsák Imre Dús Galériájában láthattuk új képeit. Fehér képek – ezt a címet viseli a mostani kollekción, s valóban, a fehér sávok, rétegek, előtüremkedések, foltok sokkal meghatározóbbak, mint korábban. A festő megmaradt

európainak – ezt többször is hangsúlyozta – az amerikai környezetben. Jellemző, hogy felfedezte magának a 19. századi, romantikus hangulatokkal telített, pionírtelepes időszakot, a régies, már csak az emlékezetben és a történelemben létező helyzeteket, figurákat. S a maga sejtelmes, álomszerű technikájával ismét életre keltette őket. Érdekes volt megfigyelni: a klasszicizáló vonások mellett, időnként kollázsokkal vagy fakturális megoldásokkal is találkozunk. A régi Amerikát első sorban a tájképeken „éri tetten”, az Erőd rétegesen felépített képe például szép példa erre. Az udvarház belül, hasonló, a múltból itt maradt emlékek lenyomata. Az elmosódó kontúrokkal festett Hegyek, vagy a Sivntag szintén a természeti formák spirituális légkörét árasztja.

A Zöldeerdő – már nem európai jelenség, hanem a vadon, vagy a Téli fények a végtelen hómezők távolában felcsillanó város pislákoló fényeinek reflexe. Hasonló témájú Az éjszaka képei. Gábrriel mindig fogékony volt a finom részletekre, a tárgyak „lelkének” festői megjelenítésére. Két csendélete – a Két szem szilva és az Anziks – a harmónia miniatűr foglalata. Egyébként is kedveli a már-már miniatűr méretet, a könnyed, lazúros ecsetjárással megfestett portrékat, zsánereket. Újra láthatóak titokzatos női alakjai (Olvasó nő, Négykézláb, Kékszemű, Derengés, Tincsek) Szereti a kettős portét, az egymásba mosódó-olvasó körvonalak játékát. (Testvérek, Cifra). A kecses, vagy kihívó pózok, mozdulatok, tartás – ma is szerves része Gábrriel feminin festői látomásainak. A Halas kalap – egy kis szürreális mutatóvány (a mester ilyet is tud), a Rétegek az idő rétegei, más-más (élet)síkokban feltűnő figurákkal. Méretiben is feltűnő a XXX. – melyen szintén régies viseletű nők csoportja hódol valami titkos szertartásnak. Ruházatuk kantárja ismétli a három X-et, mintegy fenyegető jelként.

Gábrriel a fel-felvillanó fehér tónusokkal mozgalmassabbá tette képeit, de alapjában véve nem változott. További utazásra hív a maga, titkokkal, álmokkal, rejtelmekkel zsúfolt, gyöngyházszerű derengéssel telített Naconxypánjában, s mi nézők, szíves eleget teszünk az invítálásnak.

Részlet
Gábrriel József
kiállításából

Martos Gábor

A természet és a lélek jelbeszéde

Gergác Berta és Kovács-Gombos Dávid kiállítása
a zalaegerszegi Városi Kiállítóteremben

Művészettörténeti-esztétikai elemzések gyakran hivatkozott megállapítása, hogy miként minden egyes portré nem, vagy legalábbis nem csak azt mutatja meg nekünk, akit éppen megjelenít, hanem sokkal inkább azt, de legalább azt is, aki az adott portrét készítette. Ugyanígy a képzőművészeti alkotásokon megjelenő tájak, tájbrázolások sem csak azt mutatják meg a nézőnek, amit alkotójuk a valóság éppen elé kerülő szeletében látott, de azt is, aki éppen az adott valóságrészt szemlélte, megörökítette. Nem véletlenül mondják gyakran tudós műértők egy-egy, tájképeket készítő festő munkáit elemezve, hogy a vásznon megjelenő, látható „külső” tájak a legtöbb esetben (és persze minimálisan azt feltételezve, hogy tényleg valódi világokat teremteni képes művészlől, és nem csak a valóságot jól-rosszul visszaadni próbáló amatőrrel van szó) ugyanúgy alkotójuk, „belső”, lelki tájairól is képet tudnak adni; adnak is.

Itt, ezen a tárlaton részben tájképeket láthatunk, részben meg olyan képeket, amelyek, ha mondjuk a parexcellence, természetelvű tájképekhez viszonyítjuk őket, akkor semmiképpen sem tájképek. Valójában nem is portrék,

nem csendéletek, nem aktok, nem életképek, zsánerek, nem egyéb konkrét tartalmi jeggyel illehető képek, hanem olyanok, amelyeken első ránézésre aligha tudjuk megmondani, hogy mi van rajtuk. Ezeket nonfiguratívoknak, nem-ábrázolóknak, elvontaknak, absztraktaknak szoktuk nevezni (szokta nevezni a szakirodalom).

Tekintsünk történetesen Gergác Berta a Jelbeszéd-sorozatára.

Meri-e bárki határozottan kijelenteni, hogy ezek a képek nem tájképek? Hogy nem mondjuk letört faágakat, elszáradt növénymaradványokat látunk-e rajtuk egy olvadó, lucskos-havas erdőszélen? Nem tavalyról itt maradt torzsakötegek, nem száraz fűcsomók, nem egy kidőlt fa csonkjából felnövekvő sarjűhajtások barnulnak-e rajtuk? Szóval, hogy ezek is tájképek-e, csak talán éppen nem egy, valamilyen konkrét, külső, látható, valóságos tájnak a részben belsőként is való megjelenései, hanem pont fordítva: a belső, lelki tájnak egyfajta kivetítései, kivetülései, a külső valósághoz hasonlóvá, hasonlítóvá tételei? Hiszen ha, mint láttuk, egy tájkép a festőjéről is

megismertetését és megszerettetését. Ahogy kiderül, a fiú, lám, ugyanúgy tud festeni, mint ahogyan az édesanyja tudott, ugyanúgy látja, érti és érzi a tájat, a tájakat, konkrétakat és elvontakat, külsőket és belsőket egyaránt, mint ő annak idején. Úgyhogy Gergác Bertán, ha ma itt lenne, itt lehetne, büszkén tekintene a fiára. Mint ahogyan nyilván büszke is rá ott, ahol most éppen van. És hát hol máshol lenne ma, most, amikor a fiával első közös kiállítása nyílik, mint itt, velünk.

Engedtessek meg, hogy a jelenlévők nevében is, ezúton gratuláljak mindkettőjüknek ehhez a kiállításhoz, köszönjük nekik a képeket, a képek adta tájakat, egy kicsit mindannyiunk külső-belső tájait. Bolyongjunk rajtuk, merüljünk el bennük, ismerkedjünk velük, ködeikkel és egeikkel, faágaikkal és fűszálaikkal. És ismerkedjünk mindazokkal, akikkel találkozhatunk ezeken a tájakon, vagy ezek között a tájak között bolyongva: magunkkal, barátainkkal, és persze az alkotókkal, Gergác Bertával és Kovács-Gombos Dáviddal.

(Elhangzott a kiállítás megnyitóján, 2011. március 4-én.)

Gergác Bertán:
Dinamikus táj

beszél, akkor vajon egy festő ugyan miért ne próbálhatna meg magáról bármit elmondani egy tájképpel? Egy olyannal, amilyennek ő látja, mi több, láttatja, azaz ő maga teremti meg azt a tájat? A saját belső, lelki, de kintiként megjelenített táját, tájait? Úgyhogy talán maradjunk abban: ezek itt szinte mind tájképek; néha inkább, főleg Kovács-Gombos Dávidnál, külsők, néha inkább, főleg Gergác Bertánál, belsők. És persze a külsők belsők is, a belsők meg külsők is. Nézőpont kérdése az egész...

Zárásképpen hadd legyek egy kicsit személyes. 1995 áprilisában egyszer én már álltam ugyanígy ugyanitt: két évvel a halála után akkor tisztelgett szülővárosa egy nagy életmű-kiállítással Gergác Bertán előtt. Azon a megnyitón én akkor, a brutálisan rövidre szabott életpályáról beszélve többek között ezeket mondtam: „mire elég harminchét év? Rengeteg mindenre. Önfeladt játékra, a világgal való ismerkedésre, tudás megszerzésére, boldogságra, öröme. Az élet továbbadására; két fiú felnevelésére. Tanításra: a szépséggel való alkotó kapcsolat megismertetésére és megszerettetésére”. Eltelt azóta tizenhat év, és a két fiúból az egyik ma együtt állít itt ki az édesanyjával, aki még ebben a számára szűkre szabott időben is neki sikerrel adta tovább a szépséggel való alkotó kapcsolat

Kovács-Gombos Dávid: Lehetőség

Böszörményi
István:
Lány kötél
nélkül

Tisztelt Hölgyeim és Uraim, kedves Barátaim!

Mikor az elmúlt héten arra gondoltam, hogy mit fogok látni és miről fogok itt, ebben a sötétben magamra hagyva beszélni, okos és differenciált gondolatok helyett mindegyre csak egy szó tolt az előtérbe: „RAGYOGÁS”.

Nilván azért, mert letagadhatatlanul van az egészben valami horrorfilm-szerű, de elsősorban talán mégis azért, mert Böszörményi István festői kutatásának centrumában első perctől fogva nyilvánvalóan a fény, még inkább a fény transzcendenciája: a színek ragyogása áll.

Böszörményi István festői munkássága számomra – szobrászatához hasonlóan – az etikus művészi magatartás példája. Az eredendő bűn törvényszerűen következő jóvátételét, az igazság pillanatát egyfajta, sajátos fényjelenséggé azonosítja, azzal tehát, amit talán valóban csak a halála pillanatában láthat meg színről színre az ember, s ennek a felismerésnek – természetes, ám korántsem magától értetődő - következményeképpen figyelme a festészet felé fordult.

Egészen bizonyos, hogy Böszörményi István számára, képzőművészeti kutatásainak egy bizonyos pontján

nagyon is kapóra jött Keserü Ilona mester nagyléptékű vállalkozása, a Zsolnay-gyár tágas üzemsarnokaiban 2007-óta ötödször megrendezett, nagysikerű „Színerő” mesterkurzus, amelyen a kezdetektől fogva minden alkalommal részt vett, sőt, talán ő az egyetlen, aki ebben a három hétben minden nap, reggeltől estig ott van és dolgozik, vagyis ő az egyik lelke az egésznek. Már-már monomániás következetességgel sok-sok kisebb-nagyobb edényben kevergeti, módosítja a színeket és helyezi fel azokat először csak levágott vászoncsíkokból készült színmintáira, majd magukra a – szabadkézi rajzok és számítógépes programok segítségével gondosan megtervezett és előrajzolt - monumentális méretű vásznakra, és mindemellett – ecsetmosás közben - a vízcsap körül található, régen funkciójukat veszített dolgokra: csövekre, lepusztult ablakkeretekre, vagyis bármire, amit a használaton kívüli gyáracsarnokok piszkosszürke terében érdemesnek lát kiemelni a tetszhalál állapotából.

Természetesen mindez nem jelenti, hogy Böszörményi István elfordult volna a szobrászattól, ezt legalábbis minden pécsi tudja, aki egy kicsit is nyitva tartja a szemét. Végigsétálva az Aradi vértanúk útján (akár fenn, akár lenn, akár nappal, akár éjszaka) Böszörményi István ott elhelyezett két köztéri munkáját - a viaszosan sugárzó geometrikus alakzat különös átváltozásait, vagy Aulich Lajos ijesztően valóságos szellemalakját - látva senki sem gondolhatja azt, hogy egy zsákcúcba jutott szobrász próbálkozik itten festegetni.

A romantika óta a festészet nagy és dicsőséges utat járt be, amely – úgy tetszik – az elektronikus képalkotás

korával lezárult. Mindeközben azonban, vagy éppen ezért sokunk elemi érzése, hogy talán soha nem is létezett ennél alkalmasabb hely és idő a további kimunkálására és ez még akkor is így van, ha mindegyre kiderül, hogy a saját, akár végletekig személyes munkánk sem több mint a lehullott forgácsok összesöprése. Természetesen - Pepin bácsit idézve - az esszenciális felfedezés reményében.

Böszörményi István „Színerő”-n készült festményeinek sorozatával kapcsolatban megállapítható, hogy – bár a témán nem változtatott, mégis, évről évre előbbre lépett: az akrilfestékekkel festett képek színeképlete fokozatosan egyre összetettebbé és szélsőségesebbé, az előadásmód pedig összefogottabbá vált és ez – úgy vélem - törvényszerűen vezetett a pasztellfestményekhez, melyeket rövidesen, amikor a lelkes segédek felkapcsolják a világítást, látni fogunk. Törvényszerűen tehát, ugyanis a pasztell-technikában a pigmenteket csak egészen minimális kötőanyag tartja a helyén annak

érdekében, hogy a tiszta színanyag felületi színhatása által elérhető térélmény a lehető legnagyobb lehessen.

A kiállítást megnyitom. FÉNYT!

Köszönöm „Pepin bácsinak”, vagyis Ádám Zoltán kollégánknak akaratlan segítségét!

2011 január
Losonczy István

(Megnyitó szöveg Böszörményi István kiállításához
(PBMT Tűztorony Galéria Pécs, 2011 január 18.)

Böszörményi
István:
Hétfő

Turbuly Lilla

Félúti Ház

Minden jót, Elling!

Bemutató a Hevesi Sándor Színházban
Zalaegerszeg, 2010. november

„Két nagyon különböző személyiség vívja ezeket az apró
csatákat, más módon, más kimenetellel” - Schnell Ádám és
Besenczi Árpád

A Félúti Ház Pózván található, nevéhez illően tényleg körülbelül félúton a falu és a kórház között. Olyan betegek költözhetnek be oda, akik már nem szorulnak kórházi pszichiátriai kezelésre, de még nincsenek olyan jól, hogy saját otthonukban, önállóan élhessenek. Itt ahhoz kapnak segítséget, hogy később maguk is el tudjanak igazodni a mindennapokban. És hogy mi köze van mindennek a Minden jót, Elling! című színműhöz? Nagyon is sok, ugyanis a norvég szerző, Axel Hellstenius tragikomédiája is azok közé a darabok közé tartozik, amelyek azt vizsgálják, hogyan hat a személyiségre, ha egy szűk, zárt közösségben kényszerülünk élni. A különbség például a nagyon sokat játszott Kakukkfészekhez képest az, hogy ez a darab akkor kezdődik, amikor a két főszereplő elhagyja ezt a közösséget, ott állnak félúton az elmeógyógyintézet és a „normális” élet között, és egy gondozó időszakonkénti segítségével önálló életet akarnak kezdeni.

A jól eltalált, hatásos nyitóképpel éppen abban a pillanatban állítja elénk a két főszereplőt, amikor a szó konkrét értelmében kilépnek az elmeógyógyintézet kapuján. Egyikük, Kjell Barne (Besenczi Árpád) szinte egész életét bent töltötte, másikuk, Elling (Schnell Ádám) csak az

utóbbi néhány évet, annak előtte viszont felnőttként is édesanyja kicsi fiaként, tényleges önállóság nélkül létezett. Állnak előttünk, bizonytalansággal, félelemmel és feszültséggel a szemükben-arcukon, egy-egy bőrrönddel a kezükben, és az éles, bántó fényben hosszú percekig csak nézik ezt az ismeretlen és fenyegető külvilágot – vagyis minket, nézőket. Aztán belépnek a saját, kétszemélyes „félúti házukba”, és pontosan úgy rendezik be, ahogy azt az intézetben megszokták.

Az erre az előadásra visszakapott stúdiószínpad, amely egyébként most már a Griff Bábszínház otthona, megfelelő teret biztosít a kamarajátéknak. A díszlet alkotó IKEA-stílusú bútorokat maguk a főszereplők mozgatják – oldódásukkal párhuzamosan lazítva a berendezés kórházi merevségén. Egy-egy tárgy, kép, mint például Elling édesanyjának fényképe, és annak vándorlása az előadás során, de a valóban jellemfestő jelmezek is fontos részesei a játéknak. (A díszlet és a jelmez egyaránt Pílinyi Márta munkája.)

A darab apró mozzanatokon keresztül mutatja be, hogy milyen, a legtöbbünk számára magától értetődő tennivalókkal, amilyen mindennapi hétfőpróbakkal kell

megbirkóznuk a főszereplőknek. Egy telefonhívás lebonyolítása, a bevásárlás vagy éppen a vendégfogadás mind-mind rémisztő, megoldhatatlan feladatnak tűnik a szemükben. Két nagyon különböző személyiség vívja ezeket az apró csatákat, más módon, más kimenettel. Elling a hétköznapi helyzetekben holmi kevés hasznát veszi intellektuális előnyének. Kjell Barne indul messzebről, neki jóval kevesebb tapasztalata van a kinti életről, így kezdetben jobban rászorul társa segítségére, de hiába indul hendikeppel a szabad életbe, gyorsabban oldódik, és ő az, aki némi botladozás után képes lesz kapcsolatot is kiépíteni a házban lakó Gunn-nal. Karaktere kicsit hasonlít John Steinbeck Egerek és emberek című regényének Lennie-jére, és egy darabig bizonytalanságban tartja a nézőt, hogy várható-e a regénybelihez hasonlóan tragikus fordulat itt is, vagy ennél szerencsésebb és könnyedebb feloldással szolgál a darab és az előadás. Ez a kis műfaji és súlybeli bizonytalanság aztán egy idő után eldől, és a mérleg a súlytalanabb irányba billen. Mindez persze elsősorban nem a színészi alakításra, hanem a darabra és a rendezésre vonatkozó kérdés. Hellstenius színműve azok közé a hálás szerepeket kínáló darabok közé tartozik, amelyek egy súlyos társadalmi - emberi problémát vetnek fel, de meglepészenek annak a felszín közelében maradók, mélyebb rétegeket csak futólagosan érintő, és mindenképpen biztató végkimenetelt nyújtó feldolgozásával. Javukra írható azonban, hogy magával a kérdésfelvetéssel is megszólíthatják a nézőket, és a pusztá szórakozásnál már így is jóval többet nyújtanak. Csak két példa a közelmúlt sikeres bemutatóiból arra, hogy az ilyen darabokra jelentős közönségigény mutatkozik: az autizmussal foglalkozó Esőember (Belvárosi Színház) vagy az eutanázia kérdését körbejáró Mégis, kinek az élete? (Centrál Színház).

Sztarenki Pál nem először állította színpadra a darabot. 2008-ban már megrendezte a József Attila Színházban, a főszerepeket illetően ugyanebben a szereposztásban. A zalaegerszegi bemutató ennek az előadásnak az adaptációja.

A két főszereplő, ahogy azt már említettem, két ellentétes karakter, így sajátos kettőst alkotnak, jó játéklehetőséget kínálva Schnell Ádámnak és Besenczi Árpádnak. Alakformálásuk nem mentes a sztereotípiáktól sem, előképeik között felfedezhetjük a Stan és Pan párost, de úgy általában is a joviális, életvidám, kövérkés, vicces fickót és a karót nyelt, éhezőművész kinézetű, búbanatos alanyi költőt. Elling a szorongóbb, nehezebben kommunikáló alkat, aki a kinti életben is ilyen marad, és Schnell Ádám külső gesztusokkal is ráerősít erre a szorongásra görnyedt vállával, merev mozdulataival, azzal, ahogy feszültebb helyzetekben tekergetni kezdi a haját. Besenczi Árpád Kjell Barne-ja egy nagy gyerek, aki a maga bizakodás és csüggedés közötti ingajáratában

mégiscsak képes kettőt lépni előre, ha egyet hátrál is. Összjátékuk szép pillanatokot is hoz. Kovács Olga oldott magabiztossággal formálja meg a kissé közönséges, de alapvetően jóindulatú lányt, Kjell Barne szerelmét. Bellus Attila olyan szociális gondozót alakít, aki inkább maga szorulna némi támogatásra, mintsem hogy hathatós segítséget nyújthasson másoknak. Pete Zsuzsanna meggyőzően csábos pincérnő.

Ha elfogadjuk, hogy az előadás sem mélyít a darab hangvételén, a tragikomédia felől inkább a könnyed komédia irányába billenti a mérleget, és így viszonyulunk a látottakhoz, helyére kerülnek a dolgok, és egy kellemes, akár rövid tűnődésre is készítő, de mélyebb nyomokat nem hagyó színházi este emlékével térhetünk haza.

„Kovács Olga oldott magabiztossággal formálja meg a kissé közönséges, de alapvetően jóindulatú lányt...”

„Pete Zsuzsanna meggyőzően csábos pincérnő...”

„Bellus Attila olyan szociális gondozót alakít, aki inkább maga szorulna némi támogatásra...”

Utassy Józsefre emlékeztünk, 2011. március 23-án lett volna 70 éves

Március 18-án, Utassy József Kossuth-díjas költő születésének 70. évfordulója alkalmából a Magyar Írószövetség, az Írók Szakszervezete, Pannon Írók Társasága és a Hevesi Sándor Színház nagyszabású programot szervezett Zalaegerszegen, a Városi Hangverseny-és Kiállítóteremben, Csillagok árvája címmel. A rendezvényt a Rédcisen élő Horváth Erzsébet, a költő özvegye is megtisztelte jelenlétével. A védnökséget Szócs Géza költő, államtitkár vállalta a megemlékező

tanácskozás és ünnepi műsor felett. A költőre emlékezett és a megjelenteket köszöntötte Szentmártoni János költő, a Magyar Írószövetség elnöke, Mezey Katalin költő, az Írók Szakszervezetének elnökségi tagja és Péntek Imre költő, a Pannon Írók Társaságának elnöke. A köszöntő után tanácskozás vette kezdetét „Átlényegít az ég alatt a szó” címmel, melyen a tavaly elhunyt költő életművének különböző aspektusait elemezték előadásaikban a megjelent irodalomtörténészek, dr. Vasy Géza, Pécsi Györgyi, Nagy Gábor, Szepes Erika és Szemes Péter. (Az előadásokat a Pannon Tükörben folyamatosan jelennek meg.) Majd filmbemutató következett, Csontos János: Csillagok árvája című portréfilmje került ősbemutatóként vetítésre. Az ünnepi műsort, „Arany sisakot hord a tollam” címmel a Hevesi Sándor Színház művészei adták elő, Sztarenki Pál rendezésében. Végül az Énekmondó Együttes, Kelemen Gyula megzenésítésében, Utassy József költeményeket adott elő.

Karáth Anita és Péntek Imre felolvasása az Írószövetségben

A Költői Szakosztály Open Reading – azaz „szabad felolvasások” – című rendezvényén, március 31-én, a könyvtárban ez úttal két zalaegerszegi vendég szerepelt: Karáth Anita és Péntek Imre. Az est házigazdája Turczi István, a Költői Szakosztály elnöke volt. A jól sikerült bemutatkozást, melyen főként új versek hangzottak el, érdeklődve hallgatták a megjelentek, főként pályatársak, barátok. Az est második részében – előzetes bejelentkezés után – a költőtársak, s bátor versfaragók is előadhatták műveiket. A több év óta már hagyományosnak tekinthető, „nyílt” költői megmutatkozás sikere azt mutatja, van még „tartaléka” a kortárs irodalomnak.

Szerzőinkről

- Asperján György** (1939; Budapest) Költő, író, kritikus. Legutóbbi kötete: Kiáltás a mindenségben, Attisz Kiadó, 2011.
- Bonc Barnabás** (1947; Zalaegerszeg) Kurátor, művészeti író.
- Cséby Géza** (1947; Keszthely) Költő, műfordító, prózaíró. Legutóbbi kötete: A csend visszhangjai, Lengyel költők a XX. és XXI. század fordulóján.
- Farkas Balázs** (1988; Zalaegerszeg) Prózaíró, novellái irodalmi lapokban jelennek meg.
- Jász Attila** (1966; Tata) Költő, esszéista, szerkesztő.
Legutóbbi kötete: Alvó szalmakutyák, Kalligram Kiadó, 2010.
- Káplán Géza** (1954; Kaposvár) Költő, kritikus, írásai irodalmi lapokban jelennek meg.
- Kilián László** (1961; Veszprém) Prózaíró, kritikus, művészeti író.
Legutóbbi kötete: Kártyaszeánsz, Művészetek Háza, Veszprém, 1999.
- Lángi Péter** (1942; Keszthely) Költő, kötete: Késői invokáció, Pannon Tükör Könyvek, 2010.
- Legédy Péter** (1948; Balatonalmádi) Konceptuális művész, képzőművészeti szakíró.
Legutóbbi kötete: Izmusdúlás, Nemzetek Európája, 2002.
- Losonczy István** (1967; Budapest) Festőművész, a Pécsi Tudományegyetem Művészeti karának adjunktusa
- Márfai Molnár László** (1966; Sopron) Filozófus, esztéta.
Legutóbbi kötete: Ahol a szerző megtörténik, Argumentum Kiadó, 2007.
- Martos Gábor** (Budapest) Szerkesztő, művészeti író.
- Nagy Gábor** (Vasszécsény; 1972) Költő, kritikus, szerkesztő.
Legutóbbi kötete: Ki a konkolyt vetette, regény, Magyar Napló Kiadó, 2009.
- Papp Tibor** (1936; Budapest) Költő, prózaíró, műfordító.
Legutóbbi kötete: Avantgard szemmel az irodalom világáról, Magyar Műhely Kiadó, 2008.
- Péntek Imre** (1942; Zalaegerszeg) Költő, kritikus, művészeti író.
Legutóbbi kötete: Félrebeszéd, Pannon Tükör Könyvek, 2009.
- Somogyi Zoltán** (1982; Keszthely) Prózaíró, kritikus.
- Sulyok Bernadett** (Budapest) Tanulmányíró, kritikus.
- Szemes Péter** (1979; Zalaegerszeg) Esztéta, kritikus.
- Szepes Erika** (1946; Budapest) Prózaíró, klasszika-filológus, irodalomtörténész.
Legutóbbi kötete: A költő és a mítosz, elemzések, tanulmányok (Napkút Kiadó, 2006)
- Turbuly Lilla** (1965; Zalaegerszeg) Költő, prózaíró, kritikus. Legutóbbi kötete: Szélrosta, Parnasszus Kiadó, 2009.
- Turczai István** (1957; Budapest) Költő, műfordító, szerkesztő.
Legutóbbi kötete: Erotikon, Eifert János fotóival. Kossuth Kiadó, 2008.
- Utassy József** (Ózd, 1941–Zalaegerszeg, 2010) Költő, műfordító.
Utolsó (életében megjelent) kötete: Ezüst rablánc, Napkút Kiadó, 2010